

ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

Σχολή Επαγγελματιών Υγείας
Τμήμα Κοινωνικής Εργασίας

Πτυχιακή Εργασία:

ΟΙ ΑΠΟΨΕΙΣ ΤΩΝ ΦΟΙΤΗΤΩΝ ΤΟΥ ΕΛ.ΜΕ.ΠΑ ΓΙΑ ΤΑ ΓΗΡΑΤΕΙΑ

Επιβλέπων καθηγητής: Μαρκάκης Γεώργιος

Των φοιτητριών:

ΛΥΜΠΕΡΟΠΟΥΛΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΑ
ΜΑΡΑΓΚΟΥΔΑΚΗ ΣΟΦΙΑ-ΡΑΦΑΕΛΑ
ΤΡΙΓΩΝΑΚΗ ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ

Υποβλήθηκε ως απαιτούμενο για την απόκτηση του πτυχίου Κοινωνικής Εργασίας

ΙΟΥΝΙΟΣ, 2022
ΗΡΑΚΛΕΙΟ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στην παρούσα εργασία επιλέξαμε να ασχοληθούμε και να αναδείξουμε την τρίτη ηλικία, τόσο από προσωπικό ενδιαφέρον απέναντι στη συγκεκριμένη ηλικιακή ομάδα, όσο και από την αναγκαιότητα που επιτάσσει η συγκεκριμένη πρωτόγνωρη κατάσταση της πανδημίας που βιώνουμε. Συνεπώς μια σημαντική αναφορά που θα μπορούσε να γίνει, είναι στη σπουδαιότητα του ρόλου της τρίτης ηλικίας. Αδιαμφισβήτητα, κάθε ηλικιακό στάδιο έχει να προσφέρει στο σύστημα της κοινωνίας, και κατ' επέκταση αυτό το γεγονός κάνει όλα τα στάδια της ηλικίας να είναι εξίσου σημαντικά και απαραίτητα για την ισορροπία του συστήματός της.

Σκοπός της επικείμενης μελέτης είναι να διερευνηθούν οι απόψεις των σπουδαστών του ΕΛ.ΜΕ.ΠΑ αναφορικά με το ρόλο των ηλικιωμένων ατόμων και τη σημασία αυτού στην σύγχρονη κοινωνία. Η βασική συναφής έρευνα στην οποία ανατρέξαμε και μας ενέπνευσε, είχε πραγματοποιηθεί στο Ελληνικό Μεσογειακό Πανεπιστήμιο (πρώην Τ.Ε.Ι Ηρακλείου). Είχε εκπονηθεί από το τμήμα της κοινωνικής εργασίας το 2007 από τις Ανδρακάκη Ειρήνη και Σοφή Αλεξάνδρα και το θέμα αυτής είναι «Οι στάσεις και οι αντιλήψεις των σπουδαστών του τμήματος κοινωνικής εργασίας του Τ.Ε.Ι Ηρακλείου απέναντι στα άτομα της Τρίτης Ηλικίας».

Η πληθυσμιακή ομάδα που συμμετείχε στην έρευνα που πραγματοποιήσαμε αφορούσε τους φοιτητές όλων των τμημάτων του Ελληνικού Μεσογειακού Πανεπιστημίου. Στην έρευνα που υλοποιήσαμε, επιλέξαμε μη τυχαία μέθοδο δειγματοληψίας και υλοποιήσαμε τη δημιουργία του ερωτηματολογίου μας μέσω της ηλεκτρονικής πλατφόρμας Google Forms. Οι ερωτήσεις που χρησιμοποιήθηκαν στο ερωτηματολόγιό μας ήταν κλειστής μορφής και υπήρχαν και ερωτήσεις κλίμακας κατάταξης Likert scales. Το ερωτηματολόγιό μας λοιπόν ήταν αυτοσυμπληρούμενο και αναρτήθηκε σε ομαδικούς διαδικτυακούς τόπους που χρησιμοποιούν όλοι οι φοιτητές του Ελληνικού Μεσογειακού Πανεπιστημίου.

Σε ένα γενικό πλαίσιο, τα αποτελέσματα της έρευνας απέδειξαν ότι οι φοιτητές οι οποίοι συναναστρέφονται περισσότερο ηλικιωμένα άτομα διαθέτουν και μια θετικότερη στάση απέναντι σε αυτά. Πιο συγκεκριμένα, οι φοιτητές που διαμένουν στην ίδια κατοικία με τα ηλικιωμένα άτομα της οικογένειας, εκείνοι που επισκέπτονται

συχνότερα τους ηλικιωμένους συγγενείς του και έχουν στενότερες σχέσεις μαζί τους εμφανίζουν μεγαλύτερη ανησυχία απέναντι σε άτομα αυτής της ηλικίας και τα γηρατειά. Τα ποσοστά βέβαια των ατόμων με αυτά τα χαρακτηριστικά ήταν σημαντικά μικρότερα από τα άτομα που παρουσιάζουν μια πιο ουδέτερη στάση απέναντι στην Τρίτη Ηλικία.

THE VIEWS OF H.M.U. STUDENTS ABOUT THE ELDERLY PEOPLE

ABSTRACT

In the present thesis we have chosen to deal with and highlight old Age, both out of personal interest in the specific age group, and in particular, out of a necessity imposed by this unprecedented state of the pandemic we are currently experiencing. Therefore, an important reference that could be made in this thesis is how significant is the role of the elderly. Undoubtedly, every age stage contributes to society therefore every one of them is equally important and necessary for the balance of a system like that of a society.

The focus of the forthcoming study is to investigate the views of H.M.U. students about the elderly people. The key related research we referred to was carried out at the Hellenic Mediterranean University (former TEI of Heraklion). It was conducted by the Department of Social Work in 2007 by Andrakaki Irini and Sophie Alexandra and its subject was "Attitudes and perceptions of the students of the Department of Social Work of TEI of Heraklion towards the elderly".

The population group that participated in the research we conducted were students of all departments of the Hellenic Mediterranean University. In the research, we used a non-random sampling method and implemented the creation of our questionnaire through the online platform Google Forms. Questions used in our questionnaire were closed-ended using the Likert Rating Scale. Our questionnaire was self-completing and was posted on group websites used by all students of the Hellenic Mediterranean University.

In a general context , results of the research have showed that students who interact with older people have a more positive attitude towards them. More specifically, students who live in the same residence as the elderly members of the family, those who visit their elderly relatives more often and have closer relationships with them, show greater concern towards people of this age and old age in general.

However, the percentages of people with such characteristics were significantly lower from those who have a more neutral attitude towards the elderly.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Σημαντικός βοηθητικός παράγοντας, που θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε πρωτίστως, είναι ο υπεύθυνος καθηγητής μας, ο κύριος Μαρκάκης Γεώργιος, ο οποίος με τις γνώσεις του και την πολύτιμη καθοδήγησή του στάθηκε δίπλα μας στην εκπόνηση της πτυχιακής μας εργασίας.

Έναν ακόμα σημαντικό παράγοντα που μας βοήθησε στην ολοκλήρωση της παρακάτω εργασίας και θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε, αποτελούν οι φοιτητές από όλα τα Τμήματα του Ελληνικού Μεσογειακού Πανεπιστημίου αλλά και οι συμφοιτητές μας από το Τμήμα της Κοινωνικής Εργασίας, που χωρίς αυτούς δεν θα μπορούσε να διεξαχθεί η έρευνά μας.

Τέλος, θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε τις οικογένειές μας και το φιλικό μας περιβάλλον, οι οποίοι στάθηκαν δίπλα μας όλα τα χρόνια της φοίτησής μας στο Τμήμα, στηρίζοντάς μας ψυχολογικά, προκειμένου να αντιμετωπίσουμε εμπόδια και δυσκολίες που εμφανίστηκαν κατά τη φοίτησή μας, αλλά και κατά τη διάρκεια της εκπόνησης της παρούσας εργασίας.

Περιεχόμενα:

ΠΕΡΙΛΗΨΗ	1
ABSTRACT	3
ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ	4
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	7
1.0 Ορισμός Γήρατος.....	10
1.1 Χαρακτηριστικά και Ανάγκες των Ηλικιωμένων.....	12
1.1.1 Χαρακτηριστικά:	12
1.2.2 Ανάγκες	14
1.3 Τα Δικαιώματα των Ηλικιωμένων Πολιτών.....	16
1.3.1.Το δίκαιο και οι κανόνες δικαίου	16
1.3.2.Τα δικαιώματα των Ευρωπαίων Πολιτών	16
1.3.3. Τα δικαιώματα των Ηλικιωμένων Πολιτών	18
1.3.4 Ο ρόλος της Κοινωνικής Εργασίας για τα δικαιώματα των ηλικιωμένων	19
1.3.5. Οργανισμός Θεμελιωδών Δικαιωμάτων (FRA) . Γνώμες του FRA για την προστασία των δικαιωμάτων των ηλικιωμένων	20
1.4 Υπηρεσίες που αναφέρονται σε Ηλικιωμένους.....	21
1.4.1.Επίδομα Κοινωνικής Αλληλεγγύης Ανασφάλιστων Υπερηλίκων	21
1.4.2.Επίδομα βαριάς αναπηρίας.....	22
1.4.3. Υπηρεσίες εξωϊδρυματικής φροντίδας.....	23
1.4.3 Κλειστή Ιδρυματική Περίθαλψη	26
1.5 Ο ρόλος του Κοινωνικού Λειτουργού και η συνεργασία του με την ομάδα της Τρίτης Ηλικίας.....	28
2.0 Ο Ρόλος των Ηλικιωμένων στην Κοινωνία.....	30
2.1 Ιστορική αναδρομή στο ρόλο της τρίτης ηλικίας στην κοινωνία.....	31
2.2 Ο Ρόλος των Ηλικιωμένων στην Οικογένεια.....	32
2.3 Σχέση της Τρίτης Ηλικίας με τους Νέους	34
2.4 Στερεότυπα και Προκαταλήψεις για την Τρίτη Ηλικία.....	36
3.0 Ορισμός της μοναξιάς και η μοναχικότητα στην Τρίτη Ηλικία.....	39
3.1 Μοναξιά και Σωματική Υγεία.....	42
3.2 Μοναξιά και Ψυχική Υγεία	43
3.3 Κοινωνική Μοναξιά	44
3.4 Ορισμός της αποξένωσης.....	45
4.0 Η πανδημία του Covid-19	48
4.1 Ηλικιωμένοι και Covid-19	49

5.0 ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ	50
5.1 Σκοπός μελέτης	50
5.2 Ερευνητικά ερωτήματα	51
5.3 Ερευνητική Στρατηγική.....	52
5.4 Πεδίο μελέτης.....	53
5.5 Δειγματοληψία και τρόπος συλλογής του δείγματος	53
5.6 Ερευνητικό Εργαλείο	54
5.7 Μεθοδολογία ανάλυσης στοιχείων.....	59
5.8 Εκτίμηση δυσκολιών για την πραγματοποίηση της μελέτης-Ενέργειες για άρση των δυσκολιών	61
5.9 Ηθικά ζητήματα που ανακύπτουν	63
6.0 ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ	64
6.1 Περιγραφικά στατιστικά στοιχεία που αφορούν όλο τον πληθυσμό στόχο	64
6.2 Περιγραφικά στατιστικά στοιχεία που αφορούν μόνο τους φοιτητές Κοινωνικής Εργασίας	82
6.3 Επαγωγικά στατιστικά στοιχεία	84
6.3.1 Συσχέτιση μεταξύ των κλιμάκων στάσεων απέναντι στους ηλικιωμένους και το φόβο των γηρατειών	91
6.3.2 Συσχετίσεις που δε βρέθηκαν στατιστικώς σημαντικά αποτελέσματα	94
6.4 Ανάλυση περιεχομένου των ποιοτικών στοιχείων της έρευνας	96
7. Συζήτηση των αποτελεσμάτων.....	99
8. Συμπεράσματα.....	110
9. Προτάσεις.....	118
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	120
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	126

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ένας μονάχα ορισμός δεν θα ήταν αρκετός για να περικλείσει το νόημα αλλά και την ουσία του ρόλου των κοινωνικών λειτουργών στο εκάστοτε πλαίσιο εργασίας τους. Σκόπιμο είναι να αναφέρουμε πως αυτός διαδραματίζεται, χρησιμοποιώντας τις εφαρμογές της επιστήμης της Κοινωνικής Εργασίας ως εργαλείο, τόσο σε ατομικό όσο και σε κοινωνικό επίπεδο. Σημαντικό να αναφερθεί είναι πως ο κοινωνικός λειτουργός έχει την ευχέρεια να συνεργαστεί και με το δημόσιο και με τον ιδιωτικό τομέα προκειμένου να παρέμβει, να μεσολαβήσει καθώς και να προτείνει κατευθυντήριες γραμμές στη διαχείριση του προβλήματος του εκάστοτε εξυπηρετούμενου. Οι υπηρεσίες του αναφέρονται σε άτομα όλων των ηλικιών ατομικά αλλά και ομαδικά, όπως για παράδειγμα οικογένειες ή και ολόκληρες κοινότητες. Ο κοινωνικός λειτουργός, όχι μόνο διαχειρίζεται προβλήματα, αλλά συχνά προλαμβάνει και την ύπαρξή τους (Καλλινικάκη, 2011:19).

Κάθε ηλικιακό στάδιο έχει να προσφέρει στο κοινωνικό σύνολο και κατ' επέκταση, αυτό το γεγονός κάνει όλα τα στάδια της ηλικίας να είναι εξίσου σημαντικά και απαραίτητα για την ισορροπία ενός συστήματος, όπως αυτό της κοινωνίας. Η διαδικασία της γήρανσης των ατόμων, αναφέρεται στην προοδευτική πτώση των φυσιολογικών ρυθμών αλλά και της λειτουργικότητας του ατόμου και τα παραπάνω ακολουθούνται από μείωση της γονιμότητας και αύξηση της ευπάθειας στις ασθένειες (Τρουγκάκος).

Η παρακάτω εργασία αναφέρεται στην ομάδα των ηλικιωμένων και τα χαρακτηριστικά της, καθώς και στο ρόλο των ατόμων αυτών μέσα στη σύγχρονη κοινωνία. Σημαντικό μέρος της αφιερώθηκε στον τρόπο που συμβάλλει και αντιμετωπίζει το επάγγελμα της Κοινωνικής Εργασίας την ηλικιακή αυτή ομάδα. Επίσης, παρατίθενται οι τρόποι και τα μέσα με τα οποία προσπαθεί να καλύψει τις ανάγκες της και να προασπιστεί τα δικαιώματά της. Το ερευνητικό μέρος της εργασίας αφορούσε τη διερεύνηση των απόψεων των φοιτητών του Ελληνικού Μεσογειακού Πανεπιστημίου σχετικά με την Τρίτη Ηλικία και τα γηρατειά. Επιπροσθέτως, ένα

κομμάτι αυτού, φυσικά αφορούσε αποκλειστικά τη μερίδα των φοιτητών του δείγματος που φοιτούσε στην Κοινωνική Εργασία και ερευνούσε την μελλοντική τους απασχόληση με τη συγκεκριμένη ομάδα αλλά και τις στάσεις τους απέναντι σε αυτήν.

Πιο συγκεκριμένα, αναφορικά με το θεωρητικό μέρος της εργασίας, στο πρώτο κεφάλαιο, ξεκινήσαμε με τον ορισμό του γήρατος. Στην ενότητα αυτή παρατέθηκαν αρκετές προσπάθειες για τον ορισμό του, αλλά και τον ορισμό των ατόμων που θεωρούνται ηλικιωμένοι, σύμφωνα με την υπάρχουσα βιβλιογραφία. Αμέσως μετά αναφέρθηκαν τα χαρακτηριστικά και οι ανάγκες των ηλικιωμένων ατόμων όπου σε αυτό το κεφάλαιο έγινε αντιληπτή η διαφοροποίηση αυτών μέσα στο πέρασμα των χρόνων. Ακόμη, εκτενής ήταν η αναφορά στα δικαιώματα των ηλικιωμένων πολιτών και στην αναγκαιότητα υπεράσπισής τους μέσω της άσκησης της Κοινωνικής Εργασίας. Οι ηλικιωμένοι, για την υπεράσπιση των δικαιωμάτων τους, μπορούν μέσω των υπάρχουσών υπηρεσιών, να έρθουν σε επαφή με κοινωνικούς λειτουργούς που εργάζονται σε δομές ανοιχτής ή κλειστής φροντίδας και αναφέρονται αποκλειστικά σε αυτούς. Τέτοιες υπηρεσίες είναι τα Κ.Α.Π.Η, τα Κ.Η.Φ.Η, τα προγράμματα “Βοήθειας Στο Σπίτι”, τα Γηροκομεία καθώς και με τα Κέντρα Κοινότητας για επιδόματα που παρέχονται σε ηλικιωμένα άτομα και πιθανά δικαιούνται. Συνεπώς, από τους πρωταρχικούς σκοπούς της κοινωνικής εργασίας με ηλικιωμένα άτομα είναι η βελτίωση της ποιότητας ζωής των ατόμων αυτών.

Το δεύτερο κεφάλαιο εστιάζει στο ρόλο των ηλικιωμένων μέσα στην κοινωνία αλλά και στην οικογένεια. Όσον αφορά το ρόλο αυτών μέσα στην κοινωνία, παρατηρούμε την επιρροή που ασκούν στο κοινωνικό σύνολο μέσω της συμμετοχής και της αλληλεπίδρασης με τα κοινά. Από την άλλη, όσον αφορά το ρόλο αυτών στην οικογένεια, παρατηρείται ότι πάρα τη διαφοροποίηση που έχει υποστεί με την πάροδο των χρόνων η μορφή της οικογένειας, εξακολουθεί να έχει σημαντική και ενεργή θέση μέσα σε αυτήν. Στο συγκεκριμένο κεφάλαιο, αναφορά γίνεται επίσης στη σχέση της Τρίτης Ηλικίας με τους νέους και στο κατά πόσο συμπίπτουν ή όχι οι απόψεις μεταξύ τους. Γενικότερα, αναφορικά με τον ρόλο τους στην κοινωνία, παρατίθενται και χαρακτηριστικά αυτού μέσα στα χρόνια μέσω της ιστορικής αναδρομής. Επιπλέον, σε μια έρευνα τέτοιου είδους θα ήταν παράλειψη αν δεν γινόταν αναφορά στα στερεότυπα και τις προκαταλήψεις που περικλείουν αυτή την ηλικιακή ομάδα και διαιώνίζονται ανά τα χρόνια.

Το τρίτο κεφάλαιο εστιάζει το ενδιαφέρον του στη μοναχικότητα που περικλείει την Τρίτη Ηλικία. Παρατίθενται ορισμοί της μοναξιάς και γίνεται αντιληπτό πως η μοναξιά αποτελεί ένα υποκειμενικό συναίσθημα και όχι μια αντικειμενική κατάσταση. Επίσης γίνονται αναφορές στα σωματικά προβλήματα αλλά και τα ψυχικά που είναι πιθανό να οφείλονται σε βιώματα αισθημάτων μοναξιάς. Επίσης αναλύεται η κοινωνική μοναξιά και κατά πόσο επηρεάζει τον άνθρωπο, που από τη φύση του είναι ένα ον κοινωνικό που αποζητά την συντροφικότητα και την επικοινωνία. Επιπρόσθετα, αναφέρεται ο ορισμός της αποξένωσης και αναγράφονται οι συνθήκες που επικρατούν όταν ένα άτομο βιώνει μια ανάλογη κατάσταση αλλά και οι λόγοι που επικρατούν ή σε κάποιες περιπτώσεις οδηγούν ένα άτομο σε αυτή τη κατάσταση. Στο τέταρτο και τελευταίο κεφάλαιο του θεωρητικού μέρους της παρούσας εργασίας, γίνονται αναφορές στην πανδημία του Covid-19 και στο πως αυτή συνέβαλε στη διαμόρφωση νέων συνθηκών διαβίωσης για τα ηλικιωμένα άτομα σύμφωνα με υπάρχουσα βιβλιογραφία.

Το πέμπτο κεφάλαιο της παρούσας μελέτης, αναφέρεται στο ερευνητικό μέρος της εργασίας και συγκεκριμένα στη μεθοδολογία έρευνας που ακολουθήθηκε. Ειδικότερα, παρουσιάζουμε τον σκοπό της μελέτης, τους επιμέρους στόχους που τέθηκαν καθώς και την ερευνητική στρατηγική που ακολουθήσαμε. Επίσης, αναφερόμαστε στο πεδίο μελέτης, το οποίο είναι το Ελληνικό Μεσογειακό Πανεπιστήμιο και στον πληθυσμό – στόχο, τους φοιτητές από όλα τα τμήματα και εξάμηνα των σχολών του, ανεξαρτήτως ηλικίας και φύλου. Εν συνεχεία, παραθέτουμε το ερευνητικό εργαλείο της έρευνάς μας, το οποίο είναι το ερωτηματολόγιο και η ανάλυση των στοιχείων πραγματοποιήθηκε μέσω του Στατιστικού Πακέτου για τις Κοινωνικές Επιστήμες SPSS-19 (Statistical Package of Social Sciences, SPSS). Τέλος, όσον αφορά το ερευνητικό μέρος της εργασίας, αναφερθήκαμε στις δυσκολίες που προέκυψαν κατά την εκπλήρωση της έρευνάς μας καθώς και στις ενέργειες που έγιναν προκειμένου οι δυσκολίες αυτές να αρθούν.

Κλείνοντας την παρούσα εργασία παρατίθενται τα αποτελέσματα της έρευνας που εκπληρώσαμε καθώς και η συζήτηση και τα συμπεράσματα που προέκυψαν από την μελέτη μας εξετάζοντας τα αποτελέσματα. Τέλος, ως κατακλείδα της μελέτης μας, παραθέσαμε ορισμένες προτάσεις που σύμφωνα με τις οποίες, στόχο έχουν να βελτιώσουν και να στηρίξουν τον τρόπο ζωής των ατόμων που βρίσκονται στην Τρίτη Ηλικία.

1.0 Ορισμός Γήρατος

Αρχικά, είναι χρήσιμο να ορίσουμε καθώς και να οριοθετήσουμε την ομάδα των ηλικιωμένων ατόμων. Αυτό ωστόσο δεν είναι μία εύκολη υπόθεση, καθώς πέρα από το ηλικιακό όριο συνταξιοδότησης, το οποίο θα μπορούσε να πει κανείς ότι σηματοδοτεί την αρχή του γήρατος, δεν μπορούμε να ορίσουμε καθολικά μια συγκεκριμένη ηλικία που να χαρακτηρίσει κάποιον ηλικιωμένο (Σταθόπουλος, 2015:100). Σίγουρα η διαδικασία της γήρανσης είναι μια καθολική διαδικασία, βιολογικά και γενετικά προκαθορισμένη για όλους. Όλα τα έμβια όντα, φυτά, ζώα αλλά και το τελειότερο αυτών που αναφέρεται στον άνθρωπο θα ακολουθήσουν τη διαδικασία αυτή (Αναστασιάδου, Γερωνυμάκη, 2002:18). Η παραπάνω διαδικασία αναφέρεται στην προοδευτική πτώση των φυσιολογικών ρυθμών αλλά και της λειτουργικότητας του ατόμου και τα παραπάνω ακολουθούνται από μείωση της γονιμότητας και αύξηση της ευπάθειας στις ασθένειες (Τρουγκάκος).

Αυτό που επίσης δεν μπορεί να καθοριστεί, είναι πορεία αυτής της διαδικασίας, η οποία εύλογα δεν θα είναι ίδια για όλους. Υπάρχουν παράγοντες που θα διαφοροποιήσουν τη διαδικασία αυτή για τον καθένα μοναδικά όπως οι βιολογικοί, οι ψυχολογικοί και οι κοινωνικοί. Τα παραπάνω έρχεται όμορφα να συμπληρώσει η άποψη της B. Neugarten, σύμφωνα με την οποία οι ηλικιωμένοι χωρίζονται σε δυο κατηγορίες, τους νέους ηλικιωμένους (young old) και τους γέρους ηλικιωμένους (old/old). Οι χαρακτηρισμοί αυτοί δεν δημιουργούνται σύμφωνα με χρονολογικά κριτήρια αλλά ανάλογα με την κατάσταση της υγείας του εκάστοτε ατόμου σε συνάρτηση με κοινωνικές μεταβλητές. Στην κατηγορία λοιπόν των νέων ηλικιωμένων θα μπορούσε να συμπεριληφθεί και ένα άτομο των πενήντα πέντε (55) χρόνων, που βρίσκεται δηλαδή σε νεαρότερη ηλικία, αλλά και ένα των ογδόντα πέντε (85) χρόνων, εφόσον βρίσκεται σε άριστη βιολογική και νοητική κατάσταση. Από την άλλη στους γέρους ηλικιωμένους, συμπεριλαμβάνονται άτομα τα οποία χρήζουν βοήθειας και ειδικής φροντίδας, καθώς συχνά δεν μπορούν να αυτοεξυπηρετηθούν και είναι ευάλωτοι. (Ανδρακάκη, Σοφή, 2007).

Άλλη μια προσπάθεια να οριστεί η ομάδα των ηλικιωμένων είναι αυτή των Freeman και Jones, κατά την οποία χωρίζεται σε τρία στάδια.

Πρώτο είναι το στάδιο της τρίτης ηλικίας, το οποίο περιλαμβάνει άτομα από εξήντα πέντε (65) έως εβδομήντα τεσσάρων (74) χρόνων. Στο συγκεκριμένο στάδιο η ηλικία των εξήντα πέντε (65) ετών σηματοδοτεί την αρχή του γήρατος και αυτό διότι το άτομο αποχωρεί από την αμειβόμενη εργασία και συνταξιοδοτείται, χωρίς αυτό βέβαια να αποτελεί κανόνα. Δεύτερο είναι το στάδιο της τέταρτης ηλικίας η οποία αποτελείται από άτομα εβδομήντα πέντε (75) έως και ογδόντα τεσσάρων (84) χρόνων. Σε αυτή τη φάση τοποθετούνται οι ηλικιωμένοι οι οποίοι παραιτούνται από την ενεργό επαγγελματική δραστηριότητα και αντί αυτού ασχολούνται με κοινωνικές και πολιτιστικές εκδηλώσεις. Τρίτο και τελευταίο είναι το στάδιο της πέμπτης ηλικίας που αφορά άτομα ογδόντα πέντε (85) χρόνων και άνω. Η κατηγορία αυτή αποτελείται από υπερήλικες ηλικιωμένους, των οποίων η πληθυσμιακή ομάδα αυξάνεται συνεχώς. Απόρροια αυτού, είναι η αυξημένη ζήτηση για υπηρεσίες υγείας και κοινωνικής πρόνοιας (Σταθόπουλος, 2015:100-101).

Επιπρόσθετα, ο Λάσλετ αναφέρει τέσσερα (4) στάδια της ζωής του ανθρώπου. Το πρώτο είναι το στάδιο της εξάρτησης, της κοινωνικοποίησης και της εκπαίδευσης. Δεύτερο είναι αυτό της ζωής, όπου η ανεξαρτησία, η ωριμότητα και η ευθύνη έχουν πρωταγωνιστικό ρόλο. Τρίτο είναι αυτό, όπου προσωπικά επιτεύγματα έρχονται στο προσκήνιο και επιτυγχάνεται η προσωπική ολοκλήρωση και τέταρτο και τελευταίο στάδιο είναι αυτό της εξάρτησης, της εξασθένησης και του θανάτου (Ανδρακάκη, Σοφή, 2007). Σύμφωνα με όλα τα παραπάνω, μπορεί να γίνει φανερό και κατανοητό ότι ένας μονάχα ορισμός θα ήταν λίγος για να αποτυπώσει την έννοια των γηρατειών και να τα οριοθετήσει. Γίνεται αντιληπτό λοιπόν το γεγονός ότι, τα γηρατεία δεν σημαίνουν μόνο την σωματική και λειτουργική καταπόνηση και πτώση, γιατί αυτά αφορούν συγκεκριμένους παράγοντες. Τα άτομα της τρίτης ηλικίας μπορούν να ζουν αυτόνομα και να είναι παραγωγικά και δημιουργικά στο ευρύτερο κοινωνικό σύνολο εφόσον οι συνθήκες το επιτρέπουν.

1.1 Χαρακτηριστικά και Ανάγκες των Ηλικιωμένων

Είναι γνωστό πώς η διαδικασία της γήρανσης, είναι μια διαδικασία σταδιακής φθοράς και μείωσης των ικανοτήτων του ατόμου. Ο όρος των γηρατειών χρησιμοποιείται για να περιγράψει την χρονική εκείνη περίοδο, όπου το άτομο έχει απαλλαγεί από τις βασικές υποχρεώσεις της καθημερινότητας, όπως είναι η εργασία και η ανάθρεψη των παιδιών και για αυτό το λόγο το ηλικιωμένο άτομο ορίζεται κατά προσέγγιση στα 60 (εξήντα) έτη. Τα τελευταία χρόνια έχει αυξηθεί το ποσοστό των ατόμων που συγκαταλέγεται στους ηλικιωμένους, λόγω των ραγδαίων αλλαγών που επιφέρει η κοινωνία μας. Επομένως, το άτομο εξαιτίας του ηλικιακού φάσματος που διανύει, αποκτά κάποια νέα χαρακτηριστικά και οι ανάγκες του διαφοροποιούνται από τις ανάγκες του παρελθόντος (Παπασταμάτης, 2010 στην Τσακίρη 2019:17).

1.1.1 Χαρακτηριστικά:

Δεν θα ήταν υπερβολή αν ισχυριζόταν κανείς πως οι εμπειρίες που διαθέτουν τα άτομα της τρίτης ηλικίας, τους κάνουν σε πολλές περιπτώσεις να είναι για αρκετά ζητήματα αδιάλλακτοι. Οι απόψεις τους, τις περισσότερες φορές δεν συμβαδίζουν με την εποχή στην οποία ζουν και για το λόγο αυτό χαρακτηρίζονται ως συντηρητικές, ενώ δεν είναι πρόθυμοι να προσαρμόσουν τις συνήθειες τους στα νέα δεδομένα της εποχής (Τάγγα, 2019). Αναμφίβολα όμως, τα ηλικιωμένα άτομα του παρόντος διαφέρουν σε πολλά σημεία από τα ηλικιωμένα άτομα του παρελθόντος, διότι οι κοινωνίες και οι κοινωνικές δομές, όπως είναι αυτές της οικογένειας και της εκπαίδευσης, συνεχώς αλλάζουν. Μέχρι πριν κάποια χρόνια, ο ρόλος της γυναίκας ήταν μέσα στην οικογένεια, με την ανατροφή των παιδιών της και την φροντίδα των ηλικιωμένων συγγενών. Η κοινωνική όμως ανέλιξη της, άλλαξε τον παραδοσιακό της ρόλο στην οικογένεια, καθώς η ανάγκη για μόρφωση και η ανάγκη για εύρεση εργασίας έγιναν πιο επιτακτικές. Παράλληλα με αυτό το γεγονός, οι ηλικιωμένοι έχασαν το ρόλο που είχαν στις μεγάλες πατριαρχικές οικογένειες του παρελθόντος, καθώς αυτές αντικαταστάθηκαν από τις πυρηνικές. Επιπλέον, το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο αλλά και η απώλεια του ενός από τους δύο συζύγους είναι χαρακτηριστικά, τα οποία οδηγούν τα άτομα της τρίτης ηλικίας στην μοναξιά, την απομόνωση και γενικότερα στην κοινωνική αλλοτρίωση (Δαβράδου, Σαβουϊδάκης, Σαρρής, 2009).

Η κοινωνική αυτή αλλοτρίωση καθώς και η παραγκώνιση που βιώνουν τα άτομα της τρίτης ηλικίας από το περιβάλλον τους, είναι πολλές φορές η αφορμή για την εμφάνιση σωματικών και ψυχικών προβλημάτων υγείας. Συγκεκριμένα, έχει παρατηρηθεί πως όσοι ζουν σε κάποια κλειστή δομή φροντίδας ηλικιωμένων, μακριά από τις οικογένειές τους και δεν έχουν κάποιο οικείο πρόσωπο δίπλα τους, έχουν μικρότερο προσδόκιμο ζωής, αντίθετα με ηλικιωμένους που ζουν με τις οικογένειές τους (Ζαϊμάκης&Κανδυλάκη, 2005 στην Τάγγα 2019:18).

Σύμφωνα με τις βιολογικές αλλαγές που χαρακτηρίζουν τα ηλικιωμένα άτομα, η κάθε αλλαγή βασίζεται στην λειτουργία και στις μεταβολές που αντιμετωπίζει ξεχωριστά ο κάθε οργανισμός. Οι βιολογικές αλλαγές ως επί τω πλείστον είναι ευδιάκριτες και σχετίζονται με την εμφάνιση ρυτίδων, την αλλαγή του χρώματος των μαλλιών και την αραίωση των μαλλιών, αλλά ακόμα αφορούν και αλλαγές που πραγματοποιούνται στο ανοσολογικό, στο μυοσκελετικό και στο ουροποιητικό σύστημα του ατόμου. Επιπροσθέτως, με την πάροδο του χρόνου, η λειτουργία των αισθήσεων αλλάζει, όπως και το καρδιακό σύστημα, ενώ επιβραδύνεται εμφανώς η λειτουργία του εγκεφάλου (Πλατή, 2000 στην Τάγγα 2019:19).

Από την άλλη, αναφορικά με τα ψυχικά προβλήματα που αντιμετωπίζουν τα άτομα τρίτης ηλικίας, έρευνες δείχνουν πως το 29% του πληθυσμού των ηλικιωμένων υποφέρει από κατάθλιψη, με τις γυναίκες να παρουσιάζουν πιο συχνά συμπτώματα από τους άντρες (Verhaak,2014 στην Τάγγα 2019:20).

Αναφορικά με έρευνα που πραγματοποιήθηκε το 2006 από την φιλανθρωπική οργάνωση «Age Concern», παρατηρήθηκαν πέντε κύριοι παράγοντες, οι οποίοι επηρεάζουν την ψυχική υγεία των ηλικιωμένων. Πρώτα, διαπιστώθηκε πως οι σχέσεις του ηλικιωμένου ατόμου με τον κοινωνικό του περίγυρο έχει σημαντικό ρόλο στην διαμόρφωση της ψυχολογίας του, καθώς επίσης, σημαντικό ρόλο έχει και η φυσική του κατάσταση. Έπειτα, όπως αναφέρει η «Age Concern», δύο ακόμη κύριοι παράγοντες που επηρεάζουν την ψυχική υγεία της τρίτης ηλικίας είναι η οικονομική κατάσταση αλλά και η κοινωνική απομόνωση, η οποία δημιουργείται από διακρίσεις απέναντι στην ηλικιακή αυτή ομάδα. Πέμπτος και τελευταίος παράγοντας αυτής της έρευνας, είναι ο χρόνος κατά τον οποίο το ηλικιωμένο άτομο ασχολείται με κάτι δημιουργικό (Σαχιτζή, 2016).

Σημαντικό να αναφερθεί είναι το γεγονός, πώς ο αριθμός των ατόμων που απευθύνεται σε κάποιον ειδικό ψυχικής υγείας έχει παρατηρηθεί ότι είναι πολύ μικρός. Συμπερασματικά από τις μελέτες, βλέπουμε πως η κατάθλιψη συνοδεύεται από άγχος, αισθήματα μοναξιάς, κακή διατροφή, σωματικά προβλήματα αλλά και έντονη επιθυμία θανάτου (Verhaak,2014 στην Τάγγα 2019:20).

1.2.2 Ανάγκες:

Σύμφωνα με την βιβλιογραφία, πολλοί είναι οι ειδικοί που έχουν προσπαθήσει να εξηγήσουν τον όρο της «ανάγκης». Ανάμεσά τους, ο Sigmund Freud, ο William McDougall και η ανθρωπολόγος, Margaret Mead. Η πληρέστερη όμως ανάλυση των ανθρώπινων αναγκών προήλθε από τον Abraham Maslow, το 1954. Αναφορικά με τον Maslow, η έννοια της «ανάγκης» αναλύεται από μία ανθρωπιστική ψυχολογική θεωρία, η οποία πιστεύει πως οι ανάγκες του ανθρώπου κατατάσσονται με ιεραρχική σχέση μεταξύ τους. Η ιεράρχηση αυτών των ανθρώπινων αναγκών είναι η εξής:

1. Ανάγκες για βιολογική επιβίωση. Οι ανάγκες αυτές είναι στοιχειώδεις για την επιβίωση του ατόμου, καθώς και αποτελούν την βάση της πυραμίδας των ανθρώπινων αναγκών του Maslow. Εδώ συμπεριλαμβάνεται η τροφή, η ενδυμασία, ο ύπνος και η στέγαση.

2. Ανάγκες για συναισθηματική ασφάλεια. Σε αυτό το επίπεδο των ανθρώπινων αναγκών κατά τον Maslow, το άτομο έχει ανάγκη την ανθρώπινη αλληλεπίδραση, την υποστήριξη και την ασφάλεια. Στόχος του είναι η εξασφάλιση της τωρινής και της μελλοντικής ευημερίας του.

3. Ανάγκες για κοινωνική αναγνώριση. Αυτό το σημείο, συνοδεύεται από τις ανάγκες του ατόμου για αναγνώριση, κοινωνική καταξίωση και επαγγελματική αναγνώριση. Η πραγματοποίηση των αναγκών αυτών επέρχεται με τη συμμετοχή του ατόμου σε διάφορες ομάδες.

4. Ανάγκες για αισθητική καλλιέργεια. Σύμφωνα με τον Maslow, στόχος του ατόμου είναι να αποκτήσει φήμη, κύρος και εκτίμηση μέσω της προσωπικής του ευχαρίστησης και της ανάπτυξης των καλλιτεχνικών του ενδιαφερόντων.

5. Αυτοπραγμάτωση. Στην κορύφωση της ιεράρχησης των ανθρώπινων αναγκών βρίσκεται η αυτοπραγμάτωση του ατόμου. Όσον αφορά τον όρο αυτό, αναφέρεται στις πνευματικές ανάγκες και αξίες του ατόμου, οι οποίες το οδηγούν στην εσωτερική πληρότητα, την πνευματική ωριμότητα και γενικότερα

αναφέρεται στην ικανοποίηση των βαθύτερων στόχων που επιδιώκει το άτομο να πραγματοποιήσει (Maslow, 1954 στον Σταθόπουλο 2015: 52-54).

Είναι γεγονός ότι οι ανάγκες των ανθρώπων διαφέρουν σημαντικά μεταξύ τους, ανάλογα με την πληθυσμιακή ομάδα στην οποία ανήκουν. Έτσι λοιπόν, αναφορικά με την ομάδα των ηλικιωμένων, όχι μόνο οι ηλικιωμένοι διαφέρουν σε ορισμένες ανάγκες τους με τις υπόλοιπες ομάδες ατόμων, αλλά και οι ανάγκες των ηλικιωμένων διαφέρουν μεταξύ τους, ανάλογα με την ηλικιακή ομάδα του εκάστοτε ηλικιωμένου. Συγκεκριμένα, άτομα που βρίσκονται στην Τρίτη Ηλικία (65-74 ετών), μπορούν να συνεισφέρουν οικονομικά στην οικογένεια, να βοηθήσουν σε εργασίες του σπιτιού, είτε και στην φύλαξη των εγγονών τους. Σε αντιδιαστολή, τα άτομα που βρίσκονται στην Τέταρτη Ηλικία, δυσκολεύονται να πράξουν τα παραπάνω, καθώς η βιολογική φθορά και οι ασθένειες είναι εμφανείς (Σταθόπουλος, 2015).

Σύμφωνα με την Μητροσύλη (1995): «Η “Τρίτη ηλικία” έχει ανάγκη πολιτισμικών και ψυχολογικών φροντίδων, ενώ η “τέταρτη ηλικία” είναι αντικείμενο φύλαξης και ‘φυσιολογικών’ φροντίδων. Στη φάση αυτή, η οικογένεια αδυνατεί να ανταποκριθεί ικανοποιητικά στις ανάγκες του ηλικιωμένου. Αν ληφθεί υπόψη ότι στην Ελλάδα, όπως και σε όλες τις αναπτυγμένες κοινωνίες, η ομάδα ηλικιωμένων 85 ετών και άνω παρουσιάζει σημαντική αύξηση, γίνεται σαφές το μέγεθος του οικονομικού κόστους αλλά και του αριθμού των οικογενειών που καλούνται να παρέχουν φροντίδα».

Προκειμένου λοιπόν, τα ηλικιωμένα άτομα να ζουν με αυτοσεβασμό καθώς και αξιοπρέπεια, χρειάζονται να ικανοποιηθούν οι βασικότερες ανάγκες αυτής της πληθυσμιακής ομάδας ατόμων. Σημαντική και πρωταρχική ανάγκη τους, αποτελεί η ιατροφαρμακευτική κάλυψη και η νοσοκομειακή περίθαλψη, στις περιπτώσεις που μπορεί να χρειαστεί. Επόμενη και εξίσου σημαντική ανάγκη των ηλικιωμένων, είναι η δυνατότητα να κινούνται ανεξάρτητοι στον χώρο τους. Πολλοί είναι εκείνοι που χρειάζονται την βοήθεια φροντιστή ή τη βοήθεια κάποιου βοηθήματος, όπως είναι το μπαστούνι ή το αναπηρικό αμαξίδιο. Τέλος, ακόμα μία ανάγκη των ηλικιωμένων είναι να τους δίνεται η δυνατότητα για κατ’ οίκον βοήθεια αλλά και η πρόσβαση σε υπηρεσίες που μπορεί να τους προσφέρει η κοινότητα. Τέτοιες υπηρεσίες μπορεί να είναι οικονομικής φύσης, υπηρεσιών υγείας, διαμόρφωσης ρόλων που δίνουν νόημα στην ζωή των ηλικιωμένων και

υπηρεσίες στάσεων προς τα ηλικιωμένα άτομα (Δαβράδου, Σαβουϊδάκης, Σαρρής, 2009).

1.3 Τα Δικαιώματα των Ηλικιωμένων Πολιτών

1.3.1. Το δίκαιο και οι κανόνες δικαίου

Αναμφίβολα, για να κατανοήσουμε τα δικαιώματα που διέπουν τους ανθρώπους, και συγκεκριμένα την ομάδα των ηλικιωμένων, πρέπει πρώτα να ορίσουμε το τι ονομάζεται δίκαιο και ποιοι είναι οι κανόνες δικαίου. Όλοι οι πολίτες μιας κοινωνίας, ρυθμίζουν τις μεταξύ τους σχέσεις με τους κανόνες δικαίου. Το δίκαιο δημιουργεί κανόνες, οι οποίοι θέτουν την ορθή οργάνωση και λειτουργία της εκάστοτε κοινωνίας. Προκειμένου να επιτευχθεί η σωστή οργάνωση και λειτουργία της κοινωνίας, το δίκαιο οφείλει να αποτελείται από επιτακτικές, ετερόνομες και εξαναγκαστικές ρυθμίσεις (Γεωργιάδης, 2018).

Σύμφωνα με τα παραπάνω, επιτακτικές ονομάζονται οι ρυθμίσεις που είναι υποχρεωτικές για όλους, ετερόνομες λέγονται αυτές που έχουν δημιουργηθεί από την Πολιτεία και διέπουν τους πολίτες, ενώ είναι εξαναγκαστικές, διότι εάν κάποιος πολίτης δεν υπακούει σε αυτές, επέρχεται η συμμόρφωσή του από το Κράτος. Σημαντικό να αναφερθεί είναι το γεγονός ότι οι κανόνες δικαίου είναι γενικοί και αφηρημένοι, καθώς δεν αναφέρονται σε συγκεκριμένα πρόσωπα και περιστάσεις και βασίζονται στην ιδέα της δικαιοσύνης προς όλους τους πολίτες (Γεωργιάδης, 2018).

1.3.2. Τα δικαιώματα των Ευρωπαίων Πολιτών

Τα δικαιώματα όλων των πολιτών της Ευρωπαϊκής Ένωσης καταγράφονται στον «Χάρτη των θεμελιωδών δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης», ο οποίος δημοσιεύτηκε στο Στρασβούργο το 2007. Όλοι οι πολίτες οφείλουν να διέπονται από

θεμελιώδη χαρακτηριστικά. Πρώτον, το κράτος αρμόζει να τους προσφέρει δικαιοσύνη, δικαιώματα των θυμάτων και τη δικαστική συνεργασία. Έπειτα, βασική ανάγκη είναι η ισότητα και η απαγόρευση επικείμενων διακρίσεων εις βάρος των πολιτών καθώς και εξάλειψη των ρατσιστικών φαινομένων. Ακόμα μια θεμελιώδης αρχή της Ευρωπαϊκής Ένωσης, είναι η παροχή ασύλου και η δυνατότητα της μετανάστευσης. Επιπλέον, η Ευρωπαϊκή Ένωση οφείλει να διαφυλάττει τα προσωπικά δεδομένα των πολιτών της αλλά και να υπερασπίζεται και να προάγει τα ανθρώπινα δικαιώματα.

Σύμφωνα με την Ε.Ε., «Οι λαοί της Ευρώπης, εγκαθιδρύοντας μεταξύ τους μια διαρκώς στενότερη ένωση, αποφάσισαν να μοιραστούν ένα ειρηνικό μέλλον θεμελιωμένο σε κοινές αξίες. Η Ένωση, έχοντας επίγνωση της πνευματικής και ηθικής κληρονομιάς της, εδράζεται στις αδιαίρετες και οικουμενικές αξίες της αξιοπρέπειας του ανθρώπου, της ελευθερίας, της ισότητας και της αλληλεγγύης· ερείδεται στις αρχές της δημοκρατίας και του κράτους δικαίου. Η Ένωση τοποθετεί τον άνθρωπο στην καρδιά της δράσης της, καθιερώνοντας την ιθαγένεια της Ένωσης και δημιουργώντας έναν χώρο ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης. Η Ένωση συμβάλλει στη διαφύλαξη και την ανάπτυξη αυτών των κοινών αξιών, σεβόμενη την πολυμορφία των πολιτισμών και των παραδόσεων των λαών της Ευρώπης, καθώς και την εθνική ταυτότητα των κρατών μελών της και την οργάνωση της δημόσιας εξουσίας τους σε εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο. Επιδιώκει να προαγάγει ισόρροπη και αειφόρο ανάπτυξη και εγγυάται την ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων, των εμπορευμάτων, των υπηρεσιών και των κεφαλαίων, καθώς και την ελευθερία εγκατάστασης.

Προς τον σκοπό αυτόν, είναι αναγκαίο να ενισχυθεί η προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων, υπό το πρίσμα της εξέλιξης της κοινωνίας, της κοινωνικής προόδου και των επιστημονικών και τεχνολογικών εξελίξεων, καθιστώντας τα πιο αντιληπτά σε έναν Χάρτη. Ο παρών Χάρτης επιβεβαιώνει, σεβόμενος τις αρμοδιότητες και τα καθήκοντα της Ένωσης, καθώς και την αρχή της επικουρικότητας, τα δικαιώματα που απορρέουν ιδίως από τις κοινές συνταγματικές παραδόσεις και τις διεθνείς υποχρεώσεις των κρατών μελών, την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών, τους Κοινωνικούς Χάρτες που έχουν υιοθετηθεί από την Ένωση και το Συμβούλιο της Ευρώπης, καθώς και από τη νομολογία του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του Ευρωπαϊκού

Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Εν προκειμένω, ο Χάρτης θα ερμηνεύεται από τα δικαστήρια της Ένωσης και των κρατών μελών, λαμβανομένων δεόντως υπόψη των επεξηγήσεων που καταρτίστηκαν υπό την εποπτεία του Προεδρείου της Συνέλευσης που συνέταξε τον Χάρτη και αναπροσαρμόστηκαν υπ' ευθύνη του Προεδρείου της Ευρωπαϊκής Συνέλευσης. Η απόλαυση των δικαιωμάτων αυτών συνεπάγεται ευθύνες και καθήκοντα έναντι τόσο των τρίτων όσο και της ανθρώπινης κοινότητας και των μελλοντικών γενεών» (Ευρωπαϊκή Ένωση, 2011).

1.3.3. Τα δικαιώματα των Ηλικιωμένων Πολιτών

Αναφορικά με τα δικαιώματα του ηλικιωμένου πληθυσμού της κοινωνίας, καταγράφονται στο άρθρο 25, στο Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ε.Ε., το οποίο γράφει:

«Η Ένωση αναγνωρίζει και σέβεται το δικαίωμα των ηλικιωμένων προσώπων να διάγουν μία αξιοπρεπή και ανεξάρτητη ζωή και να συμμετέχουν στον κοινωνικό και πολιτιστικό βίο».

Πιο αναλυτικά, στο άρθρο 25 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, επισυνάπτονται τα δικαιώματα των ηλικιωμένων, τα οποία τους επιτρέπουν να ζουν με ανεξαρτησία και αξιοπρέπεια, συμμετέχοντας σε κοινωνικές και πολιτιστικές δράσεις. Σε περίπτωση που υπάρξει παραβίαση αυτών των δικαιωμάτων, της ελευθερίας, της αξιοπρέπειας και της ανεξαρτησίας, οφείλει να αιτιολογείται μέσα από γνωματεύσεις και νομικά κείμενα. Τούτο, συμβαίνει προκειμένου να εξασφαλιστεί το όφελος του ηλικιωμένου ατόμου, δεδομένου του γεγονότος ότι τα άτομα τρίτης ηλικίας συχνά εξαρτώνται από τρίτους, εξαιτίας της αύξησης της ηλικίας τους (Μιχάλη, 2019).

Πρωταρχικός σκοπός του Ευρωπαϊκού Χάρτη Δικαιωμάτων και Υποχρεώσεων των ηλικιωμένων, είναι να αποκτήσει η Τρίτη ηλικία την δική της φωνή, γνωρίζοντας τα δικαιώματα που πρέπει να διεκδικεί, αλλά και τις υποχρεώσεις που έχει απέναντι στους επαγγελματίες και στους φροντιστές υγείας. Η αύξηση της ηλικίας δεν συνεπάγεται σε καμία περίπτωση με μείωση των δικαιωμάτων του ατόμου.

Αναφορικά με το άρθρο 1 του Χάρτη, παρατίθενται τα δικαιώματα για αξιοπρέπεια, για ελευθερία, για πνευματική ευεξία και για ασφάλεια. Αυτά, αποτελούν δικαιώματα, τα οποία θα πρέπει να απαιτούνται από ηλικιωμένα άτομα προς τον υπόλοιπο ηλικιακό πληθυσμό, στην περίπτωση όπου η υγεία τους τους αναγκάζει να χρειάζονται την υποστήριξη και την φροντίδα των άλλων. Σύμφωνα με το δικαίωμα των ηλικιωμένων για ασφάλεια και προστασία, περιλαμβάνεται η διαφύλαξη και η προστασία τους από κάθε μορφή κακοποίησης που μπορεί να βάλει σε κίνδυνο την υγεία τους. Μορφές κακοποίησης μπορεί να είναι και σε ιατρικό-φαρμακευτικό επίπεδο, με την υπερβολική χρήση φαρμάκων ή την παραμέληση και την άρνηση εφαρμογής θεραπευτικών σχημάτων για την βελτίωση υγείας των ηλικιωμένων (Ευρωπαϊκή Ένωση, 2011).

Αναφορικά με το άρθρο 4 του Χάρτη, τα άτομα της τρίτης ηλικίας, μπορούν να έχουν πρόσβαση σε υψηλής ποιότητας υπηρεσίες υγείας, οι οποίες θα είναι προσαρμοσμένες στις ανάγκες και τις επιθυμίες τους, καθώς και στις οικονομικές δυνατότητες του κάθε ηλικιωμένου. Τέλος, με το άρθρο 5, επισημαίνεται η αυτοδιάθεση του ηλικιωμένου πληθυσμού σε διάφορα θέματα που προκύπτουν στην καθημερινότητα, αλλά και στην αυτοδιάθεση λήψης αποφάσεων σε εξατομικευμένα θέματα, τα οποία αφορούν την υγεία τους. Επομένως, τα άτομα τρίτης ηλικίας είναι κύρια του εαυτού τους και μπορούν να πράττουν σύμφωνα με την θέλησή τους (Ευρωπαϊκή Ένωση, 2011).

1.3.4 Ο ρόλος της Κοινωνικής Εργασίας για τα δικαιώματα των ηλικιωμένων

Η κοινωνική εργασία είναι η επιστήμη, η οποία στόχο έχει να προάγει και να προστατεύει τα δικαιώματα της ομάδας των ηλικιωμένων και γενικότερα όλων των καταπιεσμένων και ευάλωτων πληθυσμιακών ομάδων. Είναι σε θέση να αποκαλύψει τις αιτίες των κοινωνικών προβλημάτων, να ενισχύσει τις ανάγκες των ηλικιωμένων αλλά και να υπερασπιστεί τα δικαιώματά τους (Ιωακειμίδης, 2012). Ο ρόλος των κοινωνικών λειτουργών είναι να καλύψει τις ανάγκες όλων

των ηλικιωμένων, είτε αυτοί ζουν μόνοι τους, είτε με τις οικογένειές τους, είτε σε κάποια κλειστή μονάδα φροντίδας ηλικιωμένων (Σταθόπουλος, 2015).

1.3.5. Οργανισμός Θεμελιωδών Δικαιωμάτων (FRA) . Γνώμες του FRA για την προστασία των δικαιωμάτων των ηλικιωμένων

Ο Οργανισμός Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι ένας μηχανισμός παροχής τεκμηριωμένων συμβουλών σε οργανισμούς και φορείς που λαμβάνουν αποφάσεις μέσα στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Συμβάλει λοιπόν στην καλύτερη σχεδίαση πολιτικών και νομοθετικών πλαισίων που αφορούν τα θεμελιώδη δικαιώματα του ανθρώπου. Στις εκθέσεις του Οργανισμού Θεμελιωδών δικαιωμάτων εξετάζεται η πρόοδος που γίνεται στα ζητήματα που αφορούν τα δικαιώματα των πολιτών της Ένωσης, καθώς επίσης και οι ελλείψεις που παρουσιάζονται, δημιουργώντας ανησυχία στην Κοινότητα. Σκοπός των εκθέσεων που υποβάλλονται είναι να υπάρξει επαγρύπνηση και συντονισμός στις προκλήσεις για το μέλλον, σε συλλογικό επίπεδο για την ευημερία των λαών (European Union Agency for Fundamental Rights, 2018).

Η πρώτη οδηγία που δίνεται από τον Οργανισμό Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αναφέρεται στη συνέχιση της ίσης μεταχείρισης μεταξύ των ανθρώπων. Αυτή η οδηγία, θα πρέπει να εφαρμοστεί σε οριζόντια μορφή, καθώς θα πρέπει να υπάρξει ίση μεταχείριση και προστασία από κάθε μορφής διάκριση προς όλους, ανεξαρτήτως ηλικίας. Έτσι, όλες οι πληθυσμιακές ομάδες θα μπορούν να έχουν πρόσβαση σε κοινωνικά αγαθά, υπηρεσίες και υγειονομική περίθαλψη. Επιπροσθέτως, η δεύτερη οδηγία αναφέρεται στην διασφάλιση των κοινωνικών δικαιωμάτων. Αυτό θα επιτευχθεί με τη δημιουργία διατάξεων, οι οποίες θα εξισορροπήσουν την επαγγελματική με την προσωπική ζωή των ηλικιωμένων. Τέλος, η τρίτη οδηγία που δίνεται από τον Οργανισμό Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αναφέρεται σε χρηματοδοτήσεις προγραμμάτων, έτσι ώστε να επιτευχθεί η ευδόκιμη γήρανση, με σκοπό την προώθηση της αυτονομίας και της αξιοπρέπειας του ηλικιωμένου πληθυσμού (European Union Agency for Fundamental Rights, 2018).

1.4 Υπηρεσίες που αναφέρονται σε Ηλικιωμένους

Τα τελευταία χρόνια, οι δημογραφικές και κοινωνικές αλλαγές που επήλθαν στην Ελλάδα συνέβαλλαν στο να αυξηθεί το ποσοστό των ηλικιωμένων ατόμων επί το σύνολο του πληθυσμού και στην επιμήκυνση του προσδοκώμενου μέσου όρου ζωής. Ωστόσο, όσο αυξάνεται ο ηλικιωμένος πληθυσμός και ο μέσος όρος διαβίωσης τόσο μειώνονται οι δυνατότητες των αστικών πυρηνικών οικογενειών να τους προσφέρουν ολοκληρωμένα την φροντίδα και την προσοχή που χρειάζονται. Η απογραφή του 2011 για τον πληθυσμό της χώρας έδειξε ότι οι ηλικιωμένοι, ηλικιών 65 έως 74 ήταν 1.098.978, ηλικιών 75 έως 84 ήταν 862.192 και τα υπερήλικα άτομα 85 ετών και πάνω ήταν 265.964. Ιδιαίτερα, τα άτομα τέταρτης και πέμπτης ηλικίας, δηλαδή 75 ετών και άνω, τα οποία βρίσκονται στο στάδιο όπου η βιολογική φθορά είναι πιο έντονη και τα ατυχήματα πληθαίνουν είναι αυτά που κάνουν την ανάγκη της φροντίδας επιτακτική (Σταθόπουλος,2015)

1.4.1.Επίδομα Κοινωνικής Αλληλεγγύης Ανασφάλιστων Υπερηλίκων

Σύμφωνα με το άρθρο 93 του νόμου 4387/2016 (ΦΕΚ Α΄ 85/12.5.2016), θεσμοθετήθηκε το Επίδομα Κοινωνικής Αλληλεγγύης Ανασφάλιστων Υπερηλίκων. Σε εφαρμογή του άρθρου αυτού, από τις 12/5/2016 χορηγείται από τον ΟΓΑ και πλέον από τον ΟΠΕΚΑ, Επίδομα Κοινωνικής Αλληλεγγύης Ανασφάλιστων Υπερηλίκων. Το ύψος του επιδόματος αυτού σήμερα ανέρχεται στο ποσό των 360€. Το επίδομα χορηγείται σε ανασφάλιστους υπερήλικες καθώς και σε όσους δεν πληρούν τις προϋποθέσεις για συνταξιοδότηση σύμφωνα με το νόμο και την Κοινή Υπουργική Απόφαση Φ10034/2437/655. Σύμφωνα με τον Ο.Π.Ε.Κ.Α οι παραπάνω, πρέπει να πληρούν αθροιστικά τις εξής προϋποθέσεις :

α. Έχουν συμπληρώσει το **67ο** έτος της ηλικίας τους.

β. Δεν λαμβάνουν ή δεν δικαιούνται να λάβουν σύνταξη από το εξωτερικό ή οποιαδήποτε ασφαλιστική ή προνοιακή παροχή από την Ελλάδα, μεγαλύτερη από **360€**. Αν η σύνταξη αυτή ή παροχή από δημόσιο φορέα που λαμβάνουν είναι μικρότερη από το επίδομα των **360€**, δικαιούνται το ποσό της διαφοράς που

προκύπτει μετά την αφαίρεση του ποσού της σύνταξης ή παροχής που λαμβάνουν από το επίδομα.

γ. Διαμένουν μόνιμα και νόμιμα στην Ελλάδα **15 συνεχόμενα έτη** πριν από την υποβολή της αίτησης για τη λήψη του επιδόματος ή 15 έτη μεταξύ του 17ου και του 67ου έτους της ηλικίας τους, εκ των οποίων τα δέκα 10 συνεχόμενα πριν από την υποβολή της αίτησης και εξακολουθούν να διαμένουν στην Ελλάδα και μετά τη λήψη της παροχής.

δ. Το ποσό του επιδόματος καταβάλλεται πλήρες (ή μειωμένο λόγω σύνταξης εξωτερικού ή προνοιακής παροχής εντός Ελλάδας όπως προαναφέρθηκε) για όσους πληρούν αθροιστικά τα ανωτέρω κριτήρια και έχουν συμπληρώσει στη χώρα τουλάχιστον **35 πλήρη έτη διαμονής**. Το ποσό μειώνεται κατά 1/35 για κάθε ένα έτος που υπολείπεται των 35 ετών διαμονής στη χώρα.

ε. Το συνολικό ετήσιο ατομικό φορολογητέο εισόδημά τους, καθώς και το απαλλασσόμενο ή φορολογούμενο με ειδικό τρόπο εισόδημά τους δεν υπερβαίνει το ποσό των **4.320€** ή, στη περίπτωση εγγάμων, το συνολικό ετήσιο οικογενειακό φορολογητέο εισόδημα, καθώς και το απαλλασσόμενο ή φορολογούμενο με ειδικό τρόπο εισόδημα δεν υπερβαίνει το ποσό των **8.640€**.

στ. Εξαιρούνται της παροχής οι μοναχοί/ες, οι οποίοι διαμένουν σε Ιερές Μονές και συντηρούνται από αυτές και όσοι εκτίουν ποινή στερητική της ελευθερίας.

ζ. Εξαιρούνται επίσης οι ανασφάλιστοι υπερήλικες και αυτοί που δεν πληρούν τις προϋποθέσεις συνταξιοδότησης, εφόσον ο/η σύζυγος λαμβάνει σύνταξη από οποιαδήποτε πηγή μεγαλύτερη από την παροχή (360€) (ΟΠΕΚΑ, 2016).

1.4.2. Επίδομα βαριάς αναπηρίας

Το συγκεκριμένο επίδομα αναφέρεται σε άτομα με σωματική, ψυχική ή νοητική αναπηρία σε ποσοστό ανώτερο του 67%, τα οποία δικαιούνται μηνιαία οικονομική ενίσχυση. Προκειμένου να μπορούν να λάβουν το συγκεκριμένο βοήθημα δεν πρέπει να είναι ασφαλισμένα σε άλλο φορέα. Το συγκεκριμένο επίδομα μπορεί να διατεθεί

ολόκληρο σε άτομα που λαμβάνουν επίσης το Επίδομα Κοινωνικής Αλληλεγγύης Ανασφάλιστων Υπερηλίκων.

1.4.3. Υπηρεσίες εξωϊδρυματικής φροντίδας

Η βασική προϋπόθεση για να επωφελείται κάποιος των προγραμμάτων εξωϊδρυματικής φροντίδας είναι η ηλικία. Κριτήριο συμμετοχής είναι συνήθως τα 60 έτη. Ακόμα, για να συμμετάσχει κάποιο ηλικιωμένο άτομο στα Κ.Α.Π.Η, στα Κέντρα Ενοριακής Αγάπης αλλά και να επωφελείται της φροντίδας στο σπίτι πρέπει να είναι κάτοικος της περιοχής εκτός από ορισμένες περιπτώσεις. Η εντοπιότητα αυτού δηλαδή αποτελεί επίσης κριτήριο συμμετοχής του. Αν και συνήθως προγράμματα σαν τα παραπάνω αναφέρονται σε άτομα χαμηλών εισοδημάτων, η απορία δεν αποτελεί κριτήριο συμμετοχής, για την αποφυγή στιγματισμού των υπηρεσιών αυτών.

Παρακάτω θα παρουσιαστούν περιγραφικά προγράμματα ανοιχτής φροντίδας που αναφέρονται σε ηλικιωμένα άτομα τόσο του δημοσίου όσο και του κερδοσκοπικού ή μη κερδοσκοπικού τομέα.

Α. Κέντρα Ανοικτής Περίθαλψης Ηλικιωμένων (Κ.Α.Π.Η)

Τα Κ.Α.Π.Η αποτελούν ένα χώρο συνάντησης για τους ηλικιωμένους. Εκεί τους παρέχονται υπηρεσίες υγείας, όπως φυσιοθεραπεία, εργασιοθεραπεία και ιατροφαρμακευτική φροντίδα. Τους προσφέρονται επίσης και κοινωνικές υπηρεσίες από κοινωνικούς λειτουργούς οι οποίοι είναι και οι αρμόδιοι για τον συντονισμό των προγραμμάτων αυτών. Το πρόγραμμα αυτό πρωτοξεκίνησε από το αρμόδιο υπουργείο το 1973 και πλέον λειτουργούν στους περισσότερους δήμους της χώρας το οποίο αποτελεί απόδειξη ότι το κράτος δίνει βάση στην εξωϊδρυματική περίθαλψη των ηλικιωμένων. Τα Κ.Α.Π.Η συνεργάζονται συντονισμένα με σχετικούς φορείς της κοινότητας με βασικό στόχο τα ηλικιωμένα άτομα να παραμείνουν όσο το δυνατό περισσότερο αυτόνομα και να αποτελούν ισότιμα και ενεργά μέλη του κοινωνικού συνόλου. Εργάζονται λοιπόν πάνω στην πρόληψη των βιολογικών, ψυχολογικών αλλά και κοινωνικών προβλημάτων των ηλικιωμένων για να το επιτύχουν. Τα προγράμματα τους έχουν βασικό σκοπό την κοινωνικοποίηση, τη δημιουργική απασχόληση, την ψυχαγωγία αλλά και την πρόληψη ασθενειών σε ηλικιωμένα άτομα. Τα προγράμματα

στελεχώνονται από έναν κοινωνικό λειτουργό, έναν νοσηλευτή και μια οικογενειακή βοηθό. Η σταδιακή επέκταση του προγράμματος με σκοπό την κάλυψη των αναγκών όλων των περιοχών της χώρας είναι η πολιτική της χώρας. Στα Κ.Α.Π.Η έχουν τη δυνατότητα να εγγραφούν άτομα ηλικίας 60 ετών και άνω χωρίς άλλες κοινωνικοοικονομικές προϋποθέσεις

Β. Κέντρα Ημερήσιας Φροντίδας Ηλικιωμένων (Κ.Η.Φ.Η)

Τα Κ.Η.Φ.Η είναι μικρές μονάδες που προσφέρουν ημερήσια φροντίδα σε άτομα τρίτης ηλικίας τα οποία αντιμετωπίζουν δυσκολίες στην αυτοεξυπηρέτησή τους είτε λόγω κινητικών προβλημάτων, είτε λόγω άνοιας, είτε λόγω κάποιας άλλης πάθησης. Επίσης, μπορεί το οικογενειακό τους περιβάλλον να δυσκολεύεται να ανταποκριθεί στις καθημερινές τους ανάγκες λόγω εργασίας ή κοινωνικό-οικονομικών προβλημάτων που αντιμετωπίζει ή ακόμα και προσωπικών τους προβλημάτων υγείας.

Τα Κ.Η.Φ.Η δημιουργήθηκαν και λειτούργησαν για πρώτη φορά στο πλαίσιο του Γ'ΝΚΠΣ από επιχειρήσεις των ΟΤΑ τόσο σε αστικές όσο και σε ημι-αστικές περιοχές. Εν συνεχεία, εντάχθηκαν στο ΕΣΠΑ (2007-2013). Για να λειτουργήσει ένα Κ.Η.Φ.Η πρέπει απαραίτητα να εκδοθεί άδεια ίδρυσης και λειτουργίας από την οικεία Περιφέρεια. Σήμερα σε όλη την επικράτεια λειτουργούν 64 Κ.Η.Φ.Η.

Γ. Πρόγραμμα «Βοήθεια στο Σπίτι»

Το πρόγραμμα Βοήθεια στο Σπίτι (ΒσΣ) παρέχει υπηρεσίες κοινωνικής εργασίας, νοσηλευτικής φροντίδας και οικογενειακής οικιακής βοήθειας σε ηλικιωμένους οι οποίοι είτε διαμένουν μόνοι τους, είτε χρειάζεται να μείνουν μόνοι τους κάποιες ώρες της ημέρας και αδυνατούν να αυτοεξυπηρετηθούν ικανοποιητικά. Επίσης, εξυπηρετεί άτομα με αναπηρίες που μπορεί να ζουν μόνα τους ή μπορεί να είναι απομονωμένα και αποκλεισμένα, διαμένοντας με οικογένειες που αντιμετωπίζουν κρίσεις. Το συγκεκριμένο πρόγραμμα ανήκει στις πρωτοβάθμιες υπηρεσίες κοινωνικής φροντίδας και εξυπηρετεί άτομα με ανεπαρκείς οικονομικούς πόρους.

Σκοπός του προγράμματος είναι, να βελτιωθεί η ποιότητα ζωής των ηλικιωμένων ατόμων και να ενισχυθεί όσο γίνεται η αυτόνομη διαβίωσή τους χωρίς να χρειαστεί να απομακρυνθούν από το οικείο τους περιβάλλον. Οι υπηρεσίες και η φροντίδα προσφέρονται από εξειδικευμένους επαγγελματίες, δηλαδή κοινωνικούς λειτουργούς, νοσηλευτές και οικογενειακούς βοηθούς. Οι υπηρεσίες αυτές

αναφέρονται σε συμβουλευτική, ψυχοκοινωνική στήριξη καθώς και νοσηλευτική πρωτοβάθμια φροντίδα. Υπάρχει μέριμνα για την προσωπική υγιεινή των ηλικιωμένων καθώς παρέχεται και οικιακή καθαριότητα κατά περίπτωση. Δίνεται επίσης σημασία στη διευκόλυνση των αναγκών μετακίνησης, ενημέρωσης και κοινωνικής δραστηριοποίησης. Οι επαγγελματίες του προγράμματος φροντίζουν για την προάσπιση των δικαιωμάτων των εξυπηρετούμενων καθώς και για την ευαισθητοποίηση του κοινωνικού τους περίγυρου. Η συχνότητα παροχής των υπηρεσιών στους εξυπηρετούμενους ρυθμίζεται κατά περίπτωση.

Δ. Πρόγραμμα του Ελληνικού Ερυθρού Σταυρού για τους ηλικιωμένους

Ο Ερυθρός Σταυρός ξεκίνησε το πρώτο οργανωμένο πρόγραμμα «Βοήθεια στο Σπίτι». Από το 1981 παρέχει ιατρική και οικογενειακή φροντίδα κατ' οίκων σε ηλικιωμένα άτομα που έχουν ανάγκη την παροχή βοήθειας μέσω της εφαρμογής πρωτοποριακών προγραμμάτων φροντίδας ηλικιωμένων. Τα παραπάνω τα καλύπτει ένα μεγάλο δίκτυο, ειδικά εκπαιδευμένων εθελοντών οι οποίοι εποπτεύονται από κοινωνικούς λειτουργούς. Οι εθελοντές νοσηλευτές Ε.Ε.Σ προσφέρουν την νοσηλευτική φροντίδα που χρειάζονται οι ηλικιωμένοι στο σπίτι.

Ο Ερυθρός Σταυρός ίδρυσε επίσης το 1981 ένα Κ.Α.Π.Η το οποίο και λειτουργεί σήμερα στο Ν. Ηράκλειο Αττικής. Ένα ακόμα Κ.Α.Π.Η στον νέο Κόσμο Αττικής έχει ιδρυθεί και λειτουργεί με επιτυχία από την κοινωνικό-προνοιακή οργάνωση Όμιλος Εθελοντών. Το πρόγραμμα συντονίζει κοινωνικός λειτουργός και έχει λειτουργήσει πρωτοποριακά οργανώνοντας επισκέψεις για ηλικιωμένους σε εξωτερικό, συμμετέχοντας σε διαγωνισμούς εθίμων γάμου σε διάφορες περιοχές της χώρας, αναπαράγοντας παιχνίδια παλαιών εποχών και διοργανώνοντας πανελλήνιες εκθέσεις.

Ε. Προγράμματα από την Ορθόδοξη Εκκλησία της Ελλάδος

Έχουν συσταθεί διάφορα προγράμματα για ηλικιωμένα άτομα από την Εκκλησία της Ελλάδος, τόσο σε Μητροπολιτικό όσο και ενοριακό επίπεδο τα όποια λειτουργούν με ευθύνη της εκάστοτε Ιεράς Αρχιεπισκοπής. Ένα από αυτά τα προγράμματα αφορά τα Κέντρα Ενοριακής Αγάπης όπου εκεί, προσφέρεται ψυχαγωγία αλλά και σίτιση σε ηλικιωμένα άτομα από τη φροντίδα των ενοριών και με την ευθύνη

ιερέως και μελών του Φιλόπτωχου Ταμείου. Η διανομή φαγητού στα σπίτια ασθενών ή ανήμπορων ηλικιωμένων γίνεται από εθελοντές και όταν υπάρχει ανάγκη για νοσηλεία, παροχή συμβουλευτικής ή κρίνεται αναγκαίο να διευθετηθούν κάποια ζήτημα ειδοποιείται η κοινωνική λειτουργός του Φιλόπτωχου. Ακόμα ένα πρόγραμμα που έχει συσταθεί από την Εκκλησία της Ελλάδος είναι οι ομάδες «ελευθέρως διαβιούντων υπερηλίκων» που λειτουργούν σε 10 ενορίες. Ηλικιωμένοι που αυτοσυντηρούνται έχουν τη δυνατότητα να συναντιούνται ανά διαστήματα και να συζητούν για θέματα που τους απασχολούν με την παρουσία κοινωνικού λειτουργού. Οι κοινωνικοί λειτουργοί ακόμα, πραγματοποιούν επισκέψεις στα σπίτια των ηλικιωμένων που συμμετέχουν στις ομάδες για να ελέγξουν τις συνθήκες διαβίωσης και να παρέμβουν με κάθε τρόπο σε τυχόν προβληματικές καταστάσεις.

1.4.3 Κλειστή Ιδρυματική Περίθαλψη

Η κλειστή περίθαλψη των ηλικιωμένων ατόμων παρέχεται από τις Μονάδες Φροντίδας Ηλικιωμένων (ΜΦΗ). Οι παραπάνω, αρχικά μπορεί να αποτελούν Νομικά Πρόσωπα Ιδιωτικού Δικαίου (Ν.Π.Ι.Δ) και είναι μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα, δηλαδή μπορεί να έχουν ιδρυθεί από φιλανθρωπικά σωματεία ή την Εκκλησία. Ακόμα, μπορεί να ανήκουν στη Τοπική Αυτοδιοίκηση. Τέλος, μπορεί να ιδρύνονται από ιδιώτες και να είναι κερδοσκοπικού χαρακτήρα. Οι προϋποθέσεις ίδρυσης και λειτουργίας των Μ.Φ.Η, τόσο του κερδοσκοπικού όσο και του μη κερδοσκοπικού τομέα, καθορίζονται από το Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών υποθέσεων.

Η εξωϊδρυματική φροντίδα των ηλικιωμένων αποτελεί πρωταρχικό σκοπό της πολιτικής του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων. Αυτό όμως, δεν σημαίνει ότι ανεξαρτήτως της έκτασης και της ποιότητας των παρεχόμενων υπηρεσιών προς ηλικιωμένους, δεν εξακολουθεί να υπάρχει ένα ποσοστό ατόμων που λόγω βιολογικών συνθηκών χρειάζονται ιδρυματική περίθαλψη. Δεν είναι απορριπτέα η ιδρυματική περίθαλψη, αλλά αντιθέτως αποτελεί βασικό κομμάτι των προγραμμάτων που προσφέρονται για τη φροντίδα των ηλικιωμένων και είναι αναγκαία για την κάλυψη των αναγκών τους.

Απαραίτητο είναι βέβαια, να είναι ικανοποιητική η ποιότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών και ως βασικός στόχος αναφέρεται η εξυπηρέτηση του ηλικιωμένου ατόμου. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί όταν υπάρχουν οι κατάλληλα διαμορφωμένοι χώροι που επιτρέπουν την ασφαλή κίνηση των ηλικιωμένων μεταξύ των χώρων. Επίσης, πρέπει να υπάρχει επάρκεια σε προσωπικό και αυτό να έχει λάβει την απαραίτητη εκπαίδευση και κατάρτιση. Ακόμα, το ίδρυμα είναι απαραίτητο να είναι στενά συνδεδεμένο με την κοινότητα και να δίνεται χώρος σε επισκέψεις από συγγενείς φίλους, κληρικούς αλλά και εθελοντές. Τέλος είναι απαραίτητο να επαρκεί η χρηματοδότηση και να είναι γνωστές οι ανάγκες των εξυπηρετούμενων και να καταβάλλεται κάθε δυνατή προσπάθεια για την κάλυψή τους.

A. Μονάδες Φροντίδας Ηλικιωμένων

Στις Μ.Φ.Η εισάγονται ηλικιωμένα άτομα τα οποία αδυνατούν να αυτοεξυπηρετηθούν πλήρως. Λειτουργούν ως Ν.Π.Ι.Δ μη κερδοσκοπικού αλλά και κερδοσκοπικού χαρακτήρα εποπτευόμενες από το αρμόδιο Υπουργείο ανεξάρτητα από το ιδιοκτησιακό καθεστώς. Σε όλη τη χώρα λειτουργούν σήμερα συνολικά 269 ΜΦΗ κερδοσκοπικού και μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα στις οποίες φιλοξενούνται περίπου 10.000 ηλικιωμένα άτομα. Το Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων συνάπτει συμβάσεις με φιλανθρωπικά ιδρύματα ιδιωτικής πρωτοβουλίας με σκοπό να διατεθούν από αυτά συμβατικές κλίνες για την περίθαλψη οικονομικά αδύναμων ηλικιωμένων ατόμων ή ανασφαλιστών. Πολλές Μ.Φ.Η λειτουργούν μέσω της Εκκλησίας είτε άμεσα ως εκκλησιαστικά ιδρύματα είτε έμμεσα ως Ν.Π.Ι.Δ κοινωφελούς χαρακτήρα. Η Εκκλησία παρέχει ιδρυματική περίθαλψη σε 1700 άτομα στις 73 Στέγες Γερόντων που βρίσκονται σε όλη την Ελλάδα. Ακόμα το Γηροκομείο της Ελεήμονος Εταιρίας Αθηνών φιλοξενεί 150 ηλικιωμένους που στην πλειονότητα είναι άνω των 70 ετών και αποτελεί ένα από τα μεγαλύτερα ιδρύματα μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα. Τέλος στην Ελλάδα λειτουργούν περίπου 60 πιστοποιημένες Μονάδες Φροντίδας Ηλικιωμένων κερδοσκοπικού χαρακτήρα.

B. Θεραπευτήρια Χρόνιων Παθήσεων

Τα Θεραπευτήρια Χρόνιων Παθήσεων δέχονται κατάκοιτους που πάσχουν από χρόνιες ανίατες παθήσεις και τις περισσότερες φορές είναι πλήρως εξαρτώμενα άτομα. Ένα μεγάλο λοιπόν ποσοστό από τα κρεβάτια που διαθέτουν προσφέρεται στα παραπάνω ηλικιωμένα άτομα. Πέρα από τα κρατικά Θεραπευτήρια Χρόνιων Παθήσεων λειτουργούν συνολικά σε όλη την Ελλάδα 20 ιδιωτικές κλινικές με 2000 κρεβάτια σε διαθεσιμότητα (Σταθόπουλος, 2015).

1.5 Ο ρόλος του Κοινωνικού Λειτουργού και η συνεργασία του με την ομάδα της Τρίτης Ηλικία

Αναμφισβήτητα η ομάδα των ηλικιωμένων, όπως και όλες οι ευάλωτες κοινωνικά ομάδες, αντιμετωπίζουν ποικίλα κοινωνικά και ψυχολογικά προβλήματα. Προκειμένου να επιλύσουν αυτά τα προβλήματα, τις περισσότερες φορές χρειάζονται την βοήθεια ορισμένων κοινωνικών υπηρεσιών. Οι Κοινωνικοί Λειτουργοί στην Ελλάδα μπορούν να εργαστούν με την ομάδα των ηλικιωμένων ενδεικτικά σε υπηρεσίες όπως είναι τα Κ.Α.Π.Η., δηλαδή τα Κέντρα Ανοιχτής Προστασίας Ηλικιωμένων, δηλαδή τα Κέντρα Κοινοτικής Φροντίδας – Ανοιχτής Προστασίας Ηλικιωμένων, στα Προγράμματα «Βοήθεια στο Σπίτι» και τα Κ.Φ.Η., που ονομάζονται τα Κέντρα Φροντίδας Ηλικιωμένων (Σταθόπουλος, 2015).

Επομένως, παρατηρείται το γεγονός ότι σε πολλές περιπτώσεις οι κοινωνικοί λειτουργοί γίνονται σημαντικό μέρος του κοινωνικού κόσμου των ηλικιωμένων στα τελευταία τους χρόνια. Από τις βασικές ανάγκες της πληθυσμιακής αυτής ομάδας, είναι η τροφή, η στέγη, η υγειονομική περίθαλψη και η πρόσβασή τους σε κοινωνικές υπηρεσίες, ενώ όπως κάθε ανθρώπινη οντότητα, έτσι και στα ηλικιωμένα άτομα τους αρμόζει να αντιμετωπίζονται με σεβασμό στις ανάγκες και τα δικαιώματά τους.

Στην κοινωνική εργασία, ο σεβασμός προς τον εξυπηρετούμενο έχει, στην πραγματικότητα, θεωρηθεί ότι είναι η αρχή της διαδικασίας εξυπηρέτησης (NASW, 1996). Με αυτόν τον τρόπο, εννοείται πως ο σεβασμός πρέπει να προηγείται όλων των μορφών φροντίδας και εξυπηρέτησης. Με σεβασμό, οι πάροχοι υπηρεσιών μπορούν να επιδείξουν θετική στάση απέναντι στους ωφελούμενούς τους, να τους συμπεριφέρονται με ευπρέπεια και να τους εξυπηρετούν ως αξιοπρεπή άτομα. Οι ωφελούμενοι που

αντιμετωπίζονται με σεβασμό από κάποια υπηρεσία, θα αυξήσουν το δικό τους αίσθημα αυτοεκτίμησης και ικανοποίησης από τη ζωή (Sung & Dungle, 2009).

Ο σεβασμός, επομένως, ανάμεσα σε επαγγελματία και εξυπηρετούμενο γίνεται ένα σημαντικό μέσο που δημιουργεί μια υγιή και παραγωγική σχέση μεταξύ τους . Οι εξυπηρετούμενοι που αντιμετωπίζονται με σεβασμό θα είναι πιο πιθανό να συζητήσουν ελεύθερα δύσκολα θέματα, να εξερευνήσουν τις δικές τους συνεισφορές και να εμπλακούν σε μια προσπάθεια συνεργασίας για την επίτευξη των επιθυμητών αποτελεσμάτων της υπηρεσίας (Gambrell, 1983).

Ο σεβασμός απαιτεί ορισμένες ενέργειες ή μορφές συμπεριφοράς. Πρέπει να εκδηλωθεί με συγκεκριμένες συμπεριφορικές εκφράσεις από τον επαγγελματία Κοινωνικό Λειτουργό, προσανατολισμένες προς τη φροντίδα και την εξυπηρέτηση της ομάδας στόχου (Silverman & Maxwell, 1978). Τέτοιες εκφράσεις μπορεί να περιλαμβάνουν φωνητικούς ήχους (π.χ. χαιρετισμός, κλήση), σωματικές κινήσεις (π.χ. σεβίρισμα, καθοδήγηση), σωματικές κινήσεις (αναγνώριση, ευγενική στάση) ή και εμφάνιση (π.χ. σωστό ντύσιμο, περιποίηση).

Ο τομέας της Κοινωνικής Εργασίας που επικεντρώνεται στα άτομα τρίτης ηλικίας, έχει ως σκοπό την διατήρηση και την βελτίωση της ποιότητας ζωής της ομάδας στόχου. Ακόμα, επιδιώκει να παροτρύνει τα άτομα στην αυτοεξυπηρέτηση, για την κάλυψη των αναγκών τους αλλά και προσπαθεί να αυξήσει τις ευκαιρίες και να διεκδικήσει τα δικαιώματα που δίνονται στα ηλικιωμένα άτομα για την καλύτερη ποιότητα της ζωής τους (Αψωκάρδου & Κυριακοπούλου & Χριστοδουλάκη, 2016).

2.0 Ο Ρόλος των Ηλικιωμένων στην Κοινωνία

Οι αρνητικές πεποιθήσεις που υπάρχουν γύρω από την Τρίτη ηλικία, στο θέμα της προσφοράς τους στην κοινωνία, οδηγούν σε λανθασμένα συμπεράσματα που επηρεάζουν τη στάση μας, απέναντι στη συγκεκριμένη ηλικιακή ομάδα. Οι ηλικιωμένοι μπορούν να αποτελούν ενεργά μέλη της κοινωνίας και να συμβάλλουν στην οικονομία, στη μετάδοση της ιστορίας μας αλλά και στη μεταλαμπάδευση γνώσεων, αρχών και εμπειριών στις επόμενες γενιές. Υπάρχουν αρκετοί άνθρωποι που ανήκουν στην Τρίτη ηλικία και εξακολουθούν να εργάζονται, να είναι παραγωγικοί, αυτόνομοι και ανεξάρτητοι.

Ωστόσο αξίζει να αναφερθεί, ότι η παραγωγικότητα δεν αφορά μόνο την αμειβόμενη εργασία, αλλά και με την εθελοντική εργασία. Δεν είναι λίγοι οι ηλικιωμένοι που επιλέγουν να προσφέρουν στο κοινωνικό σύνολο μέσω του εθελοντισμού, που προσφέρουν αφιλοκερδώς το χρόνο τους όπου υπάρχει ανάγκη, καλύπτοντας ένα μεγάλο κενό από θέσεις που αδυνατούν να καλυφθούν με άλλους τρόπους. Μέσω του εθελοντισμού επιδιώκουν να αναπτύξουν και να διατηρήσουν τις ικανότητες τους, αλλά και να αποκτήσουν κοινωνικές επαφές, αποφεύγοντας την κοινωνική απομόνωση και τον αποκλεισμό.

Η παρουσία προβλημάτων υγείας στα άτομα άνω των 65 ετών, λανθασμένα συνοδεύει την αντίληψη ότι η προσφορά τους στην κοινωνία θα είναι αντίστοιχα μειωμένη. Οι αρνητικοί χαρακτηρισμοί απέναντι στους ηλικιωμένους ενισχύουν το αίσθημα ανημποριάς που ενδέχεται να νιώθουν και τους αποθαρρύνουν από την ενεργό συμμετοχή τους (Εμκε & Πουλοπούλου, 1999).

Επιπρόσθετα οι ηλικιωμένοι, αποτελούν και εκείνοι καταναλωτικό κοινό, και συμβάλλουν αντίστοιχα στη στήριξη συγκεκριμένων κλάδων στην οικονομία που έχουν, είτε αποκλειστικά, είτε όχι, δέκτες την Τρίτη ηλικία. Η συμβολή τους στην οικονομία άλλωστε αποδεικνύεται και από το γεγονός ότι οι περισσότεροι ηλικιωμένοι είναι φορολογούμενοι πολίτες, συνεπώς πληρώνουν φόρους.

Σε ένα επιπλέον τομέα όπου η παρουσία των ηλικιωμένων είναι αναντικατάστατη, είναι η πολιτική. Με την εμπειρία και τη γνώση τους συμμετέχουν στις εκλογές, και αποσπούν σημαντικά ποσοστά στις προτιμήσεις των πολιτών, καθώς ασκούν μεγάλη επιρροή. Αρκετοί είναι οι βουλευτές που ξεπερνούν τα 65 έτη,

αποδεικνύοντας ότι η ηλικία δεν αποτελεί τροχοπέδη στη συμμετοχή στα κοινά αλλά και γενικότερα. Αξίζει να σημειωθεί ότι και με την ψήφο, οι ηλικιωμένοι αποδεικνύουν την παρουσία τους στην κοινωνία και στη λήψη αποφάσεων, καθώς η συμμετοχή στην εκλογική διαδικασία αποτελεί αναφαίρετο δικαίωμα των δημοκρατικών χωρών (Εμκε & Πουλοπούλου, 1999).

Εν κατακλείδι σε όσα έγινε αναφορά παραπάνω, είναι εύλογο κανείς να διαπιστώσει ότι δεν μπορεί ο ρόλος των ηλικιωμένων στην κοινωνία να είναι αμφιλεγόμενος. Τα στερεότυπα και οι προκαταλήψεις μπορούν να καθηλώσουν και να μην βοηθήσουν στην ενεργό συμμετοχή των ηλικιωμένων στην κοινωνία, και αυτό δεν πρέπει κανείς να το επιτρέψει γιατί οι ηλικιωμένοι αποτελούν το παρελθόν των γενεών αλλά και το μέλλον τους.

2.1 Ιστορική αναδρομή στο ρόλο της τρίτης ηλικίας στην κοινωνία

Στις αρχές του 20^{ου} αιώνα ξεκίνησε συστηματική μελέτη που αφορούσε τις μεθόδους προστασίας των ηλικιωμένων ατόμων και περίπου στα μισά του ίδιου αιώνα ξεκίνησε η κοινωνική δράση απέναντι στα άτομα αυτής της ηλικιακής ομάδας. Το 1980 πραγματοποιήθηκαν αξιόλογες μελέτες στην Ευρώπη και στις Η.Π.Α που αφορούσαν τα προβλήματα που επέρχονται με το γήρας. Το ίδιο έτος εντάσσονται σε προγράμματα διεθνών οργανώσεων όπως του Ο.Η.Ε, του συμβουλίου της Ευρώπης και του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας θέματα που αφορούν τα ηλικιωμένα άτομα. Το 1982, κράτη μέλη του Ο.Η.Ε ψήφισαν στη Βιέννη τον καταστατικό χάρτη των ηλικιωμένων. Το παραπάνω αναφερόταν στην ευθύνη που έχει κάθε κράτος μέσα στα πλαίσια των παραδόσεων, των δομών και των πολιτιστικών αλλαγών, να εφαρμόσει και να διαμορφώσει πολιτική αναφορικά με τους ηλικιωμένους και σχετικά με την ασφάλεια, την ευημερία και την προαγωγή των δραστηριοτήτων.

Προηγουμένως, η φροντίδα των ηλικιωμένων απευθυνόταν σε μονάδες κλειστής περίθαλψης με την μορφή φιλανθρωπίας και ο ρόλος της κρατικής μέριμνας ήταν μικρότερος. Υπάρχει γενικά η παραδοχή πως για χρόνια οι ανάγκες των ηλικιωμένων δεν είχαν λάβει την απαραίτητη αναγνώριση. Ακόμα χειρότερα,

θεωρούταν ότι οι ηλικιωμένοι δεν άξιζε να ήταν αποδέκτες των υπηρεσιών των Κοινωνικών Λειτουργιών ενώ για παράδειγμα στις Η.Π.Α το αντικείμενο της Κοινωνικής Εργασίας είχε αναπτυχθεί και εξυπηρετούσε παιδιά και άλλες κοινωνικές ομάδες. Το γεγονός ότι σε άτομα τρίτης ηλικίας πολύ δύσκολα αν όχι ακατόρθωτα αναπροσαρμόζεται ή αλλάζει η στάση και η συμπεριφορά τους μέσω της χρήσης υπηρεσιών ήταν το επιχείρημα της παραπάνω άποψης και στάσης. Θεωρούταν επομένως ότι η ενασχόληση της Κοινωνικής Εργασίας με άτομα αυτής της ηλικιακή ομάδας θα αποτελούσε χάσιμο χρόνου (Πανέρα 1999 στους Γιουβανάκης, Γ. και Σαχπάζογλου, Α. 2007).

Στην Ελλάδα, πριν τη δημιουργία του νεότερου Ελληνικού κράτους, η φροντίδα των ηλικιωμένων ατόμων αναφερόταν στην μικρή κλειστή κοινότητα η οποία παραδοσιακά διαδραμάτιζε σπουδαίο ρόλο στην κοινωνικοοικονομική, πολιτική αλλά και πολιτιστική ζωή του τόπου. Η ίδια αποτελούσε προέκταση της ευρείας οικογένειας και ανάμεσα στα μέλη της υπήρχε συναισθηματική και συχνά οικονομική αλληλοϋποστήριξη (Συμεωνίδου, 1996 στους Γιουβανάκης, Γ. και Σαχπάζογλου, Α. 2007).

2.2 Ο Ρόλος των Ηλικιωμένων στην Οικογένεια

Στο συγκεκριμένο κεφάλαιο θα επισημανθεί ο ρόλος των ηλικιωμένων στην οικογένεια και θα τονιστεί η σπουδαιότητα της παρουσίας τους, μέσα σε αυτή τη μικρή κοινωνία που αποτελεί το βασικό κύτταρο της οργανωμένης κοινωνικής συμβίωσης.

Η οικογένεια σαν θεσμός λειτουργεί σε διαφορετικές μορφές, σε πολιτισμένες αλλά και απολίτιστες χώρες. Ο πιο βασικός προορισμός της οικογένειας είναι η διαίωσιση του είδους, και οι κανόνες που διέπουν αυτό το θεσμό περνάνε από γενιά σε γενιά, διατηρώντας σε κάθε περίπτωση την σπουδαιότητα της. Η παρουσία των ηλικιωμένων μελών, ανεξάρτητα από ποια μορφή έχει η οικογένεια, είναι αισθητή αλλά και αναγκαία.

Σε ατομικό επίπεδο, τα άτομα της τρίτης ηλικίας δραστηριοποιούνται κοινωνικά μέσα στην οικογένεια, είτε με την ανατροφή των παιδιών, είτε με τη

συνεισφορά στο νοικοκυριό και στις οικιακές εργασίες, είτε ακόμη και με τη μορφή οικονομικής ενίσχυσης (Εμκε & Πουλοπούλου,1999).

Η ανατροφή των παιδιών από τους παππούδες, αποτελεί μία από τις πιο ηχηρές παρουσίες των ηλικιωμένων μέσα στην οικογένεια. Είναι ένας ρόλος που αποδίδεται πολύ συχνά λόγω εμπιστοσύνης προς το πρόσωπο των ηλικιωμένων μελών, καθώς μια οποιαδήποτε άλλη επιλογή θα αποτελούσε οικονομική επιβάρυνση στα μέλη της οικογένειας αλλά και αβεβαιότητα προς το πρόσωπο του ενδεχόμενου υποψήφιου φροντιστή.

Όσον αφορά τη συνεισφορά των ηλικιωμένων στο κομμάτι του νοικοκυριού και των οικιακών, επίσης προσφέρουν αξιοσημείωτη βοήθεια, κυρίως σε αυτές τις εποχές όπου διανύουμε, που χαρακτηρίζονται από γρήγορους ρυθμούς αλλά και από έλλειψη χρόνου. Η ανεξαρτησία των γυναικών σε οικονομικό επίπεδο, έφερε περισσότερο στο προσκήνιο αυτό το ρόλο που καλούνται να εκπληρώσουν τα ηλικιωμένα μέλη.

Η οικονομική ενίσχυση που προαναφέραμε, είναι μία επιπλέον μορφή στήριξης που προσφέρουν οι ηλικιωμένοι στα παιδιά και την οικογένεια τους .Με την σύνταξη τους δεν είναι λίγες οι φορές, κυρίως σε περιόδους οικονομικής κρίσης, καλύπτουν ανάγκες πρωταρχικής σημασίας, όπως η σίτιση ή και η στέγαση. Στο θέμα της στέγασης αρκετές φορές συνεισφέρουν με την παροχή της οικίας τους στην οικογένεια των παιδιών τους όταν αυτά αδυνατούν να πληρώσουν ενοίκιο για να μείνουν καταλήγοντας στις παλαιότερες μορφές οικογένειας, όπως την εκτεταμένη. Αυτή η μορφή οικογένειας προϋπήρχε από την πυρηνική, τότε που ζούσαν στο ίδιο σπίτι και άλλα συγγενικά μέλη, μοντέλο το οποίο επανέρχεται λόγω οικονομικής δυσπραγίας. Πέρα από τις προαναφερθέντες μορφές στήριξης, η σύνταξη των ηλικιωμένων κάποιες φορές λειτουργεί και συμπληρωματικά στο εισόδημα της οικογένειας (Εμκε & Πουλοπούλου,1999).

Τα μέλη της τρίτης ηλικίας, ανεξαρτήτου φύλου, έχει αποδειχθεί ότι συμμετέχουν ενεργά στις δραστηριότητες και τις απαιτήσεις των παιδιών και των οικογενειών τους, κάνοντας την παρουσία τους αναντικατάστατη και ανεκτίμητη.

2.3 Σχέση της Τρίτης Ηλικίας με τους Νέους

Αναμφίβολα, τα ηλικιωμένα άτομα έχουν μία αμφίρροπη σχέση με την νεολαία. Αυτό απορρέει από το γεγονός ότι, οι αντιλήψεις, οι πεποιθήσεις, οι προτιμήσεις καθώς και ο τρόπος ζωής των δύο αυτών ηλικιακών ομάδων, τους διαφοροποιεί κατά πολύ μεταξύ τους. Οι ηλικιωμένοι, στο συγκεκριμένο φάσμα της ζωής τους, βιώνουν διαφορετικές εμπειρίες από αυτές που βίωναν ως νέοι, όπως διάφορα προβλήματα υγείας, μειωμένες κοινωνικές συναναστροφές, μειωμένη σημασία του ρόλου τους μέσα στην οικογένεια. Όλα όσα βιώνουν τα άτομα νεαρής ηλικίας, κάποτε είχαν βιώσει και τα ηλικιωμένα άτομα, με αποτέλεσμα η Τρίτη ηλικία να γίνεται μέντορας των νέων. Πιο αναλυτικά η σχέση αυτή των δυο ηλικιακών ομάδων, θα αναλυθεί εκτενέστερα παρακάτω.

Η νεότητα και η Τρίτη ηλικία, είναι φάσεις της ζωής, οι οποίες και οι δυο βρίσκονται σε μεταβατικό στάδιο. Από τη μία, όσον αφορά την ομάδα των νέων, βρίσκονται σε μια μεταβατική κατάσταση, όπου από την εφηβική ζωή, καλούνται να αναλάβουν σημαντικούς ρόλους και ευθύνες, όπως επιβάλλει η ενηλικίωση. Από την άλλη, τα άτομα της Τρίτης ηλικίας περνούν στην επόμενη φάση της ενήλικης ζωής, όπου οι υποχρεώσεις, οι ευθύνες και οι ρόλοι που είχαν στο παρελθόν ξεθυμάνουν. Με λίγα λόγια, οι ηλικιωμένοι έχουν βιώσει διάφορες αξίες, ρόλους και δυσκολίες, εμπειρίες που οι νέοι άνθρωποι καλούνται τώρα να βιώσουν (Ανδρακάκη & Σοφή,2007).

Δεν θα ήταν υπερβολή αν ισχυριζόταν κανείς, πως η σχέση της τρίτης ηλικίας με τους νέους έχει τις ρίζες της στον ανταγωνισμό. Αυτός ο ανταγωνισμός, αναμφίβολα προκύπτει από τις διαφορετικές εμπειρίες και καταστάσεις που έχει βιώσει η κάθε ηλικιακή ομάδα. Οι νέοι καλούνται τώρα να αντιμετωπίσουν καταστάσεις που προκύπτουν στη ζωή τους και να δημιουργήσουν τις δικές τους εμπειρίες, ενώ οι ηλικιωμένοι έχουν αποκτήσει ήδη τις δικές τους εμπειρίες από το παρελθόν κι έχουν διαμορφώσει τις δικές τους προσωπικές αντιλήψεις. Η διαφορά αυτή είναι κυρίως υπεύθυνη για το χάσμα που επικρατεί ανάμεσα στις δυο ηλικιακές ομάδες και οδηγεί πολλές φορές σε συγκρούσεις (Ανδρακάκη & Σοφή,2007).

Άλλη διαφορά, η οποία διογκώνει το χάσμα μεταξύ των δύο γενεών, δηλαδή μεταξύ των νέων και των ηλικιωμένων, είναι ο τόπος που η κάθε ηλικιακή ομάδα έχει

μεγαλώσει. Η πλειοψηφία της τρίτης ηλικίας προέρχεται από αγροτικές περιοχές, όπου η καθημερινότητα και οι εμπειρίες που δημιούργησαν ως παιδιά, ήταν σαφώς διαφορετικές από την καθημερινότητα και τις εμπειρίες που δημιουργούν οι σημερινοί νέοι μέσω της αστικοποίησης. Επιπλέον, διαφορά προκύπτει και από τις αλλαγές που επήλθαν στην δομή της οικογένειας. Τα ηλικιωμένα άτομα μεγάλωσαν μέσα στην εκτεταμένη οικογένεια, μέσα στην οποία ζούσαν και είχαν λόγο στην καθημερινότητα και οι παππούδες με τις γιαγιάδες τους, σε αντίθεση με τους σημερινούς νέους, οι οποίοι μεγαλώνουν σε μια συζυγική οικογένεια, μέσα στην οποία τον πρώτο λόγο τον έχουν οι γονείς. Επομένως, βλέπουμε πώς η επιρροή των ηλικιωμένων ατόμων μέσα στον θεσμό της οικογένειας έχει αλλάξει, με αποτέλεσμα τον σταδιακό παραγκωνισμό της τρίτης ηλικίας (Κατάκη,1998).

Μέσω της σύγκρουσης, η οποία προκύπτει από τις διαφορές ανάμεσα στις δυο γενιές, η κοινωνία μεταλλάσσεται και εξελίσσεται. Πλέον, οι θεσμοί της οικογένειας και της εκπαίδευσης έχουν σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση της προσωπικότητας των νέων, προσφέροντάς τους τις κατάλληλες γνώσεις, αξίες και εμπειρίες, με σκοπό να ανταπεξέλθουν στις ανάγκες και τις απαιτήσεις της νέας τους ζωής. Ωστόσο, αποτελείται αναγκαία η προφύλαξη εθίμων, ηθών και αξιών της τρίτης ηλικίας και η μεταλαμπάδευσή τους στις επόμενες γενιές (Δαβράδου & Σαβουϊδάκης & Σαρρής,2009).

Σημαντικό να αναφερθεί είναι το γεγονός, πως ακόμα και εάν η σύγχρονη κοινωνία παραγκωνίζει τα ηλικιωμένα μέλη της καθώς υπάρχει αδυναμία των δυο γενεών στην επικοινωνία και εκ των πραγμάτων οι ανάγκες τους διαφέρουν, παρόλα αυτά τα μέλη της ελληνικής οικογένειας δεν υιοθετούν την συμπεριφορά αυτή. Η δυναμική μεταξύ των γενεών εξακολουθεί έως ένα βαθμό να υπάρχει, μέσω του θεσμού της οικογένειας (Δαβράδου & Σαβουϊδάκης & Σαρρής,2009).

2.4 Στερεότυπα και Προκαταλήψεις για την Τρίτη Ηλικία

Η έννοια της ηλικιακής διάκρισης, έκανε την εμφάνιση της και αποδόθηκε ένας ορισμός από τον ψυχίατρο Robert Butler, το 1969 ως «προκατάληψη από μία ηλικιακή ομάδα προς άλλες ηλικιακές ομάδες» (Butler, 1969). Μελλοντικά αυτός ο ορισμός, επεκτάθηκε περαιτέρω ως «μία διαδικασία συστηματικής στερεοτυπικής συμπεριφοράς και διάκριση κατά των ηλικιωμένων ατόμων» (Butler, 1975).

Η ηλικιακή διάκριση, παρουσιάζει μία ειδοποιό διαφορά από τις υπόλοιπες μορφές διακρίσεων και προκαταλήψεων και είναι το γεγονός ότι συμβαίνει με το πέρασμα του χρόνου στον άνθρωπο. Συνεπώς όταν βρίσκεται στο νεανικό στάδιο είναι άγνωστη αυτή η μορφή προκατάληψης (Cruikshank, 2009).

Η πρώτη εντύπωση που σχηματίζει κανείς για έναν άνθρωπο που μόλις γνώρισε, αυτόματα του αποδίδει ετικέτες και τον κατηγοριοποιεί βάση κάποιων χαρακτηριστικών του, διαιωνίζοντας έτσι τα στερεότυπα. Αυτά όσο τα συντηρεί η κοινωνία, τόσο για την ηλικία, όσο και γενικότερα, έχουν αρνητικό αντίκτυπο, καθώς προκαλούν φόβο και αποστροφή για το γήρας και για όσους το πλησιάζουν αλλά και για όσους συναναστρέφονται ηλικιωμένα άτομα. Η γήρανση άλλοτε αποτελούσε φυσική εξέλιξη, τώρα είναι ένα κοινωνικό αλλά και προσωπικό πρόβλημα (Chonody & Teater, 2012).

Στο παρελθόν οι ηλικιωμένοι, κατείχαν μία θέση στην κοινωνία, άξιας σεβασμού, το οποίο έχει αλλάξει στις μέρες μας. Παλαιότερα κατείχαν θέσεις κύρους, γεγονός που ανατράπηκε λόγω δύο σημαντικών κοινωνικών αλλαγών (Nelson, 2005). Αφενός η εμφάνιση του έντυπου τύπου, το 1440 (Nelson, 2011) και αφετέρου η αύξηση του εγγραμματισμού, συντέλεσαν στο να γίνει αυτή η αλλαγή στην οπτική απέναντι στο γήρας (Branco & Williamson, 1982).

Προτού γίνει αναφορά στις παγιωμένες αντιλήψεις που επικρατούν στις κοινωνίες για τους ηλικιωμένους, αξίζει να γίνει μία διάκριση ανάμεσα στον όρο προκατάληψη και στον όρο στερεότυπα. Τα στερεότυπα είναι μία πεποίθηση μίας ομάδας, για παράδειγμα οι νέοι πιστεύουν ότι οι ηλικιωμένοι δεν είναι εξοικειωμένοι με την τεχνολογία. Από τη άλλη, η προκατάληψη είναι η στάση που έχουν οι νέοι για το παραπάνω παράδειγμα, που είναι οι περιφρόνηση για τους ηλικιωμένους καθώς

θεωρούν ότι δεν γνωρίζουν από τεχνολογία, κάτι που για εκείνους είναι καθημερινότητα.

Υπάρχουν ωστόσο αρνητικά και θετικά στερεότυπα που οδηγούν σε αντίστοιχες προκαταλήψεις και κατ' επέκταση σε διακρίσεις. Αρχικά στο σημείο αυτό αξίζει να αναφερθεί, ότι τα στερεότυπα δημιουργούν ψευδείς εικόνες, στην παρούσα περίπτωση, των ηλικιωμένων, βάζοντας τη σκέψη των ανθρώπων που τους συναναστρέφονται σε όρια και περιορισμούς, αδυνατώντας να ξεφύγουμε από αυτά βλέποντας έναν ηλικιωμένο (Fiske&Taylor,1991).

Τα θετικά στερεότυπα γύρω από την Τρίτη ηλικία, είναι απόψεις που σε γενικές γραμμές, σε αντίθεση με τα αρνητικά που αυξάνονται, είναι συγκεκριμένα. Κάποια από τα θετικά στερεότυπα που αποδίδονται στους ηλικιωμένους είναι: ευγενικοί, σοφοί, αξιόπιστοι, ήρεμοι, καλοσυνάτοι. Ωστόσο αυτά τα χαρακτηριστικά δεν αφορούν όλους τους ηλικιωμένους αλλά κάποιους, γεγονός που τους κάνει μέσα στο σύνολο να χάνουν τα ατομικά χαρακτηριστικά τους (Chonody&Teater,2012).

Ας δούμε πιο αναλυτικά αυτά τα χαρακτηριστικά που τους αποδίδονται. Η σοφία είναι ένα χαρακτηριστικό το οποίο αποκτάται βάση των εμπειριών της ζωής και όχι βάση της ηλικίας, συνεπώς δεν είναι όλοι οι ηλικιωμένοι σοφοί, μπορεί αυτό το χαρακτηριστικό να το κατέχει και κάποιος νεότερος. Η ευγένεια είναι ένα χαρακτηριστικό το οποίο μπορεί να το κατέχει οποιοσδήποτε άνθρωπος ανεξαρτήτου ηλικίας. Η καλοσύνη είναι ένα γνώρισμα το οποίο δεν είναι συνυφασμένο με την ηλικία και δεν μπορεί να αποδοθεί μόνο στην τρίτη ηλικία. Συνεπώς όπως προκύπτει από τα παραπάνω τα θετικά στερεότυπα που αποδίδονται στους ηλικιωμένους δεν πρέπει να θεωρούνται καθολικά στοιχεία για όλους σε αυτή την ηλικιακή ομάδα (Chonody&Teater,2012).

Πέρα από τα θετικά χαρακτηριστικά και στερεότυπα, υπάρχουν και αρνητικά, όπου συγκριτικά με τα θετικά είναι περισσότερα και επηρεάζουν την οπτική που έχουμε για τους ηλικιωμένους. Πιο συγκεκριμένα, κάποια από αυτά είναι: ανήμποροι να αυτοεξυπηρετηθούν, άρρωστοι σωματικά και ψυχικά, πεισματάρηδες, μελαγχολικοί, απομονωμένοι, φτωχοί, μη παραγωγικοί, σεξουαλικά ανενεργοί, κακοδιάθετοι και μη ικανοί να ασχοληθούν με την τεχνολογία. Αναλύοντας αυτά τα χαρακτηριστικά θα διαπιστώσει κανείς ότι δεν αφορούν αποκλειστικά την Τρίτη ηλικία και δεν τα κατέχουν αντίστοιχα όλοι οι ηλικιωμένοι. Για παράδειγμα υπάρχουν

ηλικιωμένοι που είναι ανεξάρτητοι και αυτοεξυπηρετούνται μόνοι τους, με αποτέλεσμα να διατηρούν την αυτονομία τους. Η ασθένεια λανθασμένα χαρακτηρίζει συχνά τους ηλικιωμένους, καθώς δεν μπορεί να συμβεί μονάχα σε άτομα που είναι ηλικιακά προχωρημένα αλλά και σε νεότερα. Επίσης η ψυχική υγεία δεν έχει ηλικία, έτσι υπάρχουν αρκετοί ηλικιωμένοι που δεν πάσχουν από κατάθλιψη, όπως συνηθίζεται να θεωρείται για τα άτομα αυτά που ανήκουν σε αυτή την ηλικιακή ομάδα. Οι ηλικιωμένοι είναι αρκετά δεκτικοί σε νέα πράγματα όταν τους αντιμετωπίσει κανείς σαν ενεργά μέλη, συνεπώς δεν είναι όλοι ισχυρογνώμονες. Η μελαγχολία και η απομόνωση λανθασμένα θεωρείται επακόλουθο της τρίτης ηλικίας και αποδίδεται σαν καθολικό γνώρισμα των ηλικιωμένων, καθώς είναι πολλοί εκείνοι που έχουν οικογένεια και φίλους και δεν είναι κοινωνικά αποκομμένοι. Επίσης έχει παρατηρηθεί ότι οι ηλικιωμένοι μιας οικογένειας αναλαμβάνουν την ανατροφή των παιδιών και το νοικοκυριό, προσφέροντας εθελοντισμό, άρα σαφέστατα είναι παραγωγικοί. (Chonody&Teater,2012).

Συμπερασματικά λοιπόν, είναι εύκολο να διαπιστώσει κανείς ότι ούτε τα αρνητικά στερεότυπα ευσταθούν, και δεν μπορούν αυτές οι απόψεις να εκφράζουν και να χαρακτηρίζουν όλη την Τρίτη ηλικία. Αυτές οι πεποιθήσεις επειδή χρησιμοποιούνται από το σύνολο και είναι παγιωμένες, θεωρούνται φυσιολογικές. Ωστόσο κάτι τέτοιο δημιουργεί προβλήματα τόσο για τους ίδιους τους ηλικιωμένους όσο και για τους νεότερους (Chonody&Teater,2012). Η αρνητική αντίληψη για τα γηρατειά προκαλεί στους νεότερους αυξημένο άγχος καθώς υπάρχει φόβος για το γήρας, αλλά και για τους ήδη ηλικιωμένους δημιουργεί ανασφάλεια αλλά και μειωμένη αυτοεκτίμηση και αυτοπεποίθηση. Συνεπώς το γήρας θα πρέπει να θεωρείται μια φυσική εξέλιξη το οποίο θα προσεγγίζεται με τέτοιο τρόπο ούτως ώστε να διατηρείται η καλή ποιότητα ζωής των ανθρώπων.

3.0 Ορισμός της μοναξιάς και η μοναχικότητα στην Τρίτη Ηλικία

Η μοναξιά ως κατάσταση διαφοροποιείται ανάλογα με τα ηλικιακά στάδια. Οι δυο αυτές μεταβλητές, της ηλικίας και της μοναξιάς, δε σχετίζονται γραμμικά, αντιθέτως τα επίπεδα της μοναξιάς είναι υψηλά σε πρώιμη ηλικία, σε μέση ηλικία μειώνονται και αυξάνονται πάλι στην Τρίτη ηλικία και ιδιαίτερα σε άτομα άνω των 70 ετών (Σιορίκη, 2021).

Η μοναξιά έχει οριστεί ως κατάσταση στην ψυχολογία του ατόμου, κατά την οποία το ίδιο νιώθει παρεξηγημένο, ότι το κοινωνικό περιβάλλον του το έχει απορρίψει και ότι οι κοινωνικές σχέσεις που έχει δημιουργήσει δεν είναι οι αυτές που μπορούν να τον καλύψουν σε δραστηριότητες που επιθυμεί να πραγματοποιήσει (Rook K.S, 1984) (Κύρκου, 2019).

Σύμφωνα με τους Replau&Perlman, οι οποίοι το 1982 θέλησαν να δώσουν μια επιστημονική ιδιότητα στον ορισμό της μοναξιάς, ανέφεραν ότι υπάρχει συσχετισμός της μοναξιάς με τον διαχωρισμό των κοινωνικών σχέσεων που επιθυμεί να έχει ένα άτομο σε σχέση με αυτών που πραγματικά έχει. Ο διαχωρισμός αυτός επηρεάζει το άτομο ψυχολογικά το οποίο βιώνει μοναξιά και κοινωνική απομόνωση ακόμα και όταν βρίσκεται με την οικογένειά του ή με φίλους του. Για ένα άτομο που βιώνει μοναξιά δεν έχει σημασία η ύπαρξη άλλων ατόμων στη ζωή του. Για αυτό το άτομο έχει αξία να αλληλεπιδρά με σημαντικά για εκείνο άτομα που θα γεμίζουν την ύπαρξή του με νόημα και θα πλαισιώνουν την ζωή του με ένα σκοπό (Θεοδωροπούλου, 2020). Η μοναξιά επομένως αντιμετωπίζεται ως μια υποκειμενική αντίληψη το ίδιου το ατόμου παρά ως μια αντικειμενική κατάσταση (Σιορίκη, 2021).

Σε άλλη προσπάθεια ορισμού της μοναξιάς, υποστηρίζεται ότι η μοναξιά είναι αποτέλεσμα της απουσίας ανθρώπινης επαφής και της αδυναμίας του ατόμου να συνδεθεί με άλλα άτομα και δημιουργήσει σχέσεις τις οποίες και θα κρατήσει. Οι περισσότερες μελέτες συναντιούνται σε τρία κοινά σημεία. Τα παραπάνω συμφωνούν ότι η μοναξιά είναι απόρροια αδυναμίας σύνδεσης με τους άλλους μέσω των κοινωνικών σχέσεων, ότι σε αυτή την κατάσταση καταβάλλει σημαντικό ρόλο η κοινωνική απομόνωση και ότι την κατάσταση αυτή συνοδεύουν αρνητικά συναισθήματα (Πριάμη&Πλατή, 2000) (Κύρκου, 2019).

Τη μοναξιά χαρακτηρίζουν πλήθος αρνητικών συναισθημάτων τα οποία εκδηλώνονται όταν το άτομο δεν έχει δημιουργήσει τις απαραίτητες κοινωνικές σχέσεις ή τις κοινωνικές σχέσεις που το ίδιο επιθυμεί. Η εκδήλωση άγχους είναι ένα από τα αποτελέσματα του να βιώνει κανείς αισθήματα μοναξιάς, καθώς μπορεί ακόμα να εμφανίσει και συμπτώματα κατάθλιψης (Κύρκου, 2019).

Αρκετοί συσχετίζουν την κοινωνική απομόνωση με τη μοναξιά. Ωστόσο υπάρχει ελάχιστη συσχέτιση μεταξύ των δυο αυτών εννοιών. Η κοινωνική απομόνωση είναι μια αντικειμενική κατάσταση κατά την οποία το άτομο έχει ελάχιστες κοινωνικές επαφές και αλληλεπιδράσεις. Αντιθέτως, η μοναξιά αφορά μια υποκειμενική κρίση η οποία επιφέρει αρνητικά συναισθήματα στο άτομο το οποίο νιώθει ανικανοποίητο από τις κοινωνικές σχέσεις τις οποίες έχει δημιουργήσει, και αυτές, έχουν απόκλιση από τις κοινωνικές σχέσεις που θα επιθυμούσε να έχει (Θεοδωροπούλου, 2020).

Σύμφωνα με την υπάρχουσα βιβλιογραφία υπάρχουν δυο είδη μοναξιάς. Αυτά είναι, η συναισθηματική και η κοινωνική. Αναφορικά με την συναισθηματική, είναι η κατάσταση που βιώνει το άτομο όταν δεν έχει καταφέρει να δημιουργήσει τις κοινωνικές σχέσεις τις οποίες θα επιθυμούσε. Αυτή μπορεί να ελαττωθεί ότι επαναπροσδιοριστούν σχέσεις οι οποίες είχαν φθαρεί. Η κοινωνική μοναξιά, αναφέρεται στα άτομα που έχουν περιορισμένη κοινωνική δικτύωση και η διασύνδεσή τους με την κοινωνία είναι περιορισμένη. Η αποφυγή της κατάστασης αυτής αφορά στην αποκατάσταση της κοινωνικής δικτύωσης του ατόμου.

Η ομάδα των ηλικιωμένων είναι αυτή που είναι στο επίκεντρο και κινδυνεύει περισσότερο από την εμφάνιση αισθημάτων μοναξιάς, ωστόσο δεν είναι η μοναδική ομάδα που κινδυνεύει από αυτό το συναίσθημα. Αυτοί που κινδυνεύουν να βιώσουν μοναξιά είναι σαφώς οι ηλικιωμένοι, οι φοιτητές, οι ψυχικά και σωματικά ασθενείς από σοβαρά προβλήματα υγείας, εκείνοι που βίωσαν και βιώνουν σοβαρές απώλειες στη ζωή τους, και τέλος αυτοί που είναι κοινωνικά απομονωμένοι. Μπορεί η μοναξιά να είναι έννοια στενά συνδεδεμένη με τα ηλικιωμένα άτομα, ωστόσο μπορεί να εμφανιστεί σε οποιαδήποτε ηλικία. Καθώς ο άνθρωπος είναι ον κοινωνικό, η επιβίωση του και ευημερία του είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την διάδρασή του και τη συναναστροφή του με άλλα άτομα. Μπορεί ένα άτομο να βρίσκεται σε ένα ευρύ κοινωνικό περιβάλλον και να συναναστρέφεται από πολλά άτομα και να βιώνει

μοναξιά σε αντίθεση με ένα άτομο μόνο του το οποίο δεν βιώνει αυτό το συναίσθημα (Θεοδωροπούλου, 2020).

Οι μεταβολές των κοινωνικών σχέσεων των ηλικιωμένων ατόμων καθώς και οι ανακατατάξεις των οικογενειών τους συσχετίζονται άμεσα με τα αισθήματα μοναξιάς που βιώνουν. Η διάσπαση των μεγάλων οικογενειών των ηλικιωμένων με τις οποίες είχαν συνηθίσει να διαβιώνουν, εξαιτίας της μετακίνησης του ενεργού πληθυσμού, τους οδηγεί σε δυσμενή ψυχολογική κατάσταση, βιώνοντας άγχος και φόβο. Πολλοί είναι οι ηλικιωμένοι που ζουν μόνοι τους και αυτός είναι ο λόγος που αυξάνει τον κίνδυνο να υποφέρουν από μοναξιά. Τα παραπάνω εξηγούν γιατί η έννοια της μοναξιάς είναι συνυφασμένη με αυτή την ηλικιακή ομάδα, παρότι αυτό το συναίσθημα μπορούν να το βιώσουν άτομα οποιασδήποτε ηλικίας.

Ιδιαίτερης σημασίας για την κατανόηση της αύξησης της μοναξιάς στα ηλικιωμένα άτομα αποτελεί μια έρευνα που πραγματοποιήθηκε στη Φιλανδία. Κατά τη συγκεκριμένη έρευνα, δείγμα γενικού πληθυσμού παρακολουθήθηκε για 28 έτη και οι μετρήσεις πραγματοποιήθηκαν σε τέσσερις διαφορετικές χρονικές στιγμές, το 1979, το 1989, το 1999 και το 2006. Οι συμμετέχοντες στην έρευνα, κατά το ξεκίνημά της, ήταν ηλικίας 60 ετών έως 86 ετών. Κατά τη διάρκεια της έρευνας περίπου το ένα τρίτο των συμμετεχόντων εμφάνισε έντονα συμπτώματα μοναξιάς. Μέσα από την έρευνα διαπιστώθηκε ότι κάποιοι παράγοντες που σχετίζονται άμεσα με το συναίσθημα της μοναξιάς είναι η απώλεια ενός συντρόφου, οι λιγότερες κοινωνικές αλληλεπιδράσεις, τα κινητικά προβλήματα καθώς και το αίσθημα κάποιου ότι είναι ανεπαρκής. Στη συγκεκριμένη έρευνα διαπιστώθηκε ότι οι γυναίκες συγκριτικά με τους άνδρες βιώνουν εντονότερο το αίσθημα της μοναξιάς και τα ποσοστά ήταν σε σημαντικό βαθμό υψηλότερα. Ωστόσο, το συγκεκριμένο αποτέλεσμα μπορεί να αποδοθεί στο ότι οι γυναίκες χάνουν συχνότερα πρώτες τον σύντροφό τους. Οπότε η συσχέτιση του φύλου αναφορικά με τη συχνότητα εμφάνισης μοναξιάς μπορεί να αποδοθεί στο γεγονός της απώλειας του συντρόφου του αντίθετου φύλου και όχι αναφορικά με την επίδραση ορμονικών ή βιολογικών παραγόντων (Σιορίκη, 2021).

3.1 Μοναξιά και Σωματική Υγεία

Μελετώντας την βιβλιογραφία παρατηρούμε πληθώρα ορισμών για την έννοια της μοναξιάς. Ένας από τους ορισμούς αυτούς προέρχεται από τον Forbes (1996), σύμφωνα με τον οποίο η μοναξιά ορίζεται ως ένα ανεπιθύμητο συναίσθημα έλλειψης ή απώλειας της συντροφικότητας.

Η μοναξιά μπορεί να επιδράσει αρνητικά αφενός την ψυχολογική κατάσταση του ηλικιωμένου ατόμου αλλά αφετέρου και τη σωματική του υγεία. Η μοναξιά είναι ικανή να δημιουργήσει προβλήματα σωματικής υγείας καθώς και να οδηγήσει το άτομο να παραμελεί την τήρηση ενός υγιεινού τρόπου ζωής. Η κατάχρηση αλκοόλ και καπνού, είναι επίσης αυξημένη στα άτομα που ζουν μόνα, με ό,τι δυσάρεστες συνέπειες αυτό μπορεί να προκαλέσει. Όσον αφορά την επίδραση της μοναξιάς στην σωματική υγεία του ηλικιωμένου ατόμου, παρατηρείται επίσης, να επηρεάζεται η αρτηριακή πίεση, η ποιότητα του ύπνου καθώς και η γενικότερη σωματική επιβάρυνση κατά την πάροδο του χρόνου (Παρασχάκης, 2010).

Σύμφωνα με μία έρευνα, η οποία διεξάχθηκε από τους Wilson, το 2007, μελετήθηκε το πώς συσχετίζεται η έννοια της μοναξιάς με τη νόσο Alzheimer. Πιο συγκεκριμένα η έρευνα πραγματοποιήθηκε στην περιοχή του Σικάγο ανάμεσα σε 823 ηλικιωμένους, οι οποίοι με σκοπό της έρευνας, ήταν επί παρακολούθηση για τέσσερα απτά έτη. Έτσι λοιπόν, διαπιστώθηκε ότι 76 από τους ηλικιωμένους που συμμετείχαν στην έρευνα νόσησαν από Alzheimer και πώς τα μοναχικά άτομα είχαν παραπάνω από τις διπλάσιες πιθανότητες να εμφανίσουν Alzheimer, σε σύγκριση με ηλικιωμένους που δεν ήταν μόνοι (Τρίμμη, 2018).

Είναι αδιαμφισβήτητο το γεγονός πως από τις μελέτες που υπάρχουν στη βιβλιογραφία διαφαίνεται ότι τα απομονωμένα άτομα έχουν περίπου τις διπλάσιες πιθανότητες να αποβιώσουν πρωτύτερα από κοινωνικότερα άτομα της ηλικίας τους. Προβλήματα όπως δυσλειτουργία στο ανοσολογικό και το ενδοκρινολογικό σύστημα συντελούν στη σημαντική μείωση του προσδόκιμου ζωής (Παρασχάκης, 2010).

Συμπερασματικά όσων αναφέρθηκαν, καταλαβαίνουμε πως ο άνθρωπος είναι ένα κοινωνικό ον και όπως όλα τα κοινωνικά όντα, έτσι και αυτός με τη σειρά του έχει ανάγκη την κοινωνική συναναστροφή, η οποία όταν απουσιάζει, το άτομο είναι πιθανό να αντιμετωπίσει πληθώρα σωματικών προβλημάτων (Τάγγα Ο., 2019).

3.2 Μοναξιά και Ψυχική Υγεία

Η μοναξιά ορίζεται ως ένα συναίσθημα απομόνωσης από άλλα άτομα, χωρίς απαραίτητα το άτομο να είναι απομονωμένο από τον περίγυρό του. Εκτός από σωματικά προβλήματα υγείας που μπορούν να ανακύψουν από την μοναξιά, όπως είδαμε και παραπάνω, η μοναξιά είναι άμεσα συνδεδεμένη και με την ψυχική υγεία του ατόμου. Έχει παρατηρηθεί ότι όσο το άτομο μεγαλώνει ηλικιακά, τόσο ανεβαίνουν τα επίπεδα της μοναξιάς του. Παράγοντες που συμβάλλουν σε αυτό είναι κοινωνικοί και οικογενειακοί, καθώς το άτομο αναγκάζεται να μπει στο παρασκήνιο των γεγονότων και των αποφάσεων, λαμβάνοντας έτσι έναν δευτερεύοντα ρόλο στην οικογένεια και κατ' επέκταση στην κοινωνία (Σιάμος,2020).

Η έννοια της ψυχικής υγείας είναι μια έννοια αφαιρετική, πολυδιάστατη και υποκειμενική. Στα βασικά της στοιχεία συγκαταλέγονται η αυτό-εικόνα, η ικανότητα αυτοπροσδιορισμού, το αίσθημα του αυτό-ελέγχου, η αισιοδοξία, η ικανότητα θετικής απόκρισης στα διάφορα ερεθίσματα της καθημερινότητας, η ικανότητα να ζητάει κάποιος για βοήθεια ή από την άλλη η ικανότητα να μπορεί να την προσφέρει (Παπαδομανωλάκη, 2018).

Η κατάθλιψη στους ηλικιωμένους είναι ένα αρκετά διαδεδομένο πρόβλημα που συχνά δεν υπάρχει διάγνωση για αυτή. Διεθνείς μελέτες που έχουν καταγραφεί στην βιβλιογραφία καταλήγουν στο συμπέρασμα πως η μοναξιά είναι ικανή να οδηγήσει σε κατάθλιψη που μπορεί να συσχετιστεί με αυξημένο κίνδυνο εμφάνισης άνοιας και αυτοκτονικό ιδεασμό. Σύμφωνα με μελέτη που πραγματοποιήθηκε από τους Krieger κ.α. το 2013, αναφέρθηκε ότι ήταν υψηλότερα τα επίπεδα μοναξιάς που σχετίζονται με περισσότερα συμπτώματα κατάθλιψης σε ηλικιωμένους. Σημαντικό να αναφερθεί σε αυτό το σημείο είναι το γεγονός ότι η διαδικασία της γήρανσης είναι μία εμπειρία που βιώνουν οι ηλικιωμένοι, κατά την οποία μειώνονται οι φυσικές τους λειτουργίες και επομένως επιδεινώνεται η κατάσταση της υγείας τους (Σιάμος, 2020).

Η διάγνωση αλλά ακόμα και η αναγνώριση των συμπτωμάτων της κατάθλιψης στην Τρίτη Ηλικία καθίσταται δύσκολη, διότι μόνο το 10-20% των ηλικιωμένων ασθενών με κατάθλιψη λαμβάνουν κάποια θεραπεία. Η κατάθλιψη στους ηλικιωμένους

συνήθως δε συνοδεύεται από αίσθημα θλίψης και παρουσιάζει άτυπη κλινική εικόνα (Παπαδομανωλάκη, 2018).

3.3 Κοινωνική Μοναξιά

Ο άνθρωπος ως κοινωνικό ον επιζητά σε όλη τη διάρκεια της ζωής του, την αποδοχή από τον περίγυρο του, τη συντροφιά αλλά και την υποστήριξη. Η μοναξιά ως έννοια, περιγράφει άλλοτε μια κατάσταση, για παράδειγμα ένα άτομο να ζει μόνο, και άλλοτε ένα συναίσθημα που νιώθει κάποιος λόγω της απουσίας επικοινωνίας.

Είναι μία έννοια που δεν έχει συνδεθεί απαραίτητα με αρνητικά συναισθήματα, καθώς κάποιοι ερευνητές υποστηρίζουν ότι υπάρχει και η θετική πλευρά σε κάποιον που βιώνει αυτή τη συνθήκη, καθώς μπορεί το άτομο να εμβαθύνει στα συναισθήματα και στις σκέψεις του, ώστε να μπορεί να αποκτήσει μία πιο ουσιαστική σχέση με τον εαυτό του. Όταν το άτομο βγει από αυτή την κατάσταση και επανέλθει στην κοινωνική ζωή, είναι πιο αφοσιωμένο, δοτικό, ανανεωμένο έχοντας έτσι θετικό αντίκτυπο στις συναναστροφές με τους γύρω του (Moustakas, 1996).

Σύμφωνα με τον Woodward's (1999) η μοναξιά ορίζεται ως : *«το συναίσθημα του να είσαι μόνος και αποσυνδεδεμένος απομονωμένος από θετικούς ανθρώπους, μέρη και πράγματα.»* (Rokach, 1999).

Υπάρχουν τρεις θεωρητικές προσεγγίσεις, σύμφωνα με τους Perlaui και Perlman (1998), για την κατανόηση της μοναξιάς, η ανθρωπιστική, η γνωστική και η συμπεριφοριστική.

Η ανθρωπιστική προσέγγιση, βλέπει τη μοναξιά μέσα σε ένα πλαίσιο αναπτυξιακό, αναζητώντας με ποιο τρόπο συνδέεται με τις ατομικές ανάγκες για κοινωνικές συναναστροφές. (Margalit, 1990). Ο Sullivan (1990) αποδίδει στην μοναξιά, αρνητικό παρανομαστή, παρουσιάζοντας την ως μία αρνητική εμπειρία, η οποία είναι αλληλένδετη με την ανεπαρκή εκπλήρωση αναγκών του ατόμου για ανθρώπινες σχέσεις. Σε παρόμοια οπτική, κινείται και ο Weiss (1973), σύμφωνα με τον οποίο, η μοναξιά είναι αποτέλεσμα του να ζεις χωρίς σχέσεις που να χαρακτηρίζονται από οικειότητα και όχι το να είσαι μόνος (Margalit, 1990).

Πιο συγκεκριμένα, η συμπεριφοριστική προσέγγιση, η μοναξιά ορίζεται ως μία αντίδραση του ατόμου στη διαφορά που προκύπτει μεταξύ των πραγματικών και επιθυμητών σχέσεων. Μπορεί για παράδειγμα κάποιος να αισθάνεται μοναξιά ακόμα και αν περιτριγυρίζεται από αρκετούς ανθρώπους. Ωστόσο αξίζει να σημειωθεί, ότι αρκετές έρευνες που έχουν διεξαχθεί στο παρελθόν, έχουν δείξει, ότι η μοναξιά συνδέεται με την κατάθλιψη, τον αλκοολισμό, τα χαμηλά επίπεδα αυτοεκτίμησης, τις τάσεις αυτοκτονίας και τις ψυχοσωματικές ασθένειες(Βασιλείου,2000).

Η έννοια της μοναξιάς έχει δύο οπτικές, την συναισθηματική μοναξιά και την κοινωνική. Η πρώτη σχετίζεται με την ανικανοποίητη ανάγκη για κοινωνικές συναναστροφές, ενώ στον αντίποδα, η κοινωνική μοναξιά περιλαμβάνει την απουσία αποδοχής από τον κοινωνικό περίγυρο. Την συναισθηματική μοναξιά μπορεί να τη βιώνει και ένας άνθρωπος που ενώ βρίσκεται με άλλους, αδυνατεί να συνάψει διαπροσωπικές σχέσεις και αισθάνεται αρνητικά συναισθήματα, όπως άγχος και απομόνωση(Margalit,1990).

Επίσης αρνητικά συναισθήματα, όπως πλήξη, στεναχώρια αφορούν τη δεύτερη πτυχή της μοναξιάς, δηλαδή την κοινωνική, κατά την οποία το άτομο αναζητά συμμετοχή σε ομαδικές δραστηριότητες, ώστε τα μέλη της ομάδας να τον εντάξουν στο σύνολο της και να βιώσει το αίσθημα της αποδοχής και ότι κάπου ανήκει(Margalit,1990).

Τέλος αξίζει να αναφερθεί, ότι ανεξάρτητα από το φύλο, την ηλικία, την καταγωγή μοναξιά επηρεάζεται από πολλές παραμέτρους, όπως: οι κοινωνικές ανάγκες, τα θέλω και οι δυνατότητες του ατόμου σε σχέση με το κοινωνικό του περιβάλλον. Επιπρόσθετα είναι σημαντικό να τονιστεί σε αυτό το σημείο ότι, η χαλάρωση των κοινωνικών και οικογενειακών θεσμών αλλά και οι ρυθμοί της σύγχρονης εποχής, συμβάλλουν στο να επεκταθεί η μοναξιά, και να αποκτά όλο και μεγαλύτερη διάσταση, με αποτέλεσμα να χάνεται η αίσθηση ότι το άτομο ανήκει κάπου κοινωνικά αλλά και ομαδικά (Βασιλείου,2000).

3.4 Ορισμός της αποξένωσης

Η αποξένωση είναι μία κατάσταση που βιώνει το άτομο όταν απομακρυνθεί για ποικίλους λόγους από το κοινωνικό σύνολο στο οποίο ανήκει, με συνέπεια την περιθωριοποίησή του.

Η Τρίτη ηλικία, που μελετάμε στην συγκεκριμένη εργασία, είναι συνυφασμένη με έννοιες όπως η αποξένωση, η μοναξιά κ.α. Αυτό είναι αποτέλεσμα της λανθασμένης αντίληψης που επικρατεί για το γήρας, ότι δηλαδή όσοι διανύουν την συγκεκριμένη ηλικιακή κατηγορία, δεν είναι ανεξάρτητοι, έχοντας την επίβλεψη τους τα παιδιά τους τα οποία παίρνουν αποφάσεις για εκείνους πιστεύοντας ότι δεν μπορούν οι ίδιοι να καλύψουν τις ανάγκες τους. Αυτή η πεποίθηση έχει αρνητικό αντίκτυπο στην ψυχική αλλά και σωματική υγεία των ηλικιωμένων, καθώς το οικογενειακό τους περιβάλλον με τη συμπεριφορά του, τους στερεί την ελευθερία των αποφάσεων, απομακρύνοντας τους από τη ζωή που είχαν μέχρι πρότινος.

Ωστόσο η αποξένωση δεν οφείλεται αποκλειστικά στο πως αντιμετωπίζει ο κοινωνικός περίγυρος τον ηλικιωμένο, αλλά πολλές φορές είναι αποτέλεσμα συγκυριών, όπως παθήσεις που επηρεάζουν την κίνηση ή χρόνιες ασθένειες, που καθλώνουν τον ηλικιωμένο στο σπίτι καθώς η μετακίνηση του μοιάζει πολυτέλεια. Συνεπώς κάποιοι παράγοντες ευνοούν την αποξένωση όπως η ηλικία, η απώλεια της οικογένειας και η παρουσία χρόνιων νοσημάτων. Η απουσία επαφής και η έλλειψη επικοινωνίας, επηρεάζουν το άτομο που βιώνει αυτή την κατάσταση και συμπεριφέρεται διαφορετικά στην καθημερινότητα του, είτε με απόσυρση μακροχρόνια στην οικία του, είτε αποκόπτεται από τα πρόσωπα του περιβάλλοντος του.

Οι ηλικιωμένοι συχνά επιλέγουν να απομονωθούν από την υπόλοιπη οικογένεια, γιατί θεωρούν ότι επιβαρύνουν τα νεότερα μέλη της οικογένειας, κυρίως όταν έχει αποβιώσει ο/η σύντροφος της/του. Το γεγονός ότι η Τρίτη ηλικία έρχεται όλο και πιο συχνά αντιμέτωπη με την αποξένωση οφείλεται αφενός στο ότι στενεύουν οι κοινωνικές επαφές καθώς αρκετοί πεθαίνουν ή ταλαιπωρούνται με χρόνια νοσήματα, αφετέρου το οικογενειακό περιβάλλον είτε είναι απών είτε δεν έχει υποστηρικτικό ρόλο (Εμκε&Πουλοπούλου, 1999).

Τέλος αξίζει να αναφερθεί πως έχει παρατηρηθεί για τα άτομα που βιώνουν την αποξένωση, ότι υπάρχει αυξημένος κίνδυνος να εμφανίσουν άνοια, εγκεφαλικά, καρδιαγγειακές παθήσεις, αυτοάνοσα νοσήματα ακόμα και πρόωρο θάνατο, ενώ έχει

επίσημα αναγνωρίζεται ότι αποτελεί παράγοντα κινδύνου για την υγεία και την ευημερία του ανθρώπου.

4.0 Η πανδημία του Covid-19

Από το 2019 μέχρι και σήμερα καθημερινότητα για όλον τον πλανήτη αποτελεί η πανδημία του COVID-19 και οι αλλαγές στον τρόπο ζωής που μας έχει επιφέρει. Η ταχεία εξάπλωση του, αλλά και ο εύκολος τρόπος μετάδοσής του έχει προκαλέσει ιδιαίτερη πίεση στους Επαγγελματίες Υγείας και γενικότερα στα συστήματα υγείας όλων των χωρών. Η είσοδος ενός μεγάλου αριθμού ασθενών με COVID-19 στα Νοσοκομεία παγκοσμίως έχει καταστείλει τις επείγουσες επισκέψεις σε αυτά δευτερευούσης σημασίας καθώς ο φόρτος εργασίας και οι ανάγκες που έχουν δημιουργηθεί είναι πολλές.

Η νέα αυτή νόσος, είναι υπεύθυνη ήδη για χιλιάδες θανάτους, πράγμα που έχει ωθήσει τις κυβερνήσεις πολλών χωρών στην υιοθέτηση περιοριστικών μέτρων για την καλύτερη δυνατή προστασία της δημόσιας υγείας. Εμβολιασμός, κοινωνικές αποστάσεις, περιορισμός της κυκλοφορίας και καραντίνα, είναι κάποια από τα μέτρα που λήφθηκαν προκειμένου να προστατευθεί όσο το δυνατόν καλύτερα ο πληθυσμός. Στον πληθυσμό υψηλού κινδύνου που χρήζουν μεγαλύτερης προστασίας είναι οι ευπαθείς ομάδες όπως οι ηλικιωμένοι, άστεγοι, άτομα με αναπηρία (ΑμεΑ), πάσχοντες (σοβαρά παθολογικά προβλήματα, ψυχικές ασθένειες), χρήστες και πρώην χρήστες εξαρτησιογόνων ουσιών, οροθετικοί κ.α. (Συνήγορος του Πολίτη, 2014).

Αναμφίβολα, οι επιπτώσεις που επέφερε η αύξηση της κοινωνικής αποστασιοποίησης για το συλλογικό καλό, οδήγησε σε μεγάλη απομόνωση τους ανθρώπους και ιδιαίτερα τους ηλικιωμένους καθώς και επέφερε σε μείωση της φυσικής τους δραστηριότητας. Επομένως, βλέπουμε πως προκειμένου να προστατευθεί η ομάδα αυτή από τον κίνδυνο του κορωνοϊού, εκτίθεται σε άλλες μορφές κινδύνων. Τα μέτρα αυτά συχνά στερούν την απαραίτητη υποστήριξη στα άτομα που έχουν ανάγκη βοήθειας και καθοδήγησης, ενώ επιδεινώνεται ο κίνδυνος των συνυπαρχόντων νοσημάτων (Κουτσούλα, 2021).

4.1 Ηλικιωμένοι και Covid-19

Αναμφίβολο είναι το γεγονός ότι σε κάθε πανδημία που μπορεί να προκύψει, το άτομο έχει τις ίδιες επιπτώσεις, καθώς διακυβεύεται η υγεία του ίδιου αλλά και των οικείων του. Αυτές μπορεί να είναι ανησυχία για την απώλεια της υγείας του ίδιου και των αγαπημένων προσώπων, φόβος του θανάτου, αίσθημα ανικανότητας και αδυναμίας να προστατεύσει και να φροντίσει τους οικείους του, φόβος του κοινωνικού στιγματισμού σε περίπτωση απομόνωσης ή και νόσησης, ανία και κατάθλιψη εξαιτίας της τήρησης μέτρων απομόνωσης (Τριανταφυλλίδου, 2020).

Σύμφωνα με τους επιστήμονες, η ηλικιακή ομάδα που κινδυνεύει περισσότερο στην έκθεση της με τον κορωνοϊό, είναι αυτή των ηλικιωμένων. Είναι αποδεδειγμένο πως άτομα άνω των 60 ετών διατρέχουν μεγαλύτερο κίνδυνο, ενώ αυξημένη είναι η θνησιμότητα σε άτομα άνω των 80 ετών. Πιθανή εξήγηση σε αυτή την παρατήρηση μπορεί να οφείλεται στην παρουσία άλλων χρόνιων ασθενειών όπως η υψηλή αρτηριακή πίεση, ο διαβήτης, η νεφρική νόσος, ο καρκίνος, οι ευπαθείς ανοσολογικές παθήσεις και η γενική κακή υγεία αυξάνοντας τη θνησιμότητα μεταξύ των ηλικιωμένων (Μονάντερου, 2021).

Ακόμη και μια σύντομη χρονικά περίοδος κοινωνικής αποστασιοποίησης και καραντίνας, μπορεί να έχει αρνητικές συνέπειες τόσο για τη σωματική, όσο και για την ψυχική υγεία. Πόσο μάλλον στην παρατεταμένη καραντίνα και την απομόνωση που βιώνουν οι πολίτες τα τελευταία τρία χρόνια έχει παρατηρηθεί η αύξηση συναισθημάτων όπως αβεβαιότητα και άγχος παγκοσμίως. Οι ρυθμοί της καθημερινότητας έχουν αλλάξει και οι ανάγκες είναι διαφορετικές, προκειμένου να προστατευθεί η δημόσια υγεία. Απόρροια της νέας αυτής πραγματικότητας είναι η απομόνωση, μέσα από την οποία δύναται να είναι υπεύθυνη για την κακή ποιότητα ύπνου, τα χαμηλότερα επίπεδα ανοσίας απέναντι στον ιό, την επιδείνωση των καρδιαγγειακών προβλημάτων υγείας, την κατάθλιψη και γενικότερα την συναισθηματική δυσφορία (Μίτζελου, 2021).

5.0 ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

5.1 Σκοπός μελέτης

Σκοπός της παρούσας μελέτης είναι η μελέτη των παραγόντων που επηρεάζουν τις απόψεις των σπουδαστών του Ελληνικού Μεσογειακού Πανεπιστημίου (ΕΛ.ΜΕ.ΠΑ) αναφορικά με το ρόλο των ηλικιωμένων και τη σημασία αυτού στη σύγχρονη κοινωνία.

Ειδικότερα, οι επιμέρους στόχοι περιλαμβάνουν:

1. Τη διερεύνηση της σχέσης μεταξύ των κοινωνικο-δημογραφικών στοιχείων (φύλο, ηλικία, επιστημονικό πεδίο) του/της εκάστοτε φοιτητή/-τριας και της στάσης απέναντι σε ηλικιωμένα άτομα.
2. Τη διερεύνηση της σχέσης μεταξύ της ύπαρξης κάποιων εν ζωή παππούδων και της στάσης απέναντι σε ηλικιωμένα άτομα.
3. Τη διερεύνηση της σχέσης μεταξύ της ύπαρξης κάποιων εν ζωή παππούδων και του ενεργού ρόλου των ηλικιωμένων μέσα στην οικογένεια.
4. Τη διερεύνηση της σχέσης μεταξύ της συχνότητας επαφής με ηλικιωμένους συγγενείς και της στάσης απέναντι στους ηλικιωμένους.
5. Τη διερεύνηση της σχέσης μεταξύ της διαβίωσης παππούδων - πυρηνικής οικογένειας και της στάσης απέναντι στα ηλικιωμένα άτομα.
6. Τη διερεύνηση της σχέσης μεταξύ της διαβίωσης παππούδων - πυρηνικής οικογένειας με τον ενεργό ρόλο των ηλικιωμένων μέσα στην οικογένεια.
7. Τη διερεύνηση της σχέσης μεταξύ του ενεργού ρόλου των ηλικιωμένων μέσα στην οικογένεια και της στάσης απέναντι στους ηλικιωμένους.
8. Τη διερεύνηση της σχέσης μεταξύ του ενεργού ρόλου των ηλικιωμένων μέσα στην οικογένεια και των απόψεων των φοιτητών της κοινωνικής εργασίας για τους ηλικιωμένους.
9. Τη διερεύνηση της σχέσης μεταξύ των γενικευμένων στερεοτύπων και προκαταλήψεων σχετικά με το γήρας και των απόψεων των φοιτητών της κοινωνικής εργασίας για τους ηλικιωμένους.
10. Τη διερεύνηση της σχέσης μεταξύ της ποιότητας ζωής των ηλικιωμένων και της επιθυμίας των φοιτητών κοινωνικής εργασίας να ασχοληθούν με την οικεία ομάδα.

Έπειτα, με βάση τα παραπάνω, θα μπορέσουμε να γενικεύσουμε τα συμπεράσματά μας, από τις σχέσεις και στάσεις των φοιτητών των σχολών του Ελληνικού Μεσογειακού Πανεπιστημίου, στις σχέσεις και στάσεις των νέων, και κατ' επέκταση στις απόψεις αυτών γύρω από το ρόλο των ηλικιωμένων και τη σημασία αυτού στη σύγχρονη κοινωνία.

5.2 Ερευνητικά ερωτήματα

1. Σχετίζονται τα κοινωνικο-δημογραφικά στοιχεία (φύλο, ηλικία, επιστημονικό πεδίο) του/της εκάστοτε φοιτητή/-τριας με τη στάση απέναντι σε ηλικιωμένα άτομα;
2. Σχετίζεται η ύπαρξη κάποιων εν ζωή παππούδων με τη στάση απέναντι σε ηλικιωμένα άτομα;
3. Σχετίζεται η ύπαρξη κάποιων εν ζωή παππούδων με τον ενεργό ρόλο των ηλικιωμένων μέσα στην οικογένεια;
4. Σχετίζεται η συχνότητα επαφής με ηλικιωμένους συγγενείς με τη στάση απέναντι στους ηλικιωμένους;
5. Σχετίζεται η διαβίωση παππούδων - πυρηνικής οικογένειας με τη στάση απέναντι σε ηλικιωμένα άτομα;
6. Σχετίζεται η διαβίωση παππούδων - πυρηνικής οικογένειας με τον ενεργό ρόλο των ηλικιωμένων μέσα στην οικογένεια;
7. Σχετίζεται ο ενεργός ρόλος των ηλικιωμένων μέσα στην οικογένεια με τη στάση απέναντι στους ηλικιωμένους;
8. Ο ενεργός ρόλος των ηλικιωμένων μέσα στην οικογένεια σχετίζεται με τις απόψεις των φοιτητών της κοινωνικής εργασίας για τους ηλικιωμένους;
9. Τα γενικευμένα στερεότυπα και προκαταλήψεις σχετικά με το γήρας σχετίζονται με τις απόψεις των φοιτητών της κοινωνικής εργασίας για τους ηλικιωμένους;
10. Η ποιότητα ζωής των ηλικιωμένων σχετίζεται με την επιθυμία των φοιτητών κοινωνικής εργασίας να ασχοληθούν με τη συγκεκριμένη ομάδα;

5.3 Ερευνητική Στρατηγική

Το ερευνητικό μέρος της πτυχιακής μας διεξήχθη με ποσοτική περιγραφική έρευνα. Το θέμα που επιλέχθηκε, αφορά τις απόψεις των σπουδαστών του ΕΛ.ΜΕ.ΠΑ για τον ρόλο των ηλικιωμένων και τη σημασία αυτού στην σύγχρονη κοινωνία.

Οι περιγραφικές έρευνες δίνουν τη δυνατότητα σαφής πληροφόρησης. Η ποσοτική μέθοδος επιλέχθηκε καθώς εξυπηρετεί τον έλεγχο θεωρητικών υποθέσεων μέσω της δυνατότητας που παρέχει για ποσοτικοποίηση, συγκρισιμότητα και στατιστική ανάλυση των συλλεγόμενων στοιχείων τα οποία βοηθούν στη διεξαγωγή γενικών συμπερασμάτων (Κυριαζή, 2011). Επομένως, με την ποσοτική ανάλυση γίνεται δυνατή η διερεύνηση των αιτιών ύπαρξης ή/και αλλαγών κοινωνικών φαινομένων, χρησιμοποιώντας αντικειμενική μέτρηση και αριθμητική ανάλυση. Συνεπώς, η ποσοτική ανάλυση έχει ως στόχο να επαληθεύσει ερευνητικές υποθέσεις μέσω αριθμητικών στοιχείων (Παπαγεωργίου, 1998). Η έρευνα μας, όπως θα αναλυθεί και παρακάτω, βασίστηκε σε δειγματοληπτική έρευνα με τυποποιημένο ερωτηματολόγιο το οποίο αποτελείται ως επί τω πλείστον από κλειστές ερωτήσεις.

Παράλληλα όμως, καθώς το ζήτημα που πραγματεύεται η εργασία χρειάζεται, πέρα από τη γενίκευση των συμπερασμάτων για τις απόψεις των νέων απέναντι στους ηλικιωμένους, και κατανόηση των απόψεων αυτών, ειδικά για νέους που πρόκειται να είναι μελλοντικοί κοινωνικοί λειτουργοί, προβήκαμε και σε **μεθοδολογική τριγωνοποίηση**, δηλαδή στο συνδυασμό ποσοτικών και ποιοτικών προσεγγίσεων (Robson, 2007:207). Πιο συγκεκριμένα, εκτιμάται ότι με την αξιοποίηση στοιχείων κι από τις δύο μεθόδους, με κύρια την ποσοτική, απαντώνται, όπως θα διαπιστωθεί και στη συνέχεια, διαφορετικά συμπληρωματικά ερωτήματα, με αποτέλεσμα να ενισχύεται η ερμηνευτική δυνατότητα επί των απόψεων των φοιτητών ειδικά και των νέων γενικά (Robson, 2007:442).

Σύμφωνα με τον Ιωσηφίδη (2003), από την καταγραφή ποιοτικού υλικού αναδύονται στοιχεία που με αμιγώς ποσοτικές τεχνικές θα παρέμεναν στην αφάνεια. Για τη συλλογή επιπλέον υλικού, που αποσκοπεί στην ελεύθερη έκφραση των απόψεων για το ρόλο των ηλικιωμένων και τη σημασία αυτού, συμπεριλήφθηκαν στο ερωτηματολόγιο δύο ανοιχτές ερωτήσεις, οι οποίες απευθύνονταν σε φοιτητές κοινωνικής εργασίας και είχαν να κάνουν με την αιτιολογία της επιθυμίας ή/και της μη επιθυμίας ενασχόλησης τους, ως μελλοντικοί επαγγελματίες κοινωνικοί λειτουργοί, με την ομάδα των ηλικιωμένων.

Εν κατακλείδι, επειδή η Κοινωνική Εργασία συγκαταλέγεται και στις κοινωνικές επιστήμες, μέσω της ποσοτικής έρευνας ως κύριας μεθόδου στην παρούσα πτυχιακή, συλλέγουμε στοιχεία για τις συνθήκες ζωής/σχέσεις των φοιτητών/-τριών αναφορικά με τους ηλικιωμένους, καθώς και στάσεις, και εν συνεχεία απόψεις, προκειμένου με βάση τη γενίκευση συμπερασμάτων, η εργασία να καταλήξει με προτάσεις διαμόρφωσης μιας κοινωνικής πολιτικής (Κυριαζή, 2011: 100). Παράλληλα, και με την συμπληρωματικής συμβολή της ποιοτικής, πέρα από τη γενίκευση των συμπερασμάτων που θα προσφέρει η ποσοτική, προσδοκία ήταν να φωτιστούν και να κατανοηθούν επιπρόσθετα σημεία του θέματος.

5.4 Πεδίο μελέτης

Πεδίο μελέτης για την έρευνά μας ορίζεται το Ελληνικό Μεσογειακό Πανεπιστήμιο. Ο πληθυσμός - στόχος που μας ενδιαφέρει είναι φοιτητές από όλα τα τμήματα και εξάμηνα των σχολών του, ανεξαρτήτως ηλικίας και φύλου. Το δείγμα που επιλέχθηκε, εξετάστηκε ως προς τις σχέσεις και στάσεις του, και κατ' επέκταση, αναφορικά με τις απόψεις του γύρω από το ρόλο των ηλικιωμένων και τη σημασία αυτού στη σύγχρονη κοινωνία. Σε σύνολο ανταποκρινόμενων ατόμων επιθυμούσαμε ως δείγμα τους εκατό πενήντα (150) φοιτητές και άνω.

5.5 Δειγματοληψία και τρόπος συλλογής του δείγματος

Στην έρευνα που υλοποιήθηκε, η δειγματοληψία που επιλέχθηκε ήταν η μη τυχαία δειγματοληψία ευκολίας και ο τρόπος συλλογής του δείγματος το ηλεκτρονικό αυτοσυμπληρούμενο ερωτηματολόγιο. Η επιλογή της συγκεκριμένης δειγματοληψίας οφείλεται στη δυνατότητα επιλογής που προσφέρει αναφορικά με τη λήψη ευκαιριακού δείγματος σε σχετικά σύντομο χρόνο (Παπαδακάκη, 2015:27). Επιπλέον, η οικεία δειγματοληψία δύναται και συνδυάζεται ικανοποιητικά με ασύγχρονους και εξ αποστάσεως τρόπους συλλογής δείγματος, γεγονός που συνέβαλε σημαντικά στην τελική επιλογή της. Είναι σημαντικό να μη διαφεύγει της προσοχής ότι λόγω του εγκλεισμού και του περιορισμού των μετακινήσεων εξαιτίας της πανδημίας του Covid-

19, δεν θα ήταν εφικτή καμία άλλη μέθοδος δειγματοληψίας, η οποία να μην θέτει κανέναν σε κίνδυνο και συνάμα να διαφυλάττει την ανωνυμία του δείγματος με το λιγότερο δυνατό κόστος σε χρόνο και χρήματα. Επομένως, η συγκεκριμένη επιλογή κρίθηκε ιδανική για την ερευνά μας, διότι εκτός από την προστασία της δημόσιας υγείας, τη συντόμευση της διαδικασίας συγκέντρωσης των ερωτηματολογίων, προσέφερε και σημαντική μείωση στο εκτιμώμενο κόστος υλοποίησης της έρευνας.

Τα αυτοσυμπληρούμενα ερωτηματολόγια, σύμφωνα με την Κυριαζή (2011:119-120), μπορούν να διανεμηθούν μέσω διαδικτύου. Επίσης, είναι σημαντικό να συνοδεύονται από ένα βοηθητικό κείμενο που να αναφέρει το αντικείμενο της έρευνας. Συνημμένα της επιστολής, χρήσιμη κρίνεται επίσης, η αναγραφή της διαδικασίας επιλογής των ερωτώμενων, η σημασία που έχει η συμμετοχή τους στην ολοκλήρωση της έρευνας, καθώς και η επισήμανση σχετικά με τη διαφύλαξη του απορρήτου των απαντήσεων.

Το αυτοσυμπληρούμενο ερωτηματολόγιο της έρευνας καταχωρήθηκε στο Google Forms με επισυναπτόμενο ενημερωτικό σημείωμα σε όλους τους φοιτητές του ΕΛΜΕΠΑ και διαδόθηκε από εμάς σε ομαδικούς διαδικτυακούς τόπους που χρησιμοποιούν όλοι οι φοιτητές του Ελληνικού Μεσογειακού Πανεπιστημίου.

Η διακίνηση του ερωτηματολογίου έλαβε χώρα από τον Απρίλιο έως το Νοέμβριο του 2021. Η διαδικασία διήρκησε έως ότου ολοκληρωθεί το απαιτούμενο μέγεθος δείγματος. Οι απαντήσεις συγκεντρώθηκαν, επεξεργάστηκαν και οδήγησαν στη σύνταξη των αποτελεσμάτων. Απαντήθηκαν εκατό εβδομήντα τρία (173) ερωτηματολόγια από φοιτητές προερχόμενους από όλες τις σχολές του ΕΛΜΕΠΑ. Σημαντικό να σημειωθεί ότι ο ρυθμός ανταπόκρισης στη συμπλήρωση των ερωτηματολογίων δεν ήταν εξ αρχής ικανοποιητικός και χρειάστηκε συνεχής ανακοινοποίησή του ώστε να συγκεντρωθούν τα εν λόγω ερωτηματολόγια.

5.6 Ερευνητικό Εργαλείο

Το ερευνητικό εργαλείο που χρησιμοποιήθηκε για τη διεξαγωγή της έρευνας είναι το ερωτηματολόγιο, το οποίο σύμφωνα με τη βιβλιογραφία είναι το βασικό εργαλείο της ποσοτικής έρευνας. Το ερωτηματολόγιο επιτρέπει τη συλλογή στοιχείων

από ένα μεγάλο αριθμό ατόμων, τα οποία δίνουν απαντήσεις στην ίδια θεματολογία που το ερωτηματολόγιο περιέχει.

Με αφορμή την επικρατούσα κατάσταση και στη χώρα μας, αυτήν του Covid-19, επιλέξαμε να διαμοιραστούν ηλεκτρονικά μέσω διαδικτυακών ερωτηματολογίων google form. Το ερωτηματολόγιο περιλαμβάνει κυρίως ποσοτικές ερωτήσεις (κλειστές ερωτήσεις), για τη διευκόλυνση της ποσοτικοποίησης, της επεξεργασίας και της στατιστικής ανάλυσης των στοιχείων. Όλα αυτά αποτελούν το τυποποιημένο ερωτηματολόγιο, που η ποσοτική έρευνα χρησιμοποιεί στις κοινωνικές επιστήμες (Κυριαζή, 2011:117-118).

Η καταγραφή των κλειστών ερωτήσεων ήταν δύο μορφών, ωστόσο και οι δύο μοναδικής εκλογής, η δυαδική και η πολλαπλή επιλογή. Οι περισσότερες ερωτήσεις του ερωτηματολογίου, όπως προαναφέρθηκε και σε προηγούμενη ενότητα, φέρουν κλειστή μορφή απαντήσεων τακτικής κλίμακας κατάταξης likert scales. Απόρροια αυτής της μορφής ερωτήσεων, είναι ο ερωτώμενος να εκφράσει το βαθμό συμφωνίας ή διαφωνίας του με την χρήση μιας κλίμακας από το ένα (1) έως το πέντε (5), όπου το ένα (1) συμβολίζει το «διαφωνώ απολύτως» και το πέντε (5) συμβολίζει το «συμφωνώ απολύτως» (Κυριαζή, 2011:129).

Παράλληλα, για να εξασφαλίσουμε όσο το δυνατόν έγκυρα αποτελέσματα, λάβαμε υπόψη τα δύο βασικά κριτήρια για την εξασφάλιση έγκυρων αποτελεσμάτων, δηλαδή την αξιοπιστία και την εγκυρότητα. Όπως είναι γενικά παραδεκτό, η χρήση ερευνητικών εργαλείων που χρησιμοποιούνται κατ' επανάληψη, εμφανίζουν το πλεονέκτημα ότι, μέσα από την εφαρμογή τους σε παρόμοιες έρευνες, αφενός θα φέρουν συγκρίσιμα αποτελέσματα, αφετέρου θα έχει επαναξιολογηθεί η αξιοπιστία και η εγκυρότητά τους. Για το σχεδιασμό του ερωτηματολογίου βασιστήκαμε στις βασικές αρχές του σχεδιασμού (Javeau, 2000).

Ειδικότερα το ερωτηματολόγιο χωρίζεται σε πέντε (5) θεματικές ενότητες: α) Στα κοινωνικο-δημογραφικά στοιχεία κι άλλες βασικές δημογραφικές πληροφορίες του ερωτώμενου/-ης φοιτητή/-τριας ΕΛΜΕΠΑ, β) Σε σχέσεις των φοιτητών/-τριων του ΕΛΠΕΠΑ με τους ηλικιωμένους – κλίμακα ερωτήσεων που μετρά τη συχνότητα επαφής των φοιτητών/-τριων με τους ηλικιωμένους και αναδεικνύεται ο ρόλος και η σημαντικότητά τους στις ζωές των οικογενειών, γ) **Σε κλίμακα ερωτήσεων που θα μετράει τις στάσεις των φοιτητών του ΕΛΜΕΠΑ απέναντι στους ηλικιωμένους και στα γηρατειά**, δ) Ερωτήσεις αναφορικά με την πανδημία του Covid-19 και ε) ερωτήσεις προς τους/τις φοιτητές/-τριες του τμήματος Κοινωνικής Εργασίας του

ΕΛΜΕΠΑ σχετικά με την επιθυμία ή τη μη επιθυμία μελλοντικής ενασχόλησης με την κοινωνική ομάδα των ηλικιωμένων.

Αναλυτικότερα οι μεταβλητές ανά θεματική ενότητα, αρχικές και αναδιαμορφωμένες έχουν ως εξής:

A) Βασικές κοινωνικό-δημογραφικές μεταβλητές

Οι συγκεκριμένες μεταβλητές αναφέρονται στα στοιχεία εκείνα των ατόμων που αφορούν το φύλο του ερωτώμενου/-ης, την ηλικία του/της, την εκπαιδευτική του/της κατάρτιση, την επαγγελματική του/της κατάσταση, το εισόδημα καθώς και την περιοχή μόνιμης κατοικίας του/της. Σε αυτές τις μεταβλητές προσεγγίστηκε εκτενώς αυτή της οικογενειακής κατάστασης. Επιπρόσθετες πληροφορίες αφορούν στο αν υπάρχουν ηλικιωμένα άτομα στη κατοικία της πυρηνικής οικογένειας, κατά πόσο δρουν ενεργά στα της οικογένειας και ποιες οι σχέσεις μεταξύ τους.

B) Ο ρόλος, η σημαντικότητά του και οι σχέσεις των ηλικιωμένων με τους φοιτητές/-τριες του ΕΛΜΕΠΑ

Ο ρόλος των ηλικιωμένων μέσα στην οικογένεια αλλά και την κοινωνία γενικότερα καθορίζεται με ερωτήσεις που συνδέονται με τον προσδιορισμό του. Πιο συγκεκριμένα, τοποθετήθηκαν ερωτήσεις που αποκαλύπτουν κατά πόσο οι ηλικιωμένοι συμβάλλουν στην ανατροφή αλλά και στη φύλαξη των παιδιών, στην οικονομική στήριξη της οικογένειας αναφορικά με τους σύγχρονους ρυθμούς της κοινωνίας, αλλά και στη συναισθηματική στήριξη της οικογένειας μέσω των δεσμών αγάπης που υπάρχουν. Η σημαντικότητα του ρόλου τους καθορίζεται από ερωτήσεις όπως κατά πόσο συχνά δέχονται διάφορες μορφές βοήθειας σχετικά με τα παραπάνω, που προσφέρει η συγκεκριμένη ηλικιακή ομάδα, αλλά και πόσο συχνά βρίσκονται σε επαφή. Να σημειωθεί ότι οι ερωτήσεις έχουν τακτική κλίμακα διαβάθμισης που δηλώνει συχνότητα, από το ένα (1) έως το τέσσερα (4), όπου το ένα (1) συμβολίζει το «ποτέ/ σπάνια», το δύο (2) «μια φορά το μήνα», το τρία (3) «μία φορά την εβδομάδα» και το (4) «σχεδόν καθημερινά».

Γ) Στάσεις των φοιτητών απέναντι στους ηλικιωμένους και στα γηρατειά

Η συγκεκριμένη ενότητα έχει καίρια σημασία για την παρούσα έρευνα. Επομένως, για τη διασφάλιση ενός έγκυρου και αξιόπιστου αποτελέσματος, στη μέτρηση των στάσεων απέναντι στους ηλικιωμένους και στο φόβο των γηρατειών, αξιοποιήθηκε σταθμισμένη κλίμακα, η οποία αντικατοπτρίζει τις στάσεις αυτές. Οι

ερωτήσεις αντλήθηκαν από την έρευνα των Lasher & Faulkender (1993) που δημοσιεύθηκε στο «International Journal of Aging and Human Development» και είχε ως τίτλο «Attitudes toward aging: comparative analysis of young adults from the United States and Germany». Η ίδια κλίμακα είχε αξιοποιηθεί και στην πτυχιακή έρευνα των κοινωνικών λειτουργών Ανδρακάκη & Σοφή (2007) με τίτλο «οι στάσεις και οι αντιλήψεις των σπουδαστών του τμήματος Κοινωνικής Εργασίας του ΤΕΙ Ηρακλείου απέναντι στα άτομα της τρίτης ηλικίας». Η οικεία έρευνα, είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι, αποτέλεσε έναυσμα στην επιλογή και στην προσέγγιση του οικείου θέματος, με προσδοκία η δική μας έρευνα να αποτελέσει συνέχεια και ανανέωση των τότε ευρημάτων. Οι απαντήσεις δόθηκαν σε τακτική κλίμακα likert από διαφωνώ απολύτως (1) έως συμφωνώ απολύτως (5) (βλ. παράρτημα 1, ερωτηματολόγιο πτυχιακής, άξονα Γ «στάσεις των φοιτητών απέναντι στους ηλικιωμένους και στα γηρατειά»).

Οι ερωτήσεις της συγκεκριμένης ενότητας χωρίστηκαν και αθροίστηκαν σε τέσσερις υποκλίμακες στάσεων, ώστε να είναι εφικτή η παρουσίαση, επεξεργασία και η συσχέτισή τους με τους παράγοντες που τυχόν τις επηρεάζουν. Οι κατηγορίες που προέκυψαν είναι: α) Φόβος απέναντι στα γηρατειά, β) Ψυχολογικές Ανησυχίες, γ) Ανησυχία εξωτερικής εμφάνιση και δ) Φόβος απωλειών συσχετισμένων με τη γήρανση/ φυσική κατάσταση και την απώλεια. Παρακάτω, παρουσιάζονται αναλυτικά οι ερωτήσεις που δημιουργούσαν την κάθε κλίμακα:

1^η κλίμακα : Μειωμένο φόβο απέναντι στα γηρατειά

- Απολαμβάνω την παρέα με ηλικιωμένα άτομα
- Μου αρέσει να επισκέπτομαι τους μεγαλύτερους σε ηλικία συγγενείς μου
- Απολαμβάνω να συζητώ με ηλικιωμένους
- Αισθάνομαι πολύ άνετα όταν βρίσκομαι με ηλικιωμένα άτομα
- Μου αρέσει να κάνω πράγματα για τους ηλικιωμένους

2^η κλίμακα : Μειωμένες ψυχολογικές Ανησυχίες

- Φοβάμαι ότι θα είναι πολύ δύσκολο για εμένα να βρω ευχαρίστηση/ικανοποίηση όταν θα είμαι ηλικιωμένος/-η
- Θα έχω πολλά πράγματα να κάνω όταν θα είμαι ηλικιωμένος/-η
- Πιστεύω ότι θα αισθάνομαι καλά για τη ζωή όταν θα είμαι ηλικιωμένος/-η

- Πιστεύω ότι θα έχω ακόμα την διάθεση να περιποιούμαι τον εαυτό μου όταν θα είμαι ηλικιωμένος/η
- Πιστεύω ότι θα αισθάνομαι καλά με τον εαυτό μου όταν θα είμαι ηλικιωμένος/-η

3^η κλίμακα : Ανησυχία εξωτερικής εμφάνιση

- Δεν έχω πει ποτέ ψέματα για την ηλικία μου προκειμένου να φαίνομαι νεότερος/-η
- Δεν με ενοχλεί καθόλου να φαντάζομαι τον εαυτό μου ηλικιωμένο/-η
- Δεν έχω ποτέ φοβηθεί την ημέρα που θα κοιταχτώ στον καθρέπτη και θα βλέπω γκρίζα μαλλιά
- Δεν με φοβίζει να δείχνω μεγαλύτερος/-η από την ηλικία μου
- Όταν κοιτάζομαι στον καθρέπτη με ενοχλεί να βλέπω πως έχει αλλάξει η εμφάνισή μου με τα χρόνια

4^η κλίμακα : Φόβος απωλειών συσχετισμένων με τη γήρανση/ φυσική κατάσταση, απώλεια

- Φοβάμαι ότι όταν θα είμαι ηλικιωμένος/-η όλοι μου οι φίλοι θα έχουν πεθάνει
- Όσο μεγαλώνω, τόσο περισσότερο ανησυχώ για την υγεία μου
- Με προβληματίζει η σκέψη ότι κάποιος άλλος θα αποφασίζει για εμένα όταν θα είμαι ηλικιωμένος/-η
- Με ανησυχεί η σκέψη ότι οι άνθρωποι θα με αγνοούν όταν θα είμαι ηλικιωμένος/-η
- Φοβάμαι ότι δεν θα υπάρχει κανένα νόημα στη ζωή μου όταν θα είμαι ηλικιωμένος/-η

Δ) Ερωτήσεις αναφορικά με την πανδημία του Covid-19

Οι συγκεκριμένες ερωτήσεις συνδέονται με το ρόλο των ηλικιωμένων μέσα στην οικογένεια και την κοινωνία με επιπλέον παράγοντα την πανδημία του covid-19. Μέσα από τις συγκεκριμένες ερωτήσεις προσδοκία μας είναι η σκιαγράφηση του ρόλου στην εποχή του covid-19 και παράλληλα η σύγκριση αυτού στην προ και κατά τη διάρκεια της πανδημίας εποχή. Οι απαντήσεις ήταν της μορφής όχι (0) και ναι (1).

Ε) Επιθυμία και αιτιολογία επαγγελματικής ενασχόλησης με την κοινωνική ομάδα των ηλικιωμένων

Η συγκεκριμένη ενότητα απευθυνόταν αποκλειστικά σε φοιτητές κοινωνικής εργασίας, περιλαμβάνει σχετικές ερωτήσεις επιθυμίας, ενδιαφέροντος και αιτιολογίας αναφορικά με την πιθανή μελλοντική επαγγελματική ενασχόλησή τους με το συγκεκριμένο αντικείμενο. Οι ερωτήσεις της αιτιολογίας είναι δύο ανοιχτές ερωτήσεις κι ο σκοπός τους είναι να κατανοήσουμε την οπτική των αποκρινόμενων φοιτητών/-τριών για την κοινωνική ομάδα των ηλικιωμένων.

5.7 Μεθοδολογία ανάλυσης στοιχείων

Η ανάλυση των στοιχείων που συλλέχθηκαν μέσω των ερωτηματολογίων έγινε με το Στατιστικό Πακέτο για τις Κοινωνικές Επιστήμες SPSS-19 (Statistical Package of Social Sciences, SPSS). Το SPSS είναι ένα πρόγραμμα καταγραφής, διαχείρισης και επεξεργασίας δεδομένων, το οποίο διαθέτει εργαλεία στατιστικής ανάλυσης. Με το SPSS εφαρμόστηκε περιγραφική στατιστική και επαγωγική στατιστική ανάλυση (Ρούσος & Τσαούσης, 2011:41-44 * Κόλλιας, 2007:59-69,117,135).

Η χρήση SPSS, δηλαδή την εφαρμογή της ποσοτικής -ως κύριας μεθόδου- εξυπηρετεί την υπάρχουσα θεωρία όπως αυτή προκύπτει από το θεωρητικό μας μέρος. Οι έννοιες που ανακύπτουν από τη θεωρία αυτή, μετατρέπονται σε εμπειρικές μεταβλητές, οι οποίες συσχετίζονται με στατιστικές μεθόδους ανάλυσης. Ουσιαστικά μέσα από τις συσχετίσεις αναμένεται να παρουσιαστούν οι γενικές τάσεις, από τις οποίες θα επιβεβαιωθούν ή θα απορριφθούν οι μέχρι τώρα θεωρητικές προσεγγίσεις του υπό μελέτη θέματος (Κυριαζή, 2011:326)

Για τον έλεγχο των ερευνητικών στόχων, αναφορικά με τους φοιτητές του Ελληνικού Μεσογειακού Πανεπιστημίου, ως προς τις σχέσεις και τις στάσεις αυτών για τον ρόλο των ηλικιωμένων και τη σημασία του στην σύγχρονη κοινωνία, πραγματοποιήθηκαν οι παραμετρικές αναλύσεις: χ^2 (μεταξύ ποιοτικών), t-test (μεταξύ ποιοτικής με δύο τιμές και ποσοτικής), Anova (μεταξύ ποιοτικής με πάνω από δύο τιμές και ποσοτικής) και pearson correlation (μεταξύ ποσοτικών) και η μη παραμετρική ανάλυση spearman correlation (μεταξύ ποσοτικών ή/και ποιοτικών διατάξιμων), ανάλογα με τον τύπο των μεταβλητών που συμπεριλαμβάνονταν στις αναλύσεις.

Τα ευρήματα της έρευνας αναλύθηκαν σε σχέση με τις ερευνητικές υποθέσεις, επί των βασικών ερευνητικών ερωτημάτων και στόχων που είχαν τεθεί αλλά και αναδιαμορφώθηκαν κατά τη συγγραφή της παρούσας πτυχιακής εργασίας. Συνοπτικά, ακολουθήθηκε η παρακάτω διαδικασία: 1) Διαμόρφωση και διαμοιρασμός ερωτηματολογίου μέσω google form, 2) Διαμόρφωση βάσης δεδομένων με χρήση του στατιστικού πακέτου SPSS, 3) Καταχώρηση δεδομένων, κωδικοποίηση ερωτηματολογίου και έλεγχοι ορθής καταχώρησης, 4) Εξαγωγή περιγραφικών στατιστικών στοιχείων (συχνότητες, ποσοστά, αριθμητικοί μέσοι, τυπικές αποκλίσεις) 5) Σύνθετες στατιστικές αναλύσεις και εξαγωγή επαγωγικών στατιστικών στοιχείων (δημιουργία νέων ποσοτικών μεταβλητών από άθροισμα ερωτήσεων/ δημιουργία μεταβλητών κλίμακας, τύποι ανάλυσης ερευνητικών υποθέσεων, κ.α.) 6) Παρουσίαση αποτελεσμάτων με χρήση στατιστικών και αριθμητικών πινάκων (Ρούσος & Τσαούσης, 2011).

Σε ό, τι αφορά την ανάλυση των ανοιχτών ερωτήσεων, αυτή πραγματοποιήθηκε με τη μέθοδο της ανάλυσης περιεχομένου. Η ανάλυση περιεχομένου, είναι μία μέθοδος έρευνας και ανάλυσης δεδομένων που συνδέεται κυρίως με την ποιοτική έρευνα και χρησιμοποιείται στις κοινωνικές επιστήμες γενικότερα. Η ανάλυση περιεχομένου είναι μία μέθοδος δευτερογενούς ανάλυσης ποιοτικού υλικού, το οποίο μπορεί να έχει διάφορες μορφές, όπως και στην περίπτωσή μας για τις δύο ανοιχτές ερωτήσεις, φράσεις και κείμενα, τα οποία ήταν αναμενόμενο να συλλεχθούν, καθώς δόθηκε η ελευθερία στους ερωτώμενους να εκφραστούν και συνεπώς να συγκεντρωθούν ικανοποιητικές πληροφορίες για το υπό διερεύνηση θέμα.

Η ανάλυση πέρασε από πέντε στάδια. Στο πρώτο στάδιο ελέγχθηκαν και ταξινομήθηκαν τα συλλεγμένα δεδομένα και ορίστηκαν οι ανάλογες κατηγορίες. Παράλληλα, δόθηκε έμφαση στη σύνδεση της ταξινόμησης με βάση το θεωρητικό μέρος, αλλά και τα ευρήματα της ποσοτικής έρευνας. Στο δεύτερο στάδιο, περιλαμβάνονται οι απαντήσεις των ατόμων ως πηγή του ποιοτικού υλικού της έρευνας. Το τρίτο στάδιο, περιλαμβάνει την καταγραφή και την ανάλυση των φράσεων που παρουσιάζουν ιδιαίτερο ερευνητικό ενδιαφέρον. Το τέταρτο στάδιο, αφορά στη συστηματοποίηση των κατηγοριών που είχαν δημιουργηθεί στο πρώτο στάδιο, δηλαδή σε εκείνες που βασίζεται ουσιαστικά η ανάλυση περιεχομένου. Τέλος, στο πέμπτο στάδιο, το οποίο συνδέεται άμεσα με το προηγούμενο στάδιο, αφορά την

κωδικοποίηση του ποιοτικού υλικού, διαμορφώθηκε ο τρόπος παρουσίασης (Ιωσηφίδης, 2003).

Τα παραπάνω θα δώσουν τα απαραίτητα στοιχεία για την διερεύνηση των επιδράσεων των παραγόντων στις απόψεις των φοιτητών Κοινωνικής Εργασίας του ΕΛ.ΜΕ.ΠΑ, όσον αφορά το θέμα που πραγματευόμαστε. Παράλληλα, από τις υπόλοιπες κλειστές ερωτήσεις θα διερευνηθούν τα όμοια και για όλους τους/τις φοιτητές/-τριες του ΕΛΜΕΠΑ. Έτσι, συνθέτοντας όλα τα περιγραφικά στατιστικά στοιχεία και αναλύοντάς τα, όπως και τα ποιοτικά, θα διεξάγουμε τα συμπεράσματα μας.

5.8 Εκτίμηση δυσκολιών για την πραγματοποίηση της μελέτης-Ενέργειες για άρση των δυσκολιών

Είναι αδιαμφισβήτητο το γεγονός ότι η διεξαγωγή μιας ερευνητικής προσπάθειας, από την έναρξή της, μπορεί να εμπεριέχει τόσο γνωστές, όσο και άγνωστες δυσκολίες, οι οποίες θα προκύψουν στην πραγμάτωσή της. Έτσι και η συγκεκριμένη έρευνα, ήρθε αντιμέτωπη με ορισμένες δυσκολίες, κάποιες από τις οποίες δεν είχαν πλήρως προβλεφθεί. Ωστόσο, άλλες καταστάσεις, οι οποίες νοητά θεωρείτο ότι θα αποτελούσαν τροχοπέδη, αποδείχτηκαν σχετικά διαχειρίσιμες.

Ουσιαστικά όμως οι βασικές εκτιμώμενες δυσκολίες ήταν δύο ειδών. Δυσκολίες που εμπίπτουν στη βιβλιογραφική έρευνα και δυσκολίες που συνδέονται με την εμπειρική έρευνα. Για την άρση των δυσκολιών βιβλιογραφικής έρευνας πραγματοποιήθηκε ενδελεχής και συνεχή αναζήτηση σε κάθε βιβλιογραφική πηγή καθ' όλη τη διάρκεια συγγραφής του θεωρητικού μέρους.

Όσον αφορά την εμπειρική έρευνα, πρωταρχικό ρόλο σε αυτά έπαιξε η δυσκολία συλλογής του δείγματος. Παρά το γεγονός ότι η μέθοδος της μη τυχαίας δειγματοληψίας με αυτοσυμπληρούμενο ερωτηματολόγιο μας έδινε τη δυνατότητα να καλύψουμε ένα μεγάλο αριθμό, αντιμετωπίσαμε δυσκολίες στη συλλογή του. Καταρχάς, αδιαμφισβήτητα δυσχέραναν τη διαδικασία οι υγειονομικές συνθήκες και

τα περιοριστικά μέτρα εξαιτίας της πανδημίας του Covid-19. Κατά δεύτερον, η επιλογή του δείγματος μέσω μη τυχαίας δειγματοληψίας, ενώ εξυπηρετεί την έρευνα στην παρούσα φάση, επέφερε και ζητήματα σφαλμάτων μη κάλυψης και πιθανής μείωσης της αντιπροσωπευτικότητας του δείγματος (Κυριαζή, 2011:120. Παπαδακάκη, 2015).

Αναφορικά με τα πιο συγκεκριμένα εμπόδια που προέκυψαν, παρότι η διαδικασία ηλεκτρονικού ερωτηματολογίου (Google Forms) θα μπορούσε να συμπληρωθεί από άτομα σε οποιαδήποτε γεωγραφική περιοχή, εφόσον φυσικά ανήκε στο επιθυμητό δείγμα, βρεθήκαμε αντιμέτωπες με συνθήκες τις οποίες δεν είχαμε υπολογίσει. Ειδικότερα, δυσκολίες εμφανίστηκαν από την έναρξη της διαδικασίας, δηλαδή από τη δημοσιοποίηση των ερωτηματολογίων στις αντίστοιχες διαδικτυακές ομάδες των τμημάτων του ΕΛ.ΜΕ.ΠΑ στα κοινωνικά δίκτυα. Χαρακτηριστικά, υπήρξε απροθυμία συνεργασίας από ομάδα συγκεκριμένου τμήματος, κι όταν τελικά δέχτηκαν, διατήρησαν το ερωτηματολόγιο δημοσιοποιημένο μονάχα για τρεις ημέρες δίχως δυνατότητα επαναδημοσίευσής. Με άλλες διαδικτυακές ομάδες δε δόθηκε καθόλου η δυνατότητα σύνδεσης. Για την άρση της συγκεκριμένης δυσκολίας, θα προσεγγίζαμε τους φοιτητές και δια ζώσης στο χώρο του ΕΛΜΕΠΑ, σε διάφορες και μεταβαλλόμενες ημέρες κι ώρες, ωστόσο, λόγω της πανδημίας, ο ηλεκτρονικός, ήταν ο μοναδικός τρόπος που θα μπορούσαμε να εργαστούμε, ώστε να αποφύγουμε την κοινωνική συναναστροφή και να διαφυλάξουμε τη δημόσια υγεία. Το παραπάνω συνέβαλε στο να μην ληφθεί ικανοποιητικό δείγμα από όλα τα τμήματα του ΕΛ.ΜΕ.ΠΑ.

Να σημειωθεί πως είχαμε προβλέψει την πιθανή εμφάνιση των παρακάτω δυσκολιών (Παπαδακάκη, 2015): α) ενδεχόμενη άρνηση των φοιτητών να συμπληρώσουν το ερωτηματολόγιο, β) συμπλήρωση του ερωτηματολογίου σε κάποιες συμπληρωμένες απαντήσεις που δεν έπρεπε να απαντηθούν απ' όλους τους φοιτητές – σφάλμα παρατήρησης στη συμπλήρωση και γ) μη ειλικρινείς απαντήσεις σε ερωτήματα. Για την άρση τους είχαμε δημιουργήσει και επισυνάψει ενημερωτικό σημείωμα στη φόρμα των ερωτηματολογίων. Επίσης, ασύγχρονα, ήμασταν διαθέσιμες για τυχόν απορίες και επεξηγήσεις στις ερωτήσεις. Παρά τις προσπάθειές μας η καθυστέρηση συμπλήρωσης του επιθυμητού δείγματος στον επιθυμητό χρόνο ήταν τελικά αναπόφευκτη. Στις ομάδες που μας επέτρεψαν την είσοδο και δημοσίευση, οι αναδημοσιεύσεις της ηλεκτρονικής πλατφόρμας google forms ήταν συχνές.

Εκτός από τις προαναφερθείσες δυσκολίες, οι οποίες σε γενικά πλαίσια ήταν αναμενόμενες, αντιμετωπίσαμε και δυσκολίες κατά τη μεταφορά των απαντήσεων των ερωτηματολογίων των Google Forms στη βάση δεδομένων του IBM SPSS Statistics 19. Παρά το γεγονός ότι η διαδικασία μεταφοράς των δεδομένων από το ηλεκτρονικό αρχείο excel που παρέχεται από τα Google Forms είναι απλή, αυτό που παρατηρήσαμε κατά τη μεταφορά των δεδομένων ήταν ότι δε γινόταν σε όλα σωστή επικόλληση και παρουσιάζονταν σφάλματα παρατήρησης. Αυτό ήταν κάτι που μας δυσκόλεψε αρκετά, καθώς έπρεπε να υπάρχει ιδιαίτερη προσοχή στη διόρθωση αυτών σφαλμάτων (μετάδοσης). Είναι επίσης γεγονός ότι και η παρούσα δυσκολία επηρέασε αρνητικά το χρονοδιάγραμμα καθώς πραγματοποιήθηκαν επαναλαμβανόμενοι έλεγχοι και επαληθεύσεις επί των δεδομένων προκειμένου να εξασφαλίσουμε ότι μετά τις διορθώσεις δεν υπήρχαν πλέον μη δειγματοληπτικά σφάλματα παρατήρησης.

Εν κατακλείδι, παρά τις παραπάνω δυσκολίες προέκυψαν, ακολουθώντας τις αξίες και τη δεοντολογία του επαγγέλματος, προσπαθήσαμε να φέρουμε εις πέρας τη μελέτη και την έρευνα μας.

5.9 Ηθικά ζητήματα που ανακύπτουν

Γενικότερα, δεν παρουσιάζεται ηθικό ζήτημα στη συγκεκριμένη έρευνα. Αντιθέτως συμβάλλει θετικά, καθώς έγινε έναυσμα για ενεργοποίηση του ενδιαφέροντος στο θέμα για τους συμμετέχοντες και ενδέχεται να γίνει αφορμή για νέα έρευνα από αναγνώστες. Η συγκατάθεση, η προστασία της ανωνυμίας του συμμετέχοντα, καθώς και το απόρρητο των απαντήσεών του, συγκαταλέγονται στα ηθικά ζητήματα, τα οποία διασφαλίστηκαν εξ' αρχής, μέσα από την ερευνητική διαδικασία. Για τα δεδομένα που συλλέχτηκαν, διευκρινίστηκε ρητά στην αρχή των ερωτηματολογίων ότι θα χρησιμοποιηθούν αποκλειστικά και μόνο για το σκοπό της παρούσας μελέτης, έτσι ώστε οι συμμετέχοντες να νιώσουν ότι τα προσωπικά δεδομένα τους διαφυλάσσονται.

Εξάλλου, η επαγγελματική δεοντολογία της κοινωνικής εργασίας συνάδει με τη διασφάλιση του απορρήτου των ωφελούμενων καθώς ορίζεται μέσα από τις ηθικές

της κατευθύνσεις, προκειμένου να προβλέψουν και να αποτρέψουν την εσφαλμένη δράση. Η επαγγελματική δεοντολογία μπορεί να είναι ένας τυπικός κώδικας για τον κοινωνικό λειτουργό ή απλώς μια άτυπη κατανόηση (Banks, 2015:176), ωστόσο, αναμφισβήτητα, ο κοινωνικός λειτουργός οφείλει να ακολουθεί μια επαγγελματική ηθική προκειμένου να αναλαμβάνει τις επαγγελματικές του ευθύνες, ως προς τις σχέσεις μέσα στο εργασιακό του περιβάλλον. Συνεπώς, κι εμείς ως μελλοντικές κοινωνικοί λειτουργοί φροντίσαμε τα όμοια για τους συμμετέχοντες της παρούσας ερευνητικής εργασίας.

6.0 ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

6.1 Περιγραφικά στατιστικά στοιχεία που αφορούν όλο τον πληθυσμό στόχο

Πίνακας 1.α. Κοινωνικοδημογραφικά χαρακτηριστικά των φοιτητών του ΕΛΜΕΠΑ και των γονέων τους		
N= 173	N	%
Φύλο		
Άνδρες	47	27,2%
Γυναίκες	126	72,8%
Γονείς που είναι εν ζωή		
Ένας από τους δύο	10	5,8%
Και οι δυο	158	91,3%
Κανένας	5	2,9%
Σημαντικές ηλικίες		
Ηλικία φοιτητών *	23,95	5,84
Ηλικία μητέρας *	52,16	6,54
Ηλικία πατέρα *	55,87	6,34
Επιστημονικό πεδίο φοιτητών ΕΛΜΕΠΑ		
Κοινωνική Εργασία	39	22,5%
Γεωπονία	30	17,3%

Διατροφής & Διαιτολογίας	23	13,3%
Νοσηλευτικής	20	11,6%
Λογιστικής & Χρηματοοικονομίας	19	11,0%
Διοίκησης επιχειρήσεων	17	9,8%
Μηχανολογίας	8	4,6%
Ηλεκτρολογίας	7	4,0%
Πληροφορικής	6	3,5%
Τεχνολογίας Τροφίμων	4	2,3%
Έτος φοίτησης		
1ο έτος	12	6,9%
2ο έτος	17	9,8%
3ο έτος	34	19,7%
4ο έτος	24	13,9%
Επί πτυχίω φοιτητές	86	49,7%
Εκπαιδευτικό επίπεδο μητέρας		
Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση	25	14,5%
Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση	73	42,2%
Τριτοβάθμια Εκπαίδευση	75	43,4%
Εκπαιδευτικό επίπεδο πατέρα		
Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση	40	23,1%
Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση	83	48,0%
Τριτοβάθμια Εκπαίδευση	50	28,9%
Επάγγελμα Πατέρα		
Ελεύθερος Επαγγελματίας	58	33,5%
Ιδιωτικός Υπάλληλος	48	27,7%
Συνταξιούχος	29	16,8%
Δημόσιος Υπάλληλος	25	14,5%
Στρατιωτικός	3	1,7%
Άνεργος	3	1,7%

Αγρότης	3	1,7%
Εργάτης	2	1,2%
Κτηνοτρόφος	1	0,6%
Μουσικός	1	0,6%
Επάγγελμα Μητέρας		
Ιδιωτική Υπάλληλος	56	32,4%
Οικιακά	51	29,5%
Δημόσια Υπάλληλος	33	19,1%
Ελεύθερη Επαγγελματίας	13	7,5%
Συνταξιούχος	10	5,8%
Άνεργη	5	2,9%
Αγρότισσα	4	2,3%
Στρατιωτικός	1	0,6%

*** Μέσες τιμές και τυπικές αποκλίσεις**

Στην παρούσα έρευνα, η οποία πραγματοποιήθηκε στο ΕΛ.ΜΕ.ΠΙΑ Κρήτης συμμετείχαν φοιτητές από όλα τα τμήματα του οικείου πανεπιστημίου και ο συνολικός αριθμός αυτών ανερχόταν στα 173 άτομα.

Από το σύνολο του δείγματος (173 φοιτητές), το 72,8% (συγκεκριμένα, 126 συμμετέχοντες) ήταν γυναίκες και το 27,2% (συγκεκριμένα, 47 συμμετέχοντες) άνδρες. Στο σύνολο των 173 φοιτητών, το 91,3% (συγκεκριμένα, 158 φοιτητές) μας απάντησε ότι και οι δυο γονείς ήταν εν ζωή κατά τη διεξαγωγή της έρευνας. Στον αντίποδα, τη χρονική περίοδο της έρευνας το 5,8% (συγκεκριμένα, 10 φοιτητές) απάντησε ότι ένας από τους δυο γονείς ήταν εν ζωή και μόλις το 2,9% (συγκεκριμένα, 5 φοιτητές) απάντησε ότι κανένας από τους γονείς δεν είναι εν ζωή. Να σημειωθεί εδώ ότι η μέση ηλικία του δείγματος ήταν 24 ετών με τυπική απόκλιση τα 6 έτη (18 έως 30). Επίσης, η μέση ηλικία του άρρενα γονέα του δείγματος ήταν 56 ετών με τυπική απόκλιση τα 6 έτη (από 50 έως 62). Τέλος, η μέση ηλικία του θήλυ γονέα του δείγματος ήταν 52 ετών με τυπική απόκλιση τα 6 έτη (από 46 έως 58). Είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι υπήρχαν 7 απύσες τιμές στην ερώτηση που αφορούσε την ηλικία των γονέων.

Αναφορικά με τησχόλη φοίτησης, από το σύνολο του δείγματος, το 22,5% των φοιτητών/-τριών που απάντησαν το ερωτηματολόγιο, δηλαδή 39 άτομα, δήλωσαν ότι φοιτούσαν στο Τμήμα της Κοινωνικής Εργασίας. Το αμέσως επόμενο μεγαλύτερο ποσοστό φοιτητών/-τριών, προήλθε από την Γεωπονία, με 17,3%, το οποίο αντιστοιχεί σε 30 άτομα. Εν συνεχεία, το 13,3% του συνόλου του δείγματος (συγκεκριμένα, 23 άτομα) προήλθε από το Τμήμα της Διατροφής και Διαιτολογίας, το 11,6% (συγκεκριμένα, 20 άτομα) προήλθε από την Νοσηλευτική, το 11,0% (συγκεκριμένα, 19 άτομα) προήλθε από την Λογιστική και Χρηματοοικονομική καθώς και το 9,8%, το οποίο αντιστοιχεί σε 17 άτομα, προήλθε από το Τμήμα της Διοίκησης Επιχειρήσεων. Τέλος, τα χαμηλότερα ποσοστά φοιτητών/-τριών που αποκρίθηκαν στην έρευνα, προήλθαν από τα Τμήματα της Μηχανολογίας, με 4,6%, δηλαδή 8 άτομα, από την Ηλεκτρολογία, με 4,0%, δηλαδή με 7 άτομα, από την Πληροφορική, με 3,5%, δηλαδή με 6 άτομα αλλά και από το Τμήμα της Τεχνολογίας Τροφίμων, με 2,3%, δηλαδή με 4 άτομα.

Η επόμενη ερώτηση αφορούσε το έτος φοίτησης. Η συντριπτική πλειοψηφία, δηλαδή το 49,7% των φοιτητών που αποκρίθηκε στην συμπλήρωση του ερωτηματολογίου, ήταν επί πτυχίω φοιτητές/-τριες, το οποίο ποσοστό αντιστοιχεί σε 86 άτομα. Έπειτα, το 19,7%, δηλαδή 34 άτομα, ήταν φοιτητές/-τριες που διένυαν το 3^ο έτος, ενώ το 13,9%, δηλαδή 24 άτομα από το δείγμα, ήταν στο 4^ο έτος σπουδών τους. Τα μικρότερα ποσοστά του δείγματος τα είχαν φοιτητές/-τριες από το 2^ο έτος φοίτησης, όπου καταλαμβάνουν το 9,8% ,δηλαδή 17 άτομα ενώ το 6,9%, δηλαδή 12 άτομα, προήλθαν από το 1^ο έτος φοίτησης.

Στην συνέχεια του ερωτηματολογίου υπήρχαν ερωτήσεις που αφορούσαν τους γονείς των φοιτητών. Από το σύνολο του δείγματος, στην ερώτηση που αφορούσε στο ποιο είναι το εκπαιδευτικό επίπεδο του άρρενος γονέα, το 48,0%, δηλαδή τα 83 άτομα του δείγματος των φοιτητών/-τριών, δήλωσε πως έχει πατέρα που η εκπαίδευσή του ολοκληρώθηκε στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση. Στη συνέχεια, από 50 άτομα (28,9%) δηλώθηκε πως έχει πατέρα, ο οποίος έχει ολοκληρώσει την Τριτοβάθμια Εκπαίδευση, ενώ το 23,1% από το σύνολο του δείγματος, το οποίο αντιστοιχεί σε 40 άτομα, δήλωσε ότι ο πατέρας του έχει ολοκληρώσει μόνο την Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση. Επίσης, από το σύνολο του δείγματος στην ερώτηση η οποία αφορά το επίπεδο εκπαίδευσης της θήλυ γονέα, το 43,4% (75 άτομα) του δείγματος των φοιτητών, δήλωσε πως έχει μητέρα που η εκπαίδευσή της ολοκληρώθηκε στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση, ενώ το

42,2%, το οποίο αντιστοιχεί σε 73 άτομα, δήλωσε πως η ακαδημαϊκή πορεία της μητέρας τους ολοκληρώθηκε στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση. Τέλος, το μικρότερο ποσοστό, δηλαδή το 14,5% (25 άτομα) του δείγματος των φοιτητών/-τριών που αποκρίθηκαν στο ερωτηματολόγιο, δήλωσαν ότι η μητέρα τους έχει ολοκληρώσει την Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση.

Στην ερώτηση η οποία αφορούσε το επάγγελμα του πατέρα, από το σύνολο του δείγματος τα περισσότερα άτομα απάντησαν πώς οι άρρενες γονείς τους είτε ήταν ελεύθεροι επαγγελματίες, είτε ιδιωτικοί υπάλληλοι. Συγκεκριμένα, το 33,5% του δείγματος των φοιτητών, δηλαδή 58 άτομα, δήλωσαν ότι ο πατέρας ήταν ελεύθερος επαγγελματίας, ενώ το 27,7% του δείγματος των φοιτητών, δηλαδή 48 άτομα, δήλωσαν πως ο πατέρας ήταν Ιδιωτικός υπάλληλος. Αμέσως μετά, με το 16,8% των φοιτητών/-τριών, το οποίο αντιστοιχεί σε 29 άτομα, δήλωσε πώς ο πατέρας έχει συνταξιοδοτηθεί

αλλά και 25 άτομα, δηλαδή το 14,5%, δήλωσαν ότι είχαν πατέρα που εργαζόταν ως δημόσιος υπάλληλος. Επίσης, στο ερώτημα αυτό που αφορούσε το επάγγελμα του πατέρα, σημειώθηκαν απαντήσεις όπως αγρότης, άνεργος και στρατιωτικός, όπου η καθεμία από αυτές τις απαντήσεις σημείωσαν το 1,7% του δείγματος, που αντιστοιχεί στα 3 άτομα. Ακόμα, 2 άτομα από το σύνολο του δείγματος, δηλαδή το 1,2%, δήλωσαν πως οι άρρενες γονείς τους ήταν εργάτες, ενώ τέλος από μία απάντηση, το 0,6%, έλαβε το επάγγελμα του κτηνοτρόφου και του μουσικού.

Τέλος, από το σύνολο του δείγματος, στην ερώτηση που αφορούσε το επάγγελμα της μητέρας, το 32,4%, που αντιστοιχεί σε 56 φοιτητές/-τριες, απάντησε πως η μητέρα εργαζόταν στον Ιδιωτικό Τομέα, το 29,5%, δηλαδή 51 άτομα, απάντησε πως η μητέρα ασχολούταν με τα οικιακά και το 19,1% του συνόλου του δείγματος, το οποίο αντιστοιχεί σε 33 άτομα, απάντησε ότι η μητέρα εργαζόταν στον Δημόσιο Τομέα. Λιγότερες απαντήσεις σημειώθηκαν στους Ελεύθερους Επαγγελματίες, με μόλις το 7,5% και στους συνταξιούχους, με μόλις το 5,8% του συνόλου του δείγματος να δίνει αυτή την απάντηση. Εν συνεχεία, σημειώθηκαν σε αρκετά μικρό ποσοστό απαντήσεις όπως άνεργη, αγρότισσα και στρατιωτικός.

Πίνακας 1β. Κοινωνικοδημογραφικά (Εν ζωή παππούδες και ενδοοικογενειακές σχέσεις αυτών με τους γονείς των φοιτητών)		
N= 173	N	%
Ζουν κάποιοι από τους γονείς των γονέων σας;		
NAI	152	89,7%
OXI	21	12,1%
Διαμένουν στο ίδιο σπίτι με τους γονείς σας;		
NAI	19	11%
OXI	154	89%
Φροντίζουν τα άλλα μέλη της οικογένειας (π.χ. παιδιά);		
NAI	68	39,3%
OXI	105	60,7%

Συμβάλουν στις σημαντικές αποφάσεις της οικογένειας;		
NAI	39	22,5%
OXI	134	77,5%
Στηρίζουν οικονομικά(π.χ. με τη σύνταξη τους) την οικογένειά σας;		
NAI	65	37,6%
OXI	108	62,4%

Οι αμέσως επόμενες ερωτήσεις της έρευνας αφιερώθηκαν στους παππούδες και τις γιαγιάδες των ατόμων που συμμετείχαν σε αυτήν. Τα αποτελέσματα αυτών αναγράφονται στον παραπάνω πίνακα. Αρχικά, στην ερώτηση εάν ζουν κάποιοι από τους γονείς των γονέων του συνόλου του δείγματος, το 87,9%, δηλαδή τα 152 άτομα που αποκρίθηκαν στο ερωτηματολόγιο, απάντησαν θετικά, ενώ το 12,1%, δηλαδή τα 21 άτομα του δείγματος, αποκρίθηκαν αρνητικά.

Στην ερώτηση που απευθύνεται σε όσους απάντησαν θετικά στο εάν ζουν κάποιοι από τους γονείς των γονέων τους, υπάρχει η συμπληρωματική ερώτηση εάν διαμένουν στο ίδιο σπίτι με τους γονείς τους, το 89,0% του συνόλου του δείγματος, δηλαδή τα 154 άτομα, απάντησαν αρνητικά, ενώ μόλις το 11,0% του συνόλου του δείγματος, τα 19 άτομα, αποκρίθηκαν θετικά.

Ακόμα μια συμπληρωματική ερώτηση σε όσους αποκρίθηκαν θετικά στο εάν ζουν κάποιοι από τους γονείς των γονέων τους ήταν, εάν φροντίζουν τα άλλα μέλη της οικογένειας. Σε αυτή την ερώτηση, από το σύνολο του δείγματος, το 60,7% αποκρίθηκε αρνητικά (συγκεκριμένα, 105 άτομα), ενώ το 39,3%, δηλαδή 68 άτομα, αποκρίθηκε θετικά. Επίσης μια πρόσθετη ερώτηση ήταν εάν συμβάλλουν στις σημαντικές αποφάσεις της οικογένειας. Σε αυτή την ερώτηση, από το σύνολο του δείγματος, το 77,5% αποκρίθηκε αρνητικά (συγκεκριμένα, 134 άτομα), ενώ το 22,5%, δηλαδή 39 άτομα, αποκρίθηκε θετικά.

Τελευταία ερώτηση που απευθυνόταν στην παραπάνω μερίδα του δείγματος ήταν εάν στηρίζουν οικονομικά την οικογένεια οι εν ζωή γονείς των γονέων τους. Σε αυτή την ερώτηση, από το σύνολο του δείγματος, το 62,4% αποκρίθηκε αρνητικά(συγκεκριμένα, 108 άτομα), ενώ το 37,6%, (συγκεκριμένα 65 άτομα), αποκρίθηκε θετικά.

Πίνακας 2. Σχέσεις των φοιτητών απέναντι στους ηλικιωμένους- συχνότητες επαφών								
	Ποτέ/Σπάνια		Μια φορά το μήνα		Μια φορά την εβδομάδα		Σχεδόν καθημερινά	
	Συχνότητα	%	Συχνότητα	%	Συχνότητα	%	Συχνότητα	%
Επισκέπτεστε τους ηλικιωμένους συγγενείς σας	13	7,5	86	49,7	43	24,9	31	17,9
Οι γονείς σας επισκέπτονται τους γονείς τους ή άλλους ηλικιωμένους συγγενείς	10	5,8	47	27,2	48	27,7	68	39,3
Παρίστανται οι ηλικιωμένοι συγγενείς σας στις οικογενειακές συγκεντρώσεις	29	16,8	73	42,2	27	15,6	44	25,4
Συμμετέχετε σε οικογενειακές συγκεντρώσεις	13	7,5	81	46,8	33	19,1	46	26,6

Η έρευνα συνεχίζεται με τέσσερις ερωτήσεις, οι οποίες αναφέρονται στις σχέσεις των φοιτητών με τους ηλικιωμένους καθώς και στην συχνότητα που πραγματοποιούνται οι επαφές τους, με άτομα της Τρίτης Ηλικίας. Συγκεκριμένα, στην ερώτηση που αφορά στο εάν οι φοιτητές/-τριες, επισκέπτονται τους ηλικιωμένους συγγενείς τους, το 49,7%, δηλαδή τα 86 άτομα που αποκρίθηκαν στο ερωτηματολόγιο, δήλωσαν πως επισκέπτονται τους ηλικιωμένους συγγενείς τους «μία φορά τον μήνα», ενώ το 24,9% του δείγματος, 43 άτομα, απάντησαν «μια φορά την εβδομάδα». Λιγότερες απαντήσεις δόθηκαν στο «σχεδόν καθημερινά» και στο «ποτέ/σπάνια», όπου το 17,9%(31 άτομα) και το 7,5% (13 άτομα) απάντησαν αντιστοίχως.

Εν συνεχεία, στην ερώτηση που αφορά στο εάν οι γονείς των ερωτηθέντων της έρευνας, επισκέπτονται τους γονείς τους ή άλλους ηλικιωμένους συγγενείς, από το σύνολο του δείγματος το 39,3%, συγκεκριμένα 68 άτομα δήλωσαν πως οι γονείς τους επισκέπτονται τους γονείς τους ή άλλους ηλικιωμένους συγγενείς «σχεδόν καθημερινά», το 27,7%(48 άτομα) δήλωσε «μια φορά την εβδομάδα», το 27,2%(47 άτομα) δήλωσε «μια φορά τον μήνα», ενώ μόλις το 5,8% (10 άτομα) δήλωσε «ποτέ/σπάνια».

Μια ακόμα συμπληρωματική ερώτηση, που αναφέρεται στο εάν παρίστανται οι ηλικιωμένοι συγγενείς του συνόλου του δείγματος, στις οικογενειακές τους

συγκεντρώσεις, το 42,2% (73 άτομα) δήλωσε «μια φορά τον μήνα», το 25,4% (44 άτομα) δήλωσε «σχεδόν καθημερινά», το 16,8% (29 άτομα) δήλωσε «ποτέ/σπάνια» και τέλος το 15,6% (27 άτομα) δήλωσε «μια φορά την εβδομάδα».

Τελευταία ερώτηση, η οποία αναφέρετε στη συμμετοχή του δείγματός μας στις οικογενειακές τους συγκεντρώσεις, απαντήθηκε ότι συμμετέχουν «μία φορά το μήνα» στις οικογενειακές συγκεντρώσεις το 46,8%(81),το 26,6% (46) απάντησε «σχεδόν καθόλου», το 19%(33) έδωσε ως απάντηση «μια φορά την εβδομάδα» και το 7,5% του δείγματος(12) είπε «ποτέ/σπάνια».

Πίνακας 3. Καταγραφή των στάσεων απέναντι στους ηλικιωμένους και τα γηρατειά (αναλυτικό)								
	Διαφωνώ απόλυτα		Διαφωνώ		Συμφωνώ		Συμφωνώ απόλυτα	
	Συχνότητα	%	Συχνότητα	%	Συχνότητα	%	Συχνότητα	%
Απολαμβάνω την παρέα με ηλικιωμένα άτομα	2	1,2	24	13,9	110	63,6	37	21,4
Μου αρέσει να επισκέπτομαι τους μεγαλύτερους σε ηλικία συγγενείς μου	27	15,6	80	46,2	48	27,7	18	10,4
Απολαμβάνω να συζητώ με ηλικιωμένους	7	4,0	41	23,7	99	57,2	26	15,0
Αισθάνομαι πολύ άνετα όταν βρίσκομαι με ηλικιωμένα άτομα	7	4,0	31	17,9	99	57,2	36	20,8
Μου αρέσει να κάνω πράγματα για τους ηλικιωμένους	5	2,9	23	13,3	107	61,8	38	22,0
Φοβάμαι ότι θα είναι πολύ δύσκολο για εμένα να βρω ευχαρίστηση/ικανοποίηση όταν θα είμαι ηλικιωμένος/-η (-rec)	18	10,4	10	5,8	28	16,2	117	67,6
Θα έχω πολλά πράγματα να κάνω όταν είμαι ηλικιωμένος/-η	16	9,2	53	30,6	72	41,6	32	18,5
Πιστεύω ότι θα αισθάνομαι καλά για τη ζωή όταν θα είμαι ηλικιωμένος/-η	6	3,5	31	17,9	100	57,8	36	20,8
Πιστεύω ότι θα έχω ακόμα την διάθεση να	6	3,5	34	19,7	88	50,9	45	26,0

περιποιούμαι τον εαυτό μου όταν θα είμαι ηλικιωμένος/-η								
Πιστεύω ότι θα αισθάνομαι καλά με τον εαυτό μου όταν θα είμαι ηλικιωμένος/-η	6	3,5	31	17,9	100	57,8	36	20,8
Δεν έχω πει ποτέ ψέματα για την ηλικία μου προκειμένου να φαίνομαι νεότερος/-η	5	2,9	22	12,7	106	61,3	40	23,1
Δεν με ενοχλεί καθόλου να φαντάζομαι τον εαυτό μου ηλικιωμένο/-η	5	2,9	26	15,0	102	59,0	40	23,1
Δεν έχω ποτέ φοβηθεί την ημέρα που θα κοιταχτώ στον καθρέπτη και θα βλέπω γκρίζα μαλλιά	21	12,1	52	30,1	62	35,8	38	22,0
Δεν με φοβίζει να δείχνω μεγαλύτερος/-η από την ηλικία μου	6	3,5	42	24,3	86	49,7	39	22,5
Όταν κοιτάζομαι στον καθρέπτη με ενοχλεί να βλέπω πως έχει αλλάξει η εμφάνισή μου με τα χρόνια (rec)	39	22,5	74	42,8	48	27,7	12	6,9
Φοβάμαι ότι όταν θα είμαι ηλικιωμένος/-η όλοι μου οι φίλοι θα έχουν πεθάνει	16	9,2	53	30,6	72	41,6	32	18,5
Όσο μεγαλώνω, τόσο περισσότερο ανησυχώ για την υγεία μου	36	20,8	75	43,4	44	25,4	18	10,4
Με προβληματίζει η σκέψη ότι κάποιος άλλος θα αποφασίζει για εμένα όταν θα είμαι ηλικιωμένος/-η	29	16,8	52	30,1	63	36,4	29	16,8
Με ανησυχεί η σκέψη ότι οι άνθρωποι θα με αγνοούν όταν θα είμαι ηλικιωμένος/-η	21	12,1	69	39,9	65	37,6	18	10,4
Φοβάμαι ότι δεν θα υπάρχει κανένα νόημα στη ζωή μου όταν θα είμαι ηλικιωμένος/-η	64	37,0	74	42,8	24	13,9	11	6,4

Οι ακριβώς επόμενες ερωτήσεις της έρευνας, αφορούν στην καταγραφή των στάσεων που έχουν οι φοιτητές του Ελληνικού Μεσογειακού Πανεπιστημίου απέναντι στα γηρατειά και τους ηλικιωμένους. Από το σύνολο του δείγματος που απάντησαν στην ερώτηση για το εάν απολαμβάνουν να συζητούν με ηλικιωμένους, το 57,2% , δηλαδή τα 99 άτομα από τα 173 που συμμετείχαν στην έρευνα, δήλωσε «συμφωνώ», το 23,7% , δηλαδή 41 άτομα, δήλωσαν «διαφωνώ», το 15% που αντιστοιχεί σε 26 ερωτηθέντες, απάντησαν «συμφωνώ απόλυτα» και το 4%, που αντιστοιχεί σε 7 άτομα, απάντησαν «διαφωνώ απόλυτα».

Στη συνέχεια, οι ερωτηθέντες απάντησαν στο εάν δεν έχουν φοβηθεί ποτέ για την ημέρα που κοιταχτούν στον καθρέφτη και θα δουν γκρίζα μαλλιά ,το 35,8%, το οποίο αντιστοιχεί σε 62 άτομα, απάντησε «συμφωνώ», ενώ στον αντίποδα το 30,1% , δηλαδή 52 άτομα, απάντησαν «διαφωνώ». Το 22% των ερωτηθέντων, 38 άτομα, απάντησαν στο «συμφωνώ απόλυτα», ενώ το 12,1% ,21 άτομα, απάντησαν «διαφωνώ απόλυτα».

Από το σύνολο του δείγματος που αποκρίθηκε στην ερώτηση “ δεν με ενοχλεί καθόλου να φαντάζομαι τον εαυτό μου ηλικιωμένο/-η”, το 59% των ατόμων, το οποίο αντιστοιχεί σε 102 άτομα από τα 173 που συμμετείχαν στην έρευνα, απάντησε «συμφωνώ», ενώ στην αμέσως επόμενη βαθμίδα έρχονταν οι απαντήσεις «συμφωνώ απόλυτα», με το 23,1%, δηλαδή με 40 άτομα να αποκρίνονται απολύτως θετικά. Έπειτα, στην ερώτηση αυτή, το 15% , το οποίο αντιστοιχεί σε 26 άτομα, απάντησε «διαφωνώ» και το 2,9%, το οποίο αντιστοιχεί σε 5 άτομα, απάντησε «διαφωνώ απόλυτα».

Ακριβώς επόμενη ερώτηση που κρίθηκαν οι ερωτώμενοι της έρευνας να απαντήσουν, αφορούσε στο εάν αισθάνονται άνετα όταν βρίσκονται με ηλικιωμένα άτομα. Από το σύνολο του δείγματος, το 57,2%, δηλαδή τα 99 άτομα, απάντησαν «συμφωνώ», το 20,8%, δηλαδή τα 36 άτομα, απάντησαν «συμφωνώ απόλυτα», ενώ το 17,9%, που αντιστοιχεί σε 31 άτομα, απάντησε «διαφωνώ». Τέλος, σε αυτή την ερώτηση, το 4% του δείγματος, το οποίο αντιστοιχεί σε μόλις 7 άτομα, απάντησε «διαφωνώ απόλυτα».

Εν συνεχεία, από το σύνολο του δείγματος που αποκρίθηκε στο κατά πόσο τους ανησυχεί η σκέψη ότι οι άνθρωποι θα τους αγνοούν όταν θα είναι ηλικιωμένοι/-ες, το

39,9% , δηλαδή τα 69 άτομα που συμμετείχαν στην έρευνα, απάντησαν «διαφωνώ» και το 37,6%, δηλαδή 65 άτομα, απάντησαν «συμφωνώ». Σε χαμηλότερα ποσοστά ήταν

«διαφωνώ απόλυτα» με το 12,1%, δηλαδή τα 21 άτομα, και τέλος το 10,4%, δηλαδή 18 άτομα, απάντησαν «συμφωνώ απόλυτα».

Η ακόλουθη ερώτηση της έρευνας αφορούσε στο κατά πόσο δεν φοβίζεται τους ερωτηθέντες να δείχνουν μεγαλύτεροι/-ες από την ηλικία τους. Από το σύνολο του δείγματος το 49,7% ,συγκεκριμένα 86 άτομα, απάντησαν «συμφωνώ», ενώ το 24,3% «διαφωνώ». Το 22,5% του δείγματος, συγκεκριμένα, 39 άτομα, απάντησαν «συμφωνώ απόλυτα», ενώ το 3,5%, δηλαδή 6 μόλις άτομα, απάντησαν «διαφωνώ απόλυτα».

Στην επόμενη ερώτηση, η οποία αφορούσε στο κατά πόσο πιστεύουν οι ερωτηθέντες της έρευνας ότι θα έχουν διάθεση να περιποιούνται τον εαυτό τους όταν θα είναι ηλικιωμένοι/-ες, το 50,9% του δείγματος, συγκεκριμένα τα 88 άτομα του συνολικού δείγματος, απάντησε «συμφωνώ» και το 26,0% ,συγκεκριμένα 45 άτομα, απάντησαν « συμφωνώ απόλυτα». Αντίθετα το 19,7% του συνόλου του δείγματος, δηλαδή 34 άτομα, απάντησαν «διαφωνώ» και το 3,5% , δηλαδή 6 άτομα, απάντησαν «διαφωνώ απόλυτα».

Στην ερώτηση που αναφέρεται στο εάν οι ερωτώμενοι φοβούνται ότι δεν θα υπάρχει κανένα νόημα στη ζωή τους όταν θα είναι ηλικιωμένοι/-ες, το 42, 8% του δείγματος και συγκεκριμένα 74 άτομα, απάντησε «διαφωνώ» και το 37,0%, συγκεκριμένα 67 άτομα, δήλωσαν «διαφωνώ απόλυτα». Αντίθετα, το 13,9% του συνόλου του δείγματος και συγκεκριμένα 24 άτομα, απάντησαν «συμφωνώ» και το 6,4%, συγκεκριμένα 11 άτομα, δήλωσαν «συμφωνώ απόλυτα».

Από το σύνολο του δείγματος, το 57,8% , δηλαδή 100 άτομα από τους ερωτηθέντες φοιτητές, απάντησε «συμφωνώ» στο ότι θα αισθάνονται καλά με τον εαυτό τους όταν θα είναι ηλικιωμένοι/-ες. Το 20,8% και συγκεκριμένα 36 άτομα, απάντησαν «συμφωνώ απόλυτα», το 17,9% , δηλαδή 31 άτομα απάντησαν «διαφωνώ» και το 3,5%, δηλαδή 6 άτομα, δήλωσαν «διαφωνώ απόλυτα».

Επόμενη ακριβώς ερώτηση που κρίθηκαν να απαντήσουν οι ερωτώμενοι της έρευνας, αφορούσε στο κατά πόσο τους αρέσει να κάνουν πράγματα για τους ηλικιωμένους. Συγκεκριμένα το 61,8% του συνόλου του δείγματος, δηλαδή 107 άτομα, απάντησαν συμφωνώ και το 22,0%, δηλαδή 38 άτομα, απάντησαν «συμφωνώ απόλυτα». Αντίθετα το 13,3% του δείγματος, συγκεκριμένα 23 άτομα, απάντησαν διαφωνώ και το 2,9%, δηλαδή 5 άτομα, απάντησαν «διαφωνώ απόλυτα».

Στην επόμενη ερώτηση οι ερωτώμενοι φοιτητές της έρευνας, χρειάστηκε να δηλώσουν κατά πόσο πιστεύουν ότι θα τους ενοχλεί να βλέπουν πως έχει αλλάξει η εμφάνισή τους με τα χρόνια, όταν κοιτάζονται στον καθρέφτη. Από το σύνολο του δείγματος το 42,8% και συγκεκριμένα 74 άτομα, απάντησαν «διαφωνώ», ενώ το 27,7% ,συγκεκριμένα 48 άτομα, απάντησαν «συμφωνώ». Το 22,5% από το σύνολο, δηλαδή 39 άτομα, απάντησαν «διαφωνώ απόλυτα» και το 6,9%,δηλαδή 12 άτομα, δήλωσαν «συμφωνώ απόλυτα».

Από το σύνολο του δείγματος, το 63,6% (110 άτομα) απάντησε «συμφωνώ» στην ερώτηση της έρευνας που αφορά στο εάν απολαμβάνουν την παρέα με ηλικιωμένα άτομα, ενώ το 21,4% (37 άτομα) είπε «συμφωνώ απόλυτα». Το 13,9%(24 άτομα) έδωσε ως απάντηση «διαφωνώ», ενώ το 1,2%(2 άτομα) του δείγματος απάντησε «διαφωνώ απόλυτα».

Ακριβώς επόμενη ερώτηση που κρίθηκαν να απαντήσουν οι ερωτηθέντες, αφορούσε στο κατά πόσο τους αρέσει να επισκέπτονται τους μεγαλύτερους σε ηλικία συγγενείς τους. Από το σύνολο του δείγματος, το 46,2%, δηλαδή 80 άτομα, δήλωσε «διαφωνώ», το 27,7%, δηλαδή 48 άτομα, δήλωσε «συμφωνώ». Ακόμα, το 15,6%, που αντιστοιχεί σε 27 άτομα, απάντησε «διαφωνώ απόλυτα» και το 10,4%, το οποίο αντιστοιχεί σε 18 άτομα, δήλωσε «συμφωνώ απόλυτα».

Από το σύνολο του δείγματος, στην ερώτηση που αφορά το κατά πόσο οι ερωτώμενοι της έρευνας δεν έχουν πει ποτέ ψέματα για την ηλικία τους προκειμένου να φαίνονται νεότεροι/-ες, το 61,3% (106 άτομα) δήλωσαν «συμφωνώ» και το 23,1(40 άτομα) απάντησαν «συμφωνώ απόλυτα», Επίσης, το 12,7% (22 άτομα) απάντησαν «διαφωνώ» και το 2,9% επέλεξε «διαφωνώ απόλυτα».

Εν συνεχεία, στην ερώτηση της έρευνας που απευθύνεται στο κατά πόσο οι ερωτηθέντες φοβούνται ότι θα τους είναι δύσκολο να βρουν ευχαρίστηση/ικανοποίηση όταν θα είναι ηλικιωμένοι, το 67,6% (117 άτομα) απάντησαν «συμφωνώ απόλυτα» ενώ το 16,2% (28 άτομα) απάντησε «συμφωνώ». Ακόμα, το 10,4, δηλαδή 18 άτομα, δήλωσαν «διαφωνώ απόλυτα» και το 5,8%, δηλαδή 10 άτομα, έδωσε ως απάντηση «διαφωνώ».

Η επόμενη ακριβώς ερώτηση του ερωτηματολογίου, η οποία αναφέρεται στο κατά πόσο μεγαλώνοντας οι ερωτώμενοι, φοβούνται περισσότερο για την υγεία τους, το 25,4%, δηλαδή 44 άτομα, δήλωσαν «συμφωνώ» και το 20,8%, δηλαδή 36 άτομα, δήλωσαν «διαφωνώ απόλυτα». Ακόμα, το 10,4%, συγκεκριμένα 18 άτομα, απάντησαν «συμφωνώ απόλυτα» και το 43,8%, δήλωσε «διαφωνώ».

Από το σύνολο του δείγματος στην ερώτηση που αφορά κατά πόσο πιστεύουν οι ερωτηθέντες της έρευνας ότι θα έχουν να κάνουν πράγματα όταν θα είναι ηλικιωμένοι/-ες, το 41,6% (72 άτομα) απάντησε «συμφωνώ» και το 30,6% (53 άτομα), απάντησε «διαφωνώ». Ακόμα, το 18,5% (32 άτομα) δήλωσε «συμφωνώ απόλυτα» και το 9,2% (16 άτομα) δήλωσε «διαφωνώ απόλυτα».

Επιπροσθέτως, στην ερώτηση της έρευνας που αφορά στο κατά πόσο οι ερωτηθέντες πιστεύουν ότι θα έχουν να κάνουν πολλά πράγματα όταν θα είναι ηλικιωμένοι/-ες, το 38,7% (67 άτομα) απάντησε «συμφωνώ» ενώ το 35,3% (61 άτομα) απάντησε «διαφωνώ». Επίσης, το 15,6% (27 άτομα) δήλωσε «συμφωνώ απόλυτα» και το 10,4% (18 άτομα) δήλωσε «διαφωνώ απόλυτα».

Από το σύνολο του δείγματος που απάντησαν στην ερώτηση που αναφέρεται στο κατά πόσο τους/-τις προβληματίζει η σκέψη ότι κάποιος άλλος θα αποφασίζει για τους/-τις ίδιους/-ες όταν θα είναι ηλικιωμένοι/-ες, το 36,4%, συγκεκριμένα 63 άτομα, δήλωσε «συμφωνώ» και το 30,1%, συγκεκριμένα 52 άτομα, δήλωσε «διαφωνώ». Ακόμα, το 16,8%, δηλαδή 29 άτομα, απάντησαν «διαφωνώ απόλυτα» και αντίστοιχο ποσοστό, «συμφωνώ απόλυτα».

Τέλος, η τελευταία ερώτηση που κρίθηκαν να απαντήσουν οι ερωτηθέντες στην έρευνα, αφορούσε το κατά πόσο φοβούνται ότι όταν θα είναι ηλικιωμένοι/-ες όλοι οι φίλοι τους θα έχουν πεθάνει. Σε αυτή την ερώτηση, το 41,6%, δηλαδή 72 άτομα, απάντησε «συμφωνώ», ενώ το 30,6%, δηλαδή 53 άτομα, απάντησε «διαφωνώ». Επιπλέον, το 18,5%, συγκεκριμένα 32 άτομα, δήλωσε «συμφωνώ απόλυτα», ενώ το 9,2%, δηλαδή 16 άτομα, απάντησε «διαφωνώ απόλυτα».

Πίνακας 4. Καταγραφή των στάσεων απέναντι στους ηλικιωμένους και τα γηρατειά (εστιασμένος)				
N= 173	Μέση Τιμή	Ελάχιστη Τιμή	Μέγιστη Τιμή	%
Απολαμβάνω την παρέα με ηλικιωμένα άτομα	3,05	1	4	63,6 Συμφωνώ
Μου αρέσει να επισκέπτομαι τους μεγαλύτερους σε ηλικία συγγενείς μου	2,33	1	4	46,2 Διαφωνώ
Απολαμβάνω να συζητώ με ηλικιωμένους	2,83	1	4	57,2 Συμφωνώ
Αισθάνομαι πολύ άνετα όταν βρίσκομαι με ηλικιωμένα άτομα	2,95	1	4	57,2 Συμφωνώ
Μου αρέσει να κάνω πράγματα για τους ηλικιωμένους	3,03	1	4	61,8 Συμφωνώ

Φοβάμαι ότι θα είναι πολύ δύσκολο για εμένα να βρω ευχαρίστηση/ικανοποίηση όταν θα είμαι ηλικιωμένος/-η (rec)	1,5896	1	4	67,6 Διαφωνώ απόλυτα
Θα έχω πολλά πράγματα να κάνω όταν είμαι ηλικιωμένος/-η	2,60	1	4	38,7 Συμφωνώ
Πιστεύω ότι θα αισθάνομαι καλά για τη ζωή όταν θα είμαι ηλικιωμένος/-η	2,61	1	4	46,2 Συμφωνώ
Πιστεύω ότι θα έχω ακόμα την διάθεση να περιποιούμαι τον εαυτό μου όταν θα είμαι ηλικιωμένος/-η	2,99	1	4	50,9 Συμφωνώ
Πιστεύω ότι θα αισθάνομαι καλά με τον εαυτό μου όταν θα είμαι ηλικιωμένος/-η	2,96	1	4	57,8 Συμφωνώ
Δεν έχω πει ποτέ ψέματα για την ηλικία μου προκειμένου να φαίνομαι νεότερος/-η	3,05	1	4	61,3 Συμφωνώ
Δεν με ενοχλεί καθόλου να φαντάζομαι τον εαυτό μου ηλικιωμένο/-η	3,02	1	4	59,0 Συμφωνώ
Δεν έχω ποτέ φοβηθεί την ημέρα που θα κοιταχτώ στον καθρέπτη και θα βλέπω γκρίζα μαλλιά	2,68	1	4	35,8 Συμφωνώ
Δεν με φοβίζει να δείχνω μεγαλύτερος/-η από την ηλικία μου	2,91	1	4	49,7 Συμφωνώ
Όταν κοιτάζομαι στον καθρέπτη με ενοχλεί να βλέπω πως έχει αλλάξει η εμφάνισή μου με τα χρόνια (rec)	2,8092	1	4	42,8 Συμφωνώ
Φοβάμαι ότι όταν θα είμαι ηλικιωμένος/-η όλοι μου οι φίλοι θα έχουν πεθάνει	2,69	1	4	41,6 Συμφωνώ
Όσο μεγαλώνω, τόσο περισσότερο ανησυχώ για την υγεία μου	2,25	1	4	43,4 Διαφωνώ
Με προβληματίζει η σκέψη ότι κάποιος άλλος θα αποφασίζει για εμένα όταν θα είμαι ηλικιωμένος/-η	2,53	1	4	36,4 Συμφωνώ
Με ανησυχεί η σκέψη ότι οι άνθρωποι θα με αγνοούν όταν θα είμαι ηλικιωμένος/-η	2,46	1	4	39,9 Διαφωνώ
Φοβάμαι ότι δεν θα υπάρχει κανένα νόημα στη ζωή μου όταν θα είμαι ηλικιωμένος/-η	1,90	1	4	42,8 Διαφωνώ
* Οι προτάσεις που στο τέλος έχουν τη λέξη «rec», έχουν αντιστραφεί.				

Στον πίνακα περιγράφονται οι ερωτήσεις της κλίμακας καταγραφής των στάσεων απέναντι στους ηλικιωμένους, αλλά κι ως προς το φόβο των γηρατειών, όπως υιοθετήθηκε από τους Lasher & Faulkender (1993).

Από τον παραπάνω πίνακα παρατηρείται ότι οι προτάσεις «απολαμβάνω την παρέα με ηλικιωμένα άτομα» και «δεν έχω πει ποτέ ψέματα για την ηλικία μου προκειμένου να φαίνομαι νεότερος/-η» συγκέντρωσαν την ίδια και υψηλότερη μέση τιμή (3,05). Η πρόταση «μου αρέσει να κάνω πράγματα για τους ηλικιωμένους» συνάθροισε τη δεύτερη υψηλότερη μέση τιμή (3,03). Πολύ κοντινή μέση τιμή (3,02) είχε και η πρόταση «δεν με ενοχλεί καθόλου να φαντάζομαι τον εαυτό μου

ηλικιωμένο/-η». Από την άλλη πλευρά, η πρόταση «φοβάμαι ότι θα είναι πολύ δύσκολο για εμένα να βρω ευχαρίστηση/ικανοποίηση όταν θα είμαι ηλικιωμένος/-η (τεc)» και η πρόταση «φοβάμαι ότι δεν θα υπάρχει κανένα νόημα στη ζωή μου όταν θα είμαι ηλικιωμένος/-η» συγκέντρωσαν τις χαμηλότερες μέσες τιμές (1,59 και 1,90 αντιστοίχως).

Αναλυτικότερα, πάνω από το μισό πληθυσμό των φοιτητών του δείγματος που συμμετείχε στην έρευνα, συμφωνεί ότι απολαμβάνει την παρέα με ηλικιωμένα άτομα (Μ.Τ. = 3,05 δηλαδή το 63,6%), απολαμβάνει και να συζητά με ηλικιωμένους (Μ.Τ. = 2,83 δηλαδή το 57,2%), όπως επίσης αισθάνεται πολύ άνετα όταν βρίσκεται μαζί τους (Μ.Τ. = 2,95 δηλαδή το 57,2%). Επίσης, σημαντική συμφωνία είναι αυτή που σημειώθηκε στην πρόταση «μου αρέσει να κάνω πράγματα για τους ηλικιωμένους» (Μ.Τ. = 3,03, δηλαδή το 61,8%). Παράλληλα όμως, σημαντικό ποσοστό του δείγματος δήλωσε ότι διαφωνεί με την πρόταση «μου αρέσει να επισκέπτομαι τους μεγαλύτερους σε ηλικία συγγενείς μου» (Μ.Τ. = 2,33, δηλαδή το 46,2%).

Αναφορικά με τα γηρατειά και ειδικότερα για την εμφάνιση, τα περισσότερα άτομα του δείγματος δήλωσαν συμφωνία στις προτάσεις: α) «δεν έχουν πει ποτέ ψέματα για την ηλικία μου προκειμένου να φαίνομαι νεότερος/-η» (Μ.Τ. = 3,05, δηλαδή το 61,3%), β) «δεν με ενοχλεί καθόλου να φαντάζομαι τον εαυτό μου ηλικιωμένο/-η» (Μ.Τ. = 3,02, δηλαδή το 59,0%) και γ) «δεν έχω ποτέ φοβηθεί την ημέρα που θα κοιταχτώ στον καθρέπτη και θα βλέπω γκριζα μαλλιά» (Μ.Τ. = 2,68, δηλαδή το 35,8%), δείχνοντας, όπως δήλωσαν και στην ανάλογη πρόταση (Μ.Τ. = 2,91, δηλαδή το 49,7%), ότι τους φοβίζει να δείχνουν μεγαλύτερος/-η από την ηλικία τους. Ωστόσο, δεν ήταν μικρό το ποσοστό του δείγματος που συμφώνησε ότι ενοχλείται όταν βλέπει την εμφάνιση του να αλλάζει όσο περνούν τα χρόνια (Μ.Τ. = 2,81, δηλαδή το 42,8%).

Οι ερωτηθέντες, εξέφρασαν ανησυχίες, σε μέσα ποσοστά συμφωνίας, όπως το φόβο για: όταν θα είναι ηλικιωμένοι ότι όλοι οι φίλοι τους θα έχουν πεθάνει (Μ.Τ. = 2,69, δηλαδή το 41,6%), καθώς και τον προβληματισμό – σκέψη: ότι κάποιος άλλος θα αποφασίζει αντί για εκείνους όταν θα είναι ηλικιωμένοι (Μ.Τ. = 2,53, δηλαδή το 36,4%). Στον αντίποδα, σε όμοια ποσοστά, διαφωνούν με τις προτάσεις «όσο μεγαλώνω, τόσο περισσότερο ανησυχώ για την υγεία μου» (Μ.Τ. = 2,25, δηλαδή το 43,4%) και «με ανησυχεί η σκέψη ότι οι άνθρωποι θα με αγνοούν όταν θα είμαι ηλικιωμένος/-η» (Μ.Τ. = 2,46, δηλαδή το 39,9%).

Γενικότερα λοιπόν, ο πληθυσμός του δείγματος εμφανίζεται θετικά συγκείμενος προς τα γηρατειά, καθώς το 67,6% δήλωσε πως διαφωνεί απόλυτα με την πρόταση «φοβάμαι ότι θα είναι πολύ δύσκολο για εμένα να βρω ευχαρίστηση/ικανοποίηση όταν θα είμαι ηλικιωμένος/-η (rec)» (Μ.Τ.= 1,59). Επίσης, ένα ποσοστό κοντά στο μισό πληθυσμό του δείγματος, διαφωνεί με την πρόταση «φοβάμαι ότι δεν θα υπάρχει κανένα νόημα στη ζωή μου όταν θα είμαι ηλικιωμένος/-η» (Μ.Τ. = 1,90 δηλαδή το 42,8%). Επιπλέον συμφωνίες που στοχοθετούν τα παραπάνω αποτελούν οι εξής ανάλογες προτάσεις: α) πρόταση «Πιστεύω ότι θα αισθάνομαι καλά με τον εαυτό μου όταν θα είμαι ηλικιωμένος/-η» (Μ.Τ.= 2,96 και 57,8%), β) πρόταση «πιστεύω ότι θα έχω ακόμα την διάθεση να περιποιούμαι τον εαυτό μου όταν θα είμαι ηλικιωμένος/-η» (Μ.Τ.= 2,99 και 50,9%), γ) πρόταση «πιστεύω ότι θα αισθάνομαι καλά για τη ζωή όταν θα είμαι ηλικιωμένος/-η» (Μ.Τ.= 2,61 και 46,2%), δ) πρόταση «θα έχω πολλά πράγματα να κάνω όταν είμαι ηλικιωμένος/-η» (Μ.Τ.= 2,60 και 38,7%).

Πίνακας 5. Ερωτήσεις αναφορικά με την πανδημία του Covid-19				
	Ναι		Όχι	
	Συχνότητα	%	Συχνότητα	%
Πιστεύετε ότι η ομάδα της τρίτης ηλικίας είναι πιο ευάλωτη στον κορωνοϊό;	167	96,5	6	3,5
Επισκέπτεστε τους ηλικιωμένους συγγενείς σας κατά την διάρκεια της πανδημίας;	77	44,5	96	55,5
Ο φόβος μετάδοσης του ιού περιορίζει τη συχνότητα των επαφών σας με ηλικιωμένους συγγενείς;	142	82,1	31	17,9
Η επαφή με τους ηλικιωμένους συγγενείς σας, σας προκαλεί φόβο;	78	45,1	95	54,9
Θεωρείτε ότι η αποξένωση των ηλικιωμένων για την προστασία τους από τον κορωνοϊό έχει αρνητικό αντίκτυπο στην ψυχολογία τους;	169	97,7	4	2,3

Η έρευνα συνεχίζεται με πέντε ακόμα ερωτήσεις, οι οποίες αναφέρονται στην πανδημία του Covid-19. Αναλυτικότερα, στην ερώτηση που αφορά στο εάν οι ερωτηθέντες της έρευνας πιστεύουν ότι η ομάδα της Τρίτης Ηλικίας είναι πιο ευάλωτη στον κορωνοϊό, από το σύνολο του δείγματος, το 96,5%, συγκεκριμένα 167 άτομα, θεωρούν ότι η ομάδα της τρίτης ηλικίας είναι πιο ευάλωτη στον κορωνοϊό ενώ το 3,5%, συγκεκριμένα 6 άτομα, δεν συμμερίζεται αυτή την άποψη.

Στην επόμενη ερώτηση, οι συμμετέχοντες στην έρευνα ερωτήθηκαν εάν επισκέπτονταν τους ηλικιωμένους συγγενείς τους κατά τη διάρκεια της πανδημίας,

όπου το 55,5% από το σύνολο του δείγματος, δηλαδή 96 άτομα, απάντησε αρνητικά, ενώ αντιθέτως το 44,5% του δείγματος, δηλαδή 77 άτομα, αποκρίθηκε θετικά.

Επιπλέον, συμπληρωματική ερώτηση αποτελεί το εάν ο φόβος μετάδοσης του ιού περιορίζει τη συχνότητα των επαφών των ερωτώμενων φοιτητών της έρευνας, με ηλικιωμένους συγγενείς. Το 82,1% του δείγματος (συγκεκριμένα 142 άτομα) απάντησε θετικά, σε αντίθεση με το 17,9% (συγκεκριμένα 31 άτομα) που απάντησε αρνητικά.

Στην ερώτηση, αν η επαφή με τους ηλικιωμένους συγγενείς κατά την περίοδο της πανδημίας τους προκαλεί φόβο, από το σύνολο του δείγματος της έρευνας, το 54,9% (συγκεκριμένα 95 άτομα) απάντησε αρνητικά και το 45,1 (συγκεκριμένα 78 άτομα) απάντησε θετικά.

Τελευταία από τις πέντε ερωτήσεις που σχετίζονται με την πανδημία του κορωνοϊού, αφορά στον αντίκτυπο, που πιστεύουν οι ερωτώμενοι φοιτητές ότι έχει η αποξένωση στην ψυχολογία των ηλικιωμένων, προκειμένου να προστατευτούν από τον κορωνοϊό. Από το σύνολο του δείγματος το 97,7% (συγκεκριμένα 169 άτομα) θεωρεί ότι η αποξένωση των ηλικιωμένων για την προστασία τους από τον κορωνοϊό έχει αρνητικό αντίκτυπο στην ψυχολογία τους. Αντίθετα το 2,3% του δείγματος (συγκεκριμένα 4 άτομα) θεωρεί η αποξένωσή τους δεν έχει αρνητικό αντίκτυπο στην ψυχολογία τους.

6.2 Περιγραφικά στατιστικά στοιχεία που αφορούν μόνο τους φοιτητές Κοινωνικής Εργασίας

Πίνακας 6. Διαστημική κλίμακα μέτρησης ενδιαφέροντος του αντικείμενου της Κοινωνικής Εργασίας από το ένα (1) έως το δέκα(10) (όπου 1=καθόλου, 10=πάρα πολύ)

Απαντήσεις	39
Απούσες τιμές	134
Επικρατούσα Τιμή	10
Ελάχιστη τιμή	4
Μέγιστη Τιμή	10
P25	9,00
P50 - διάμεσος	10,00
P75	10,00

Στην έρευνα μας, οι σπουδαστές του ΕΛΜΕΠΑ που ανταποκρίθηκαν στην ερώτηση για το πόσο τους ενδιαφέρει το αντικείμενο της κοινωνικής εργασίας είναι οι 39 φοιτητές Κοινωνικής Εργασίας. Στον πίνακα βλέπουμε η πλειονότητα δηλώνει ότι τους ενδιαφέρει πάρα πολύ καθώς η επικρατούσα τιμή είναι το 10. Πιο συγκεκριμένα, το 50% των απαντήσεων έδωσε ως απάντηση το 10. Μόνο ένα 25% έδωσε από 9 και κάτω (με χαμηλότερη τιμή το 4).

	Ναι		Όχι	
	Συχνότητα	%	Συχνότητα	%
Θα θέλατε να ασχοληθείτε ως επαγγελματίες Κοινωνικοί Λειτουργοί με την ομάδα των ηλικιωμένων;	26	70,3	11	29,7

* Τα ποσοστά που παρουσιάζονται είναι τα valid percent λόγω missing (136 δηλαδή 78,6%)

Από το σύνολο των απαντήσεων (δηλαδή 37 άτομα), το 70,3% (δηλαδή 26 άτομα) αποκρίθηκαν θετικά στο ενδεχόμενο απασχόλησης ως επαγγελματίες Κοινωνικοί Λειτουργοί με την ομάδα των ηλικιωμένων. Ωστόσο, το 29,7 % των απαντήσεων (δηλαδή 11 άτομα) απάντησαν ότι πως δε θα ήθελαν να ενασχοληθούν με τη συγκεκριμένη ομάδα.

Πίνακας 8. Με ποια άλλη κοινωνική ομάδα θα θέλατε να ασχοληθείτε;		
	Συχνό-τητα	%
Ασθενείς με οργανική νόσο	0	0
Ασθενείς με ψυχική νόσο	9	24,3
Άτομα εξαρτημένα από ουσίες	2	5,4
Άτομα με αναπηρία	3	8,1
Άτομα με παραβατική συμπεριφορά	2	5,4
Κακοποίηση	2	5,4
ΛΟΑΤΚΙ+	1	2,7
Με όλα τα παραπάνω	3	8,1
Μετανάστες-Πρόσφυγες	2	5,4
Οικογένεια-Μετανάστες-Ασθενείς με ψυχική νόσο	1	2,7
Οικογένεια-Παιδική ηλικία	12	32,4

* Τα ποσοστά που παρουσιάζονται είναι τα valid percent λόγω missing (136 δηλαδή 78,6%)

Στην ερώτηση με ποια άλλη κοινωνική ομάδα θα ήθελαν να ασχοληθούν οι εν δυνάμει Κοινωνικοί Λειτουργοί, το 32,4% των ατόμων που αποκρίθηκε στην ερώτηση (συγκεκριμένα, 12 άτομα) απάντησε την Οικογένεια και τα Ανήλικα Άτομα. Αυτή ήταν η κοινωνική ομάδα που θα επιθυμούσε το μεγαλύτερο μέρος του δείγματος. Αξίζει να σημειωθεί πως δεν απάντησαν όλοι οι Φοιτητές της Κ.Ε. στην ερώτηση (37 από τους 39).

6.3 Επαγωγικά στατιστικά στοιχεία

Πίνακας 9. Συσχέτιση της ύπαρξης κάποιων εν ζωή παππούδων με την κλίμακα φόβου απέναντι στα γηρατειά			
	Μέση Τιμή	Τυπική Απόκλιση	P- τιμή
Ζουν	14,0461	2,06304	0,015
Δε ζουν	15,23 81	2,23394	

*T-test

Βρέθηκε στατιστικώς σημαντική **διαφορά** ανάμεσα στα άτομα που ζουν και δε ζουν οι παππούδες τους ως προς την κλίμακα φόβου απέναντι στα γηρατειά ($p=0,015 < 0,05$). Ειδικότερα βρέθηκε ότι τα άτομα που δεν έχουν κάποιους εν ζωή παππούδες εμφανίζουν μειωμένο φόβο απέναντι στα γηρατειά σε σχέση με τα άτομα που έχουν κάποιους εν ζωή παππούδες (Μ.Τ. 15,24 ,Τ.Α. 2,23 και Μ.Τ. 14,04, Τ.Α. 2,06 αντιστοίχως).

Πίνακας 10. Συσχέτιση συχνότητας της επίσκεψης των φοιτητών με τους ηλικιωμένους συγγενείς τους με την κλίμακα ανησυχίας της εξωτερικής εμφάνισης.		
Συχνότητα επίσκεψης των φοιτητών με τους ηλικιωμένους συγγενείς τους		
	r	P – τιμή
Ανησυχία της εξωτερικής εμφάνισης	- 0,181	0,017

*spearman correlation

Βρέθηκε στατιστικώς σημαντική **αρνητική συσχέτιση** ανάμεσα στη συχνότητα επίσκεψης των φοιτητών με τους ηλικιωμένους συγγενείς τους και στην κλίμακα ανησυχίας για την εξωτερική εμφάνιση ($p=0,017 < 0,05$). Ειδικότερα βρέθηκε ότι όσο αυξημένη είναι η συχνότητα επίσκεψης των φοιτητών με τους ηλικιωμένους συγγενείς τους, τόσο μειωμένη θα είναι η μη ανησυχία της εξωτερικής εμφάνισης. Ο βαθμός της συσχέτισης χαρακτηρίζεται ως πολύ μικρός ($r = - 0,181$, βρίσκεται στο διάστημα 0 έως - 0,25).

Πίνακας 11. Συσχέτιση της συχνότητας επίσκεψης των γονέων των φοιτητών στους γονείς ή σε άλλους ηλικιωμένους συγγενείς με την κλίμακα «ψυχολογικές ανησυχίες».

Συχνότητα επίσκεψης των γονέων των φοιτητών στους γονείς τους ή σε άλλους ηλικιωμένους συγγενείς		
	R	P – τιμή
Ψυχολογικές Ανησυχίες	- 0,156*	0,041
*spearman correlation		

Βρέθηκε στατιστικώς σημαντική αρνητική συσχέτιση ανάμεσα στη συχνότητα επίσκεψης των γονέων των φοιτητών με γονείς τους ή άλλους ηλικιωμένους συγγενείς και με την κλίμακα ψυχολογικές ανησυχίες ($p=0,041 < 0,05$). Ειδικότερα βρέθηκε ότι όσο αυξημένη είναι η συχνότητα επίσκεψης των γονέων των φοιτητών στους γονείς τους ή σε άλλους ηλικιωμένους συγγενείς, τόσο μειωμένη θα είναι η κλίμακα για μη «ψυχολογικές ανησυχίες». Ο βαθμός της συσχέτισης χαρακτηρίζεται ως πολύ μικρός ($r = - 0,156$, βρίσκεται στο διάστημα 0 έως - 0,25).

Πίνακας 12. Συσχέτιση της συχνότητας επίσκεψης των γονέων των φοιτητών σε συγγενικά ηλικιωμένα πρόσωπα με την κλίμακα «ψυχολογικές ανησυχίες» και την κλίμακα «φόβος απωλειών συσχετισμένων με τη γήρανση/ φυσική κατάσταση, απώλεια».

	Επίσκεψη από γονείς σε συγγενικά ηλικιωμένα πρόσωπα								Έλεγχος στατιστικής σημαντικότητας		
	Ποτέ/Σπάνια		Μια φορά το μήνα		Μια φορά την εβδομάδα		Σχεδόν καθημερινά		H	df	p
	M.T.	T.A	M.T.	T.A.	M.T.	T.A	M.T.	T.A			
Ψυχολογικές Ανησυχίες	13,50	2,12	14,36	1,97	13,89	2,28	13,26	1,98	2,723	3	0,046
Φόβος απωλειών συσχετισμένων με τη γήρανση/ φυσική κατάσταση, απώλεια	12,40	2,36	12,53	2,42	11,18	2,18	11,73	2,33	2,896	3	0,037

*anova

Βρέθηκε στατιστικώς σημαντική διαφορά ανάμεσα στη συχνότητα επίσκεψης συγγενών από γονείς, και με την κλίμακα «ψυχολογικές ανησυχίες» ($p=0,046 < 0,05$). Ειδικότερα βρέθηκε ότι οι φοιτητές που έχουν γονείς που επισκέπτονται μία φορά το μήνα τους ηλικιωμένους συγγενείς τους εμφανίζουν υψηλότερη μέση τιμή (M.T. 14,36

και Τ.Α. 1,97) ως προς την κλίμακα «ψυχολογικές ανησυχίες» σε σχέση με τις άλλες συχνότητες.

Βρέθηκε στατιστικώς σημαντική διαφορά ανάμεσα στη συχνότητα επίσκεψης συγγενών από γονείς, και με την κλίμακα «Φόβος απωλειών συσχετισμένων με τη γήρανση/ φυσική κατάσταση, απώλεια» » ($p=0,037 < 0,05$). Ειδικότερα βρέθηκε ότι οι φοιτητές που έχουν γονείς που επισκέπτονται μία φορά το μήνα (Μ.Τ. 12,53 και Τ.Α. 2,42) ή και ποτέ – σπάνια (Μ.Τ. 12,40 και Τ.Α. 2,36) τους ηλικιωμένους συγγενείς τους εμφανίζουν υψηλότερη μέση τιμή ως προς την κλίμακα «φόβος απωλειών συσχετισμένων με τη γήρανση/ φυσική κατάσταση, απώλεια» με τις άλλες συχνότητες.

Πίνακας 13. Συσχέτιση της συχνότητας συμμετοχής σε οικογενειακές συγκεντρώσεις με την κλίμακα «ανησυχία εξωτερικής εμφάνισης» και την κλίμακα «ψυχολογικές ανησυχίες».

	Συμμετοχή σε οικογενειακές συγκεντρώσεις								Έλεγχος στατιστικής σημαντικότητας		
	Μια φορά την εβδομάδα		Μια φορά το μήνα		Ποτέ/Σπάνια		Σχεδόν καθημερινά				
	Μ.Τ.	Τ.Α	Μ.Τ.	Τ.Α.	Μ.Τ.	Τ.Α	Μ.Τ.	Τ.Α	H	df	p
Ανησυχία εξωτερικής εμφάνισης	15,6 970	2,83 378	15,0 988	2,62 014	14,0 769	2,1 00 06	16,3 478	2,42 411	3,687	3	0,01 3
Ψυχολογικές Ανησυχίες	13,0 909	2,05 188	14,0 864	2,14 591	12,7 692	2,0 47 51	13,9 130	1,96 442	2,885	3	0,03 7

*anova

Βρέθηκε στατιστικώς σημαντική διαφορά ανάμεσα στη συχνότητα συμμετοχής ηλικιωμένων σε οικογενειακές συγκεντρώσεις, και με την κλίμακα «ανησυχία εξωτερικής εμφάνισης» ($p=0,013 < 0,05$). Ειδικότερα βρέθηκε ότι οι φοιτητές που έχουν ηλικιωμένους συγγενείς που συμμετέχουν σε οικογενειακές συγκεντρώσεις μία φορά την εβδομάδα εμφανίζουν υψηλότερη μέση τιμή ως προς την κλίμακα «ανησυχία εξωτερικής εμφάνισης» (Μ.Τ. 15,70- Τ.α. 2,83) σε σχέση με τις άλλες συχνότητες.

Βρέθηκε στατιστικώς σημαντική διαφορά ανάμεσα στη συμμετοχής ηλικιωμένων σε οικογενειακές συγκεντρώσεις, και με την κλίμακα «ψυχολογικές ανησυχίες» ($p=0,037 < 0,05$). Ειδικότερα βρέθηκε ότι οι φοιτητές που έχουν ηλικιωμένους συγγενείς που συμμετέχουν σε οικογενειακές συγκεντρώσεις σχεδόν

καθημερινά εμφανίζουν υψηλότερη μέση τιμή ως προς την κλίμακα «ψυχολογικές ανησυχίες» (Μ.Τ. 13,91- Τ.α. 1,96) σε σχέση με τις άλλες συχνότητες.

Πίνακας 14. Συσχέτιση της συχνότητας επίσκεψης γονέων σε ηλικιωμένους συγγενείς με την κλίμακα «ανησυχία εξωτερικής εμφάνισης».

	Με την επίσκεψη ηλικιωμένων συγγενών								Έλεγχος στατιστικής σημαντικότητας		
	Μια φορά την εβδομάδα		Μια φορά το μήνα		Ποτέ/Σπάκια		Σχεδόν καθημερινά		H	df	p
	M.T.	T.A	M.T.	T.A.	M.T.	T. A	M.T.	T.A			
Ανησυχία εξ. εμφάνισης	16,5 3	2,69	15,1 5	2,68	14,0 8	1,5 5	15,4 5	2,38	4,183	3	0,00 7

*anova

Βρέθηκε στατιστικώς σημαντική διαφορά ανάμεσα στη συχνότητα επίσκεψης συγγενών από γονείς, και με την κλίμακα «ανησυχία εξωτερικής εμφάνισης» ($p=0,007 < 0,05$). Ειδικότερα βρέθηκε ότι οι φοιτητές που επισκέπτονται τους ηλικιωμένους συγγενείς μία φορά την εβδομάδα, εμφανίζουν υψηλότερη μέση τιμή ως προς την κλίμακα «ανησυχία εξωτερικής εμφάνισης» (Μ.Τ. 16,53- Τ.Α. 2,69) σε σχέση με τις άλλες συχνότητες.

Πίνακας 15. Συσχέτιση της διαμονής στο ίδιο σπίτι με τους γονείς και την κλίμακα «ψυχολογικές ανησυχίες».			
	Μέση Τιμή	Τυπική Απόκλιση	P- τιμή
Διαμένουν	12,8421	1,50049	0,046
Δε διαμένουν	13,8636	2,14832	

*T-test

Βρέθηκε στατιστικώς σημαντική διαφορά ανάμεσα στα άτομα που συμβιώνουν οι γονείς τους και στα άτομα που δε συμβιώνουν οι γονείς τους με παππούδες ως προς την κλίμακα των ψυχολογικών ανησυχιών με τα γηρατειά ($p=0,046 < 0,05$). Ειδικότερα βρέθηκε ότι τα άτομα που δε συμβιώνουν οι γονείς τους με παππούδες παρουσιάζουν μειωμένες ψυχολογικές ανησυχίες σε σχέση με τα άτομα που έχουν τέτοιας μορφής συμβίωση (Μ.Τ. 13,86, Τ.Α. 2,15 και Μ.Τ, 12,84, Τ.Α. 1,5 αντιστοίχως).

Πίνακας 16. Συσχέτιση της διαμονής ηλικιωμένων συγγενών στο ίδιο σπίτι με τους γονείς των φοιτητών και στη συμβολή αυτών στις αποφάσεις της οικογένειας.			
Διαμονή στο ίδιο σπίτι με τους γονείς σας.	Συμβάλουν στις αποφάσεις της οικογένειας	Δε συμβάλλουν στις αποφάσεις της οικογένειας	P- τιμή
Διαμένουν	4,6% (8)	6,4% (11)	0,042
Δε διαμένουν	17,9% (31)	71,1% (123)	

* χ^2

Βρέθηκε στατιστικά σημαντική **σχέση** ανάμεσα στη συμβίωση των παππούδων στο σπίτι των γονέων και στη συμβολή λήψης σημαντικών αποφάσεων της οικογένειας ($p=0,042 < 0,05$). Ειδικότερα βρέθηκε ότι από το σύνολο του δείγματος, το 89% των γονέων δε συμβιώνει με την οικογένεια προέλευσης, ενώ το 11% συμβιώνει. Από τους παραπάνω, το 71,1% που δε συμβιώνει με την οικογένεια, δεν συμβάλλει στις σημαντικές της αποφάσεις. Ωστόσο, ανάμεσά τους, το 17,9% συμβάλλει. Παράλληλα, το 6,4% συμβιώνει, αλλά δε συμβάλλει στη λήψη σημαντικών αποφάσεων για την οικογένεια. Τέλος, σε ποσοστό 4,6%, οι παππούδες μένουν με την οικογένεια και συμβάλλουν στις σημαντικές της αποφάσεις.

Πίνακας 17. Συσχέτιση της διαμονής ηλικιωμένων συγγενών στο ίδιο σπίτι με τους γονείς των φοιτητών και στην οικονομική στήριξη της οικογένειας (π.χ. με την σύνταξή τους).			
Διαμονή στο ίδιο σπίτι με τους γονείς σας.	Στηρίζουν οικονομικά την οικογένεια	Δεν στηρίζουν οικονομικά την οικογένεια	P- τιμή
Διαμένουν	8,7% (15)	2,3% (4)	0,000
Δε διαμένουν	28,9% (50)	60,1% (104)	

* χ^2

Βρέθηκε στατιστικώς σημαντική **σχέση** ανάμεσα στη συμβίωση των παππούδων στο σπίτι των γονέων και στην οικονομική υποστήριξη της οικογένειας ($p=0,0001<0,05$). Ειδικότερα βρέθηκε ότι από το σύνολο του δείγματος, το 89% των γονέων δε συμβιώνει με την οικογένεια προέλευσης, ενώ το 11% συμβιώνει. Από τους παραπάνω, το 60,1% που δε συμβιώνει με την οικογένεια, δεν την στηρίζει οικονομικά. Ωστόσο, ανάμεσά τους, το 28,9 % τη στηρίζει. Παράλληλα, το 8,7% συμβιώνει και στηρίζει οικονομικά την οικογένεια. Τέλος, σε ποσοστό 2,3%, ενώ οι παππούδες μένουν με την οικογένεια, δεν τη στηρίζουν οικονομικά.

Σχετίζεται ο ενεργός ρόλος των ηλικιωμένων μέσα στην οικογένεια με τη στάση απέναντι στους ηλικιωμένους;

Πίνακας 18. <i>Συσχέτιση οικονομική στήριξης της οικογένειας από τους ηλικιωμένους (π.χ. με την σύνταξη τους) με την κλίμακα «ψυχολογικές ανησυχίες».</i>			
	Μέση Τιμή	Τυπική Απόκλιση	P- τιμή
Στηρίζουν	13,1385	1,87814	0,003
Δε στηρίζουν	14,1204	2,16047	

*T-test

Βρέθηκε στατιστικώς σημαντική διαφορά ανάμεσα στα άτομα που στηρίζεται η οικογένειά τους οικονομικά από τους παππούδες και στα άτομα που δεν στηρίζεται ως προς την κλίμακα «ψυχολογικές ανησυχίες» ($p=0,003<0,05$). Ειδικότερα βρέθηκε ότι τα άτομα που δεν στηρίζεται η οικογένειά τους οικονομικά από τους παππούδες εμφανίζουν μειωμένες ψυχολογικές ανησυχίες για τα γηρατειά σε σχέση με τα άτομα που υποστηρίζονται οι οικογένειές τους οικονομικά από τους παππούδες (Μ.Τ. 14,12, Τ.Α. 2,16 και Μ.Τ. 13,14, Τ.Α. 1,88 αντιστοίχως).

Πίνακας 19. Οικονομική στήριξη και κλίμακα «φόβος απέναντι στα γηρατειά».			
	Μέση Τιμή	Τυπική Απόκλιση	P- τιμή
Στηρίζουν οικονομικά (π.χ. με την σύνταξή τους) την οικογένειά	13,7538	1,97667	0,035
Δεν στηρίζουν οικονομικά (π.χ. με την σύνταξή τους) την οικογένειά	14,4537	2,15902	

*t-test

Βρέθηκε στατιστικώς σημαντική διαφορά ανάμεσα στα άτομα που στηρίζεται η οικογένειά τους οικονομικά από τους παππούδες και στα άτομα που δεν στηρίζεται ως προς την κλίμακα «φόβο απέναντι στα γηρατειά» ($p=0,035 < 0,05$). Ειδικότερα βρέθηκε ότι τα άτομα που δεν στηρίζεται η οικογένειά τους οικονομικά από τους παππούδες εμφανίζουν μειωμένο φόβο απέναντι στα γηρατειά σε σχέση με τα άτομα που υποστηρίζονται οι οικογένειές τους οικονομικά από τους παππούδες (Μ.Τ.14,45 , Τ.Α.2,16 και Μ.Τ. 13,75 Τ.Α. 1,98 αντιστοίχως).

Συσχετίσεις με ερωτήσεις covid-19

Πίνακας 20. Συσχέτιση του φύλου με τη στάση των νέων απέναντι στους ηλικιωμένους κατά τη διάρκεια της πανδημίας COVID-19.			
	Μέση Τιμή	Τυπική Απόκλιση	P- τιμή
Άνδρας	6,6383	0,91901	0,003
Γυναίκα	6,2302	0,76066	

*T-test

Βρέθηκε στατιστικώς σημαντική διαφορά ανάμεσα στους άνδρες και στις γυναίκες ως προς τη στάση τους απέναντι στους ηλικιωμένους κατά τη διάρκεια της

πανδημίας ($p=0,003<0,05$). Ειδικότερα βρέθηκε ότι οι άνδρες έχουν περισσότερο απόμακρη στάση απέναντι στους ηλικιωμένους κατά τη διάρκεια της πανδημίας σε σχέση με τις γυναίκες (Άνδρες: Μ.Τ. 6,64 με Τ.Α.0,92 και γυναίκες: Μ.Τ. 6,23 και Τ.Α. 0,8).

6.3.1 Συσχέτιση μεταξύ των κλιμάκων στάσεων απέναντι στους ηλικιωμένους και το φόβο των γηρατειών

Πίνακας 21. Συσχέτιση του φόβου των γηρατειών με τη στάση «ψυχολογικές ανησυχίες» απέναντι στους ηλικιωμένους.		
<i>Φόβος απέναντι στα γηρατεία</i>		
	R	P – τιμή
Ψυχολογικές Ανησυχίες	0,299**	0,0001
Ανησυχία εξωτερικής εμφάνισης	0,569**	0,0001

*pearson correlation

Βρέθηκε στατιστικώς σημαντική θετική συσχέτιση ανάμεσα στο φόβο των γηρατειών με την κλίμακα ψυχολογικές ανησυχίες ($p=0,0001< 0,05$). Ειδικότερα βρέθηκε ότι όσο αυξημένη είναι η κλίμακα «φόβος απέναντι στα γηρατεία», τόσο αυξημένη θα είναι και η κλίμακα «ψυχολογικές ανησυχίες». Ο βαθμός της συσχέτισης χαρακτηρίζεται ως ελαφρά συσχέτιση ($r = 0,299$, βρίσκεται στο διάστημα 0,25 έως 0,50).

Βρέθηκε στατιστικώς σημαντική θετική συσχέτιση ανάμεσα στο φόβο των γηρατειών με την κλίμακα «ανησυχία εξωτερικής εμφάνισης» ($p=0,0001< 0,05$). Ειδικότερα βρέθηκε ότι όσο αυξημένη είναι η κλίμακα «φόβος απέναντι στα γηρατεία», τόσο αυξημένη θα είναι και η κλίμακα «ανησυχία εξωτερικής εμφάνισης». Ο βαθμός της συσχέτισης χαρακτηρίζεται ως σχετικά ισχυρή ($r = 0,569$, βρίσκεται στο διάστημα 0,50 έως 0,75).

Πίνακας 22. Συσχέτιση της άποψης ότι «η επαφή με τους ηλικιωμένους συγγενείς, προκαλεί φόβο» με την κλίμακα για το φόβο απωλειών συσχετισμένων με τη γήρανση/ φυσική κατάσταση, απώλεια			
	Μέση Τιμή	Τυπική Απόκλιση	P- τιμή
Το πιστεύουν	12,41	2,23	0,004
Δεν το πιστεύουν	11,37	2,36	

**T-test*

Βρέθηκε στατιστικώς σημαντική διαφορά ανάμεσα στην άποψη «η επαφή με τους ηλικιωμένους συγγενείς, προκαλεί φόβο» με την κλίμακα για το φόβο απωλειών συσχετισμένων με τη γήρανση/ φυσική κατάσταση, απώλεια ($p=0,004<0,05$). Ειδικότερα βρέθηκε ότι αυτοί που πιστεύουν ότι η επαφή με τους ηλικιωμένους συγγενείς, προκαλεί φόβο εμφανίζουν μεγαλύτερο σκορ στην κλίμακα για το φόβο απωλειών συσχετισμένων με τη γήρανση/ φυσική κατάσταση σε σχέση με αυτούς που δεν το πιστεύουν (Μ.Τ. 12,41, Τ.Α. 2,23 και Μ.Τ. 11,37, Τ.Α. 2,36 αντιστοίχως).

Πίνακας 23. Συσχέτιση της άποψης ότι ο φόβος μετάδοσης του ιού περιορίζει τη συχνότητα των επαφών με ηλικιωμένους συγγενείς με την κλίμακα μειωμένες ψυχολογικές ανησυχίες			
	Μέση Τιμή	Τυπική Απόκλιση	P- τιμή
Το πιστεύουν	13,59	1,99	0,032
Δεν το πιστεύουν	14,48	2,47	

**T-test*

Βρέθηκε στατιστικώς σημαντική διαφορά ανάμεσα στην άποψη ότι ο φόβος μετάδοσης του ιού περιορίζει τη συχνότητα των επαφών με ηλικιωμένους συγγενείς με την κλίμακα ψυχολογικές ανησυχίες ($p=0,032<0,05$). Ειδικότερα βρέθηκε ότι αυτοί που δεν πιστεύουν ότι ο φόβος μετάδοσης του ιού περιορίζει τη συχνότητα των επαφών με ηλικιωμένους συγγενείς εμφανίζουν μεγαλύτερο σκορ στην κλίμακα ψυχολογικές ανησυχίες σε σχέση με αυτούς που το πιστεύουν (Μ.Τ. 14,48 Τ.Α. 2,47 και Μ.Τ. 13,59, Τ.Α. 1,99 αντιστοίχως).

Πίνακας 24. Συσχέτιση της άποψης ότι ο φόβος μετάδοσης του ιού περιορίζει τη συχνότητα των επαφών με ηλικιωμένους συγγενείς με την κλίμακα για το φόβο απωλειών συσχετισμένων με τη γήρανση/ φυσική κατάσταση, απώλεια			
	Μέση Τιμή	Τυπική Απόκλιση	P- τιμή
Το πιστεύουν	12,06	2,26	0,007
Δεν το πιστεύουν	10,81	2,57	

**T-test*

Βρέθηκε στατιστικώς σημαντική διαφορά ανάμεσα στην άποψη ότι ο φόβος μετάδοσης του ιού περιορίζει τη συχνότητα των επαφών με ηλικιωμένους συγγενείς με την κλίμακα για το φόβο απωλειών συσχετισμένων με τη γήρανση/ φυσική κατάσταση, απώλεια ($p=0,007<0,05$). Ειδικότερα βρέθηκε ότι αυτοί που πιστεύουν ότι ο φόβος μετάδοσης του ιού περιορίζει τη συχνότητα των επαφών με ηλικιωμένους συγγενείς εμφανίζουν μεγαλύτερο σκορ στην κλίμακα για το φόβο απωλειών συσχετισμένων με τη γήρανση/ φυσική κατάσταση, απώλεια σε σχέση με αυτούς που δεν το πιστεύουν (Μ.Τ. 12,06, Τ.Α. 2,26 και Μ.Τ. 10,81, Τ.Α. 2,57 αντιστοίχως).

Πίνακας 25. Συσχέτιση της θεώρησης ότι η ομάδα της τρίτης ηλικίας είναι πιο ευάλωτη στον κορωνοϊό με την κλίμακα του φόβου απωλειών συσχετισμένων με τη γήρανση/ φυσική κατάσταση, απώλεια			
	Μέση Τιμή	Τυπική Απόκλιση	P- τιμή
Το πιστεύουν	11,91	2,36	0,034
Δεν το πιστεύουν	9,83	1,47	

**T-test*

Βρέθηκε στατιστικώς σημαντική διαφορά ανάμεσα στη θεώρηση ότι η ομάδα της τρίτης ηλικίας είναι πιο ευάλωτη στον κορωνοϊό με την κλίμακα για το φόβο απωλειών συσχετισμένων με τη γήρανση/ φυσική κατάσταση, απώλεια ($p=0,034<0,05$). Ειδικότερα βρέθηκε ότι αυτοί που πιστεύουν ότι αυτοί που πιστεύουν ότι η ομάδα της τρίτης ηλικίας είναι πιο ευάλωτη στον κορωνοϊό εμφανίζουν μεγαλύτερο σκορ στην κλίμακα για το φόβο απωλειών συσχετισμένων με τη γήρανση/ φυσική κατάσταση, απώλεια σε σχέση με αυτούς που δεν το πιστεύουν (Μ.Τ. 11,91, Τ.Α. 2,36 και Μ.Τ. 9,83, Τ.Α. 1,47 αντιστοίχως).

Πίνακας 26. Συσχέτιση της άποψης «η επαφή με τους ηλικιωμένους συγγενείς, προκαλεί φόβο» με την κλίμακα μειωμένες ψυχολογικές ανησυχίες			
	Μέση Τιμή	Τυπική Απόκλιση	P- τιμή
Το πιστεύουν	13,09	2,06	0,0001
Δεν το πιστεύουν	14,29	1,99	

**T-test*

Βρέθηκε στατιστικώς σημαντική διαφορά ανάμεσα στη θεώρηση «η επαφή με τους ηλικιωμένους συγγενείς, προκαλεί φόβο» με την κλίμακα ψυχολογικές ανησυχίες ($p=0,0001<0,05$). Ειδικότερα βρέθηκε ότι αυτοί που δεν πιστεύουν ότι η επαφή με τους ηλικιωμένους συγγενείς, προκαλεί φόβο εμφανίζουν μεγαλύτερο σκορ στην κλίμακα ψυχολογικές ανησυχίες σε σχέση με αυτούς που το πιστεύουν (Μ.Τ. 14,29, Τ.Α. 1,99 και Μ.Τ. 13,09, Τ.Α. 2,06 αντιστοίχως).

6.3.2 Συσχετίσεις που δε βρέθηκαν στατιστικώς σημαντικά αποτελέσματα

Κατά την πραγματοποίηση της έρευνας μας συσχετίσαμε και άλλες μεταβλητές με την κλίμακα καταγραφής των στάσεων απέναντι στους ηλικιωμένους και τον φόβο των γηρατειών, στις οποίες όμως δεν διαπιστώθηκε στατιστική σημαντικότητα.

Ενδεικτικά κάποιες από τις συσχετίσεις αυτές είναι:

- Η ηλικία με όλες τις κλίμακες των στάσεων
- Η φροντίδα άλλων μελών της οικογένειας (π.χ. παιδιά) με όλες τις κλίμακες των στάσεων
- Η συμβολή σε σημαντικές αποφάσεις της οικογένειας με όλες τις κλίμακες των στάσεων
- Η διαβίωση στο ίδιο σπίτι με τις κλίμακες:
 - Φόβος απέναντι στα γηρατεία,
 - Ψυχολογικές Ανησυχίες,
 - Ανησυχία εξωτερικής εμφάνισης,
 - Φόβος απωλειών συσχετισμένων με τη γήρανση/ φυσική κατάσταση, απώλεια

- Η ύπαρξη παππούδων εν ζωή με τις κλίμακες:
 - Ψυχολογικές Ανησυχίες
 - Ανησυχία εξωτερικής εμφάνισης
 - Φόβος απωλειών συσχετισμένων με τη γήρανση/ φυσική κατάσταση, απώλεια
- Η οικονομική στήριξη (π.χ. με την σύνταξή τους) με τις κλίμακες:
 - Ανησυχία εξωτερικής εμφάνισης,
 - Φόβος απωλειών συσχετισμένων με τη γήρανση/ φυσική κατάσταση, απώλεια
- Η επίσκεψη ηλικιωμένων συγγενών με τις κλίμακες των στάσεων.
- Η επίσκεψη των γονέων των φοιτητών στους γονείς τους με όλες τις κλίμακες των στάσεων.

Επιπλέον, όσον αφορά τις προτάσεις που αφορούσαν το αντίκτυπο των συνεπειών του κορωνοϊού, δεν βρέθηκαν στατιστικώς σημαντικές διαφορές για καμία από τις πέντε ερωτήσεις όταν αυτές συσχετίστηκαν με κοινωνικοδημογραφικούς παράγοντες. Αναφορικά με την κλίμακα καταγραφής των στάσεων απέναντι στους ηλικιωμένους και τον φόβο των γηρατειών βρέθηκαν τα εξής:

- Η άποψη ότι η αποξένωση των ηλικιωμένων για την προστασία τους από τον κορωνοϊό έχει αρνητικό αντίκτυπο στην ψυχολογία τους με όλες τις κλίμακες των στάσεων.
- Η άποψη ότι η επαφή με τους ηλικιωμένους συγγενείς, προκαλεί φόβο, με τις κλίμακες του φόβου απέναντι στα γηρατεία και της ανησυχίας εξωτερικής εμφάνισης.
- Η άποψη ότι ο φόβος μετάδοσης του ιού περιορίζει τη συχνότητα των επαφών με ηλικιωμένους συγγενείς, με τις κλίμακες του φόβου απέναντι στα γηρατεία και την ανησυχία της εξωτερικής εμφάνισης.
- Η δήλωση περί επίσκεψης στους ηλικιωμένους συγγενείς κατά την διάρκεια της πανδημίας με όλες τις κλίμακες των στάσεων.
- Η δήλωση για το αν πιστεύουν ότι η ομάδα της τρίτης ηλικίας είναι πιο ευάλωτη στον κορωνοϊό με τις κλίμακες φόβο απέναντι στα γηρατεία, ψυχολογικές ανησυχίες και ανησυχία εξωτερικής εμφάνισης.

6.4 Ανάλυση περιεχομένου των ποιοτικών στοιχείων της έρευνας

Στην έρευνα μας, υπήρχαν κάποιες εξειδικευμένες ερωτήσεις που απευθύνονταν στη μερίδα των φοιτητών που συμμετείχαν σε αυτήν και φοιτούσαν στο τμήμα της Κοινωνικής Εργασίας. Μια από αυτές τις ερωτήσεις, ερευνούσε εάν οι μελλοντικοί επαγγελματίες Κοινωνικοί Λειτουργοί επιθυμούσαν να ασχοληθούν με την ομάδα των ηλικιωμένων. Επιπρόσθετα ερευνούνταν και οι λόγοι για τους οποίους επιθυμούσαν ή όχι να ασχοληθούν με τη συγκεκριμένη μερίδα του πληθυσμού. Οι ερωτήσεις συγκεκριμένα που αφορούσαν τους λόγους, διατυπώθηκαν ως εξής : «Αν ναι (αν επιθυμείτε να ασχοληθείτε), για ποιο λόγο;» και «Αν όχι (αν δεν επιθυμείτε να ασχοληθείτε), για ποιο λόγο;». Το υλικό που συλλέχθηκε και στις δυο κατηγορίες αιτιολόγησης, ομαδοποιήθηκε και παρακάτω αναφέρονται οι κύριοι λόγοι.

Όσοι ανταποκρίθηκαν θετικά στη μελλοντική ενασχόλησή τους με ηλικιωμένα άτομα ανέφεραν ποικίλους λόγους. Αρχικά θα επιθυμούσαν να ασχοληθούν με την ομάδα των ηλικιωμένων ατόμων, διότι θεωρούν ότι είναι μια ευάλωτη και ευπαθής κοινωνικά ομάδα στην οποία θα επιθυμούσαν να προσφέρουν βοήθεια και να καλύψουν όσο είναι δυνατό τις ανάγκες τους. Χαρακτηριστικά αναφέρθηκαν τα παρακάτω λόγια : *«Γιατί είναι μια ευάλωτη ομάδα που θα ήθελα να γνωρίσω καλύτερα και να προσφέρω έργο έχοντας και στον περίγυρό μου άτομα τρίτης ηλικίας», «Για να παρέχω βοήθεια», «Γιατί βοηθάω μια ευπαθή ομάδα».* Πιο συγκεκριμένα, κάποιοι ανέφεραν ότι θα επιθυμούσαν την ψυχοκοινωνική στήριξη των ηλικιωμένων, την παροχή συντροφιάς, δημιουργικής απασχόλησης και κατ' επέκταση την βελτίωση της ποιότητας ζωής τους : *«Παροχή ψυχοκοινωνικής στήριξης» «Για συντροφιά» «Δημιουργική απασχόληση και βελτίωση ποιότητας ζωής».* Στην κατηγορία με τα άτομα που απάντησαν ότι θα ήθελαν να ασχοληθούν με την συγκεκριμένη ομάδα για παροχή βοήθειας υπήρξε και μια πολύ ξεχωριστή και όμορφη απάντηση που αξίζει να αναφερθεί και είναι η παρακάτω : *«Οι ηλικιωμένοι συνάνθρωποί μας χρειάζονται την προσοχή , την συμπαράστασή, την αγάπη και την αίσθηση ότι κάποιος είναι εκεί γι' αυτούς. Όπως τα βρέφη έχουν την ανάγκη της "μητέρας" για την επιβίωση τους, έτσι και οι ηλικιωμένοι ψάχνουν αυτό το πρότυπο να τους συντροφεύει, καθώς η ανασφάλεια και η αποξένωση είναι συχνό φαινόμενο στην τρίτη ηλικία»*

Η επόμενη κατηγορία απαντήσεων αφορά τα άτομα που θα επιθυμούσαν να ασχοληθούν με την Τρίτη Ηλικία προκειμένου να κατανοήσουν καλύτερα αυτήν την ομάδα. Πιο αναλυτικά, θα ήθελαν να γνωρίσουν καλύτερα αυτή την πληθυσμιακή

ομάδα και να γνωρίσουν εκτενέστερα τις ανάγκες της και τις επιθυμίες της μέσω των βιωμάτων των ατόμων που την απαρτίζουν. Εφόσον συμβεί αυτό, θα επιθυμούσαν να επικοινωνήσουν στον κόσμο και την ευρύτερη κοινωνία τις ανάγκες των ηλικιωμένων ατόμων προκειμένου να εξοικειωθεί η κοινωνία με αυτές. Συγκεκριμένα, αναφέρθηκαν τα εξής λόγια: *«Επειδή, θεωρώ ότι είναι σημαντικό να ασχολούμαστε με τα ηλικιωμένα άτομα. Να τα ακούμε και να καταλαβαίνουμε τους προβληματισμούς τους», «Γιατί θα ήθελα να βοηθήσω στην εξοικείωση της κοινωνίας με την Τρίτη Ηλικία και άτομα αυτής να αντιμετωπίζονται ως άνθρωποι και όχι ως "έπιπλα"».* Άλλη μια ομαδοποίηση που συνέβη, αφορούσε τις θετικές απαντήσεις εκείνων που θα επιθυμούσαν να ασχοληθούν με την ομάδα αυτήν, για να αντιμετωπιστούν τα ηλικιωμένα άτομα ισότιμα, όπως τους αξίζει. Στις συγκεκριμένες απαντήσεις έγινε εμφανές ότι τα ηλικιωμένα άτομα θεωρούνται παραμελημένα συγκριτικά με άτομα άλλων κοινωνικών ομάδων και θα επιθυμούσαν να αντιμετωπίσουν τις ανάγκες τους, ως μελλοντικοί Κοινωνικοί Λειτουργοί, ισότιμα συγκριτικά με εκείνες άλλων ομάδων. Σε αυτή την κατηγορία απαντήσεων αναφέρθηκαν τα παρακάτω : *«Όλοι οι άνθρωποι έχουμε την ίδια αξία», «Η Τρίτη ηλικία είναι παραγκωνισμένη συγκριτικά με τις άλλες ενάλωτες ομάδες. Στόχος θα μπορούσε να είναι η κάλυψη των αναγκών των ηλικιωμένων όχι με βάση τις ανάγκες του μονάχα , αλλά και με τα δικαιώματα που έχουν», «Αποτελεί κοινωνική ομάδα που χρίζει μεγάλης φροντίδας και στήριξης και δεδομένου ότι πολλοί δεν τους φροντίζουν επιθυμώ να ασχοληθώ μαζί τους».*

Οι επόμενες κατηγορίες αναφορικά με τη θετική μελλοντική ενασχόληση με τα ηλικιωμένα άτομα από τους φοιτητές της Κοινωνικής εργασίας ήταν και οι δυο τελευταίες. Αρχικά, η προτελευταία κατηγορία αφορά τα άτομα που έλκονται από την συγκεκριμένη ομάδα και τη θεωρούν ως ένα ενδιαφέρον πλαίσιο εργασίας. Οι παραπάνω φοιτητές τη θεωρούν μια ενδιαφέρουσα πληθυσμιακή ομάδα. Κάποιοι από αυτούς έχουν ασκηθεί σε αντίστοιχα πλαίσια εργασίας, εξοικειώθηκαν με το συγκεκριμένο αντικείμενο και θα ήθελαν να εργαστούν μελλοντικά. Κάποιες από τις απαντήσεις που αποδεικνύουν το παραπάνω ήταν : *«Καθώς βρίσκω ενδιαφέρουσα την ηλικιακή ομάδα αυτή», «Έχω ασκηθεί σε αντίστοιχο πλαίσιο και μου άρεσε».* Τέλος, κάποιοι φοιτητές ανέφεραν ότι θεωρούν ότι θα αποκομίσουν πολλά προσωπικά οφέλη με την εργασία κοντά σε ηλικιωμένα άτομα. Θεωρούν ότι η προσφορά προς τα άτομα Τρίτης Ηλικίας μπορεί να επιστραφεί σε όσους την προσφέρουν με συναισθήματα αγάπης, γαλήνης και ευχαρίστησης. Σε αυτή τη κατηγορία αναφέρθηκαν πολλά σχόλια

που θα άξιζε να αναφερθούν : *«Γιατί θεωρώ ότι θα έχω να πάρω πολλά από αυτά τα άτομα που ήδη έχουν διδαχτεί πολλά μαθήματα ζωής», «Οι ηλικιωμένοι μπορούν να σε διδάξουν», «Γιατί μαθαίνεις να εκτιμάς την ανθρώπινη και ουσιαστική επικοινωνία», «Μου δημιουργεί ηρεμία και όμορφα συναισθήματα η επαφή με ηλικιωμένα άτομα».*

Στον αντίποδα βρίσκονταν οι απαντήσεις των εν δυνάμει Κοινωνικών Λειτουργών που ανέφεραν ότι δεν ήθελαν να ασχοληθούν μελλοντικά με τα ηλικιωμένα άτομα. Το υλικό των απαντήσεων που δικαιολογούσαν τη στάση αυτή συλλέχθηκε και ομαδοποιήθηκε αντιστοίχως με αυτό των θετικών επεξηγήσεων. Η πρώτη κατηγορία στην οποία υπήρχαν και οι περισσότερες απαντήσεις, αφορούσε το μεγαλύτερο ενδιαφέρον για άλλες κοινωνικές ομάδες και την έλλειψη επιθυμίας ενασχόλησης με τη συγκεκριμένη ομάδα. Πέρα το γεγονός ότι οι απαντήσεις αναφέρονταν στη προτίμηση σε άλλες ομάδες στόχους κάποιοι ανέφεραν ξεκάθαρα ότι, η ομάδα των ηλικιωμένων δεν τους κινεί το ενδιαφέρον, θεωρούν ότι δεν τους ταιριάζει και δεν θα επιθυμούσαν να εργαστούν με τη συγκεκριμένη. Συγκεκριμένα αναφέρθηκαν κάποιες από τις παρακάτω φράσεις : *«Δεν το βρίσκω ενδιαφέρον», «Δεν είναι η ηλικιακή ομάδα που με ενδιαφέρει», «Δεν μου ταιριάζει», «Θα προτιμούσα κάποια άλλη ομάδα».* Οι επόμενες δυο κατηγορίες απαντήσεων, θα μπορούσε κανείς να πει ότι παρουσιάζουν μια συνάφεια. Αυτές αναφέρονται στην αποφυγή αυτής της ομάδας λόγω φόβου και λόγω ύπαρξης συναισθηματικών λόγων. Στην κατηγορία του φόβου, ουσιαστικά αναφέρθηκε από τους φοιτητές ότι ανησυχούν αν θα καταφέρουν να είναι αποδοτικοί στις ανάγκες των ηλικιωμένων ατόμων και ότι μπορεί να μην ανταπεξέλθουν απέναντι σε αυτή την ομάδα : *«Δεν ξέρω πως να βοηθήσω» «Δεν πιστεύω πως θα είμαι τόσο καλή σε αυτό το κομμάτι».* Οι συναισθηματικοί λόγοι που φαίνεται να αποτρέπουν τους φοιτητές μελλοντικά να ασχοληθούν με τα ηλικιωμένα άτομα αναφέρονται στις δυσκολίες των καταστάσεων που βιώνουν τα τελευταία και στη μοναξιά, τα οποία είναι πιθανόν να προκαλέσουν θλίψη σε άτομα που εργάζονται μαζί τους. Χαρακτηριστικά αναφέρθηκαν: *«Πολύ στενάχωρο αντικείμενο που θα επηρέαζε την ψυχολογία μου αρνητικά», «Συναισθηματικοί λόγοι».* Μια πολύ έντονη απάντηση ήταν η εξής, *«Απαισιοδοξία»* την οποία θα μπορούσε κανείς να ερμηνεύσει ως ένα αίσθημα που προκαλεί η εργασία με άτομα που πιθανόν τα επίπεδα εξέλιξης θεωρούνται περιορισμένα.

7. Συζήτηση των αποτελεσμάτων

Στο θεωρητικό μέρος της εργασίας, αναφέρεται ότι έχουν πραγματοποιηθεί αρκετές προσπάθειες να οριστεί και να οριοθετηθεί το γήρας. Αναμφισβήτητα, η διαδικασία του γήρατος είναι καθολική για όλους τους έμβιους οργανισμούς, η οποία συνοδεύεται από πτώση των οργανικών τους λειτουργιών. Παρότι υπάρχει ποικίλη βιβλιογραφία με την προσπάθεια ορισμού και οριοθέτησης των γηρατειών, είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι, η διαδικασία αυτή, σωματικά και ψυχικά, δεν είναι ίδια για όλους. Επίσης, δεν μπορεί να κατονομαστεί μια συγκεκριμένη ηλικία, ως ηλικία έναρξης της γήρανσης. Σημαντική επιρροή στη διαδικασία αυτή ασκούν παράγοντες βιολογικοί, ψυχολογικοί και κοινωνικοί, οι οποίοι αδιαμφισβήτητα διαφέρουν από άτομο σε άτομο. Παρά ταύτα, ως ηλικία έναρξης ορίζονται κατά προσέγγιση τα εξήντα (60) έτη, κατά την οποία ηλικία το άτομο πιθανά δυσκολεύεται στην εργασία του ή έχει πάψει να εργάζεται και η διαδικασία ανάθρεψης των παιδιών του έχει ολοκληρωθεί σε μεγάλο βαθμό.

Σύμφωνα με τη βιβλιογραφική ανασκόπηση, ο αριθμός των ηλικιωμένων έχει αυξηθεί και τα χαρακτηριστικά τους έχουν διαφοροποιηθεί. Η διαφοροποίηση αυτή προήλθε από αλλαγές στη δομή της οικογένειας, αλλά και αλλαγές στον ρόλο και τη θέση της γυναίκας στην κοινωνία. Όπως είναι επόμενο, οι ηλικιωμένοι του παρόντος διαφέρουν σημαντικά από τους ηλικιωμένους του παρελθόντος. Μια σημαντική διαφοροποίηση, σύμφωνα με την βιβλιογραφία, είναι ότι έχασαν τον ρόλο τους στις μεγάλες πατριαρχικές οικογένειες, οι οποίες έχουν αντικατασταθεί πλέον από πυρηνικές. Αυτό επιβεβαιώνεται και στην παρούσα έρευνα, όπου από το σύνολο του δείγματος (173 άτομα), μόλις το 11,0 % του συνόλου απάντησε ότι οι εν ζωή γονείς των γονέων τους διαμένουν στο ίδιο σπίτι με εκείνους (19 άτομα), ενώ αντίθετα το 89,0% του συνόλου, δηλαδή 154 άτομα, αποκρίθηκαν αρνητικά.

Αρχικά, τα άτομα της Τρίτης Ηλικίας έρχονται αντιμέτωπα με βιολογικές αλλαγές, οι οποίες είναι φυσιολογικές με την πάροδο του χρόνου, όπως η εμφάνιση ρυτίδων, η αλλαγή του χρώματος αλλά και η αραίωση των μαλλιών, ενώ ακόμα επιτελούνται αλλαγές στο ανοσολογικό, ουροποιητικό και μυοσκελετικό σύστημά τους. Ωστόσο, τα ηλικιωμένα άτομα έρχονται αντιμέτωπα και με σωματικά και ψυχικά

προβλήματα υγείας, τα οποία, έχει αποδειχθεί ότι, πολλές φορές, είναι απόρροια της παραγκώνισης του ρόλου τους. Ειδικότερα, έρευνες έχουν αποδείξει ότι το 29% των ατόμων της Τρίτης Ηλικίας υποφέρει από κατάθλιψη, με τις γυναίκες να παρουσιάζουν συχνότερα συμπτώματα από τους άνδρες. Η κατάθλιψη που παρουσιάζουν τα ηλικιωμένα άτομα συνοδεύεται από αισθήματα άγχους, μοναξιάς, κακής διατροφής, σωματικά προβλήματα και πολλές φορές έντονη επιθυμία θανάτου. Από έρευνα που πραγματοποιήθηκε το 2006, ενδεικτικά μπορεί να αναφερθεί ότι η σχέση του ηλικιωμένου με τον κοινωνικό του περίγυρο, η οικονομική του κατάσταση, η κοινωνική απομόνωση και το κατά πόσο ασχολείται με κάτι δημιουργικό, επηρεάζει την ψυχική του υγεία. Σημαντική ανάγκη είναι επίσης η κάλυψη των πρωταρχικών αναγκών των ηλικιωμένων μέσω της ιατροφαρμακευτικής κάλυψης και της νοσοκομειακής περίθαλψης. Επιπλέον, άλλη αναγκαιότητα που αναδείχθηκε από την επισκόπηση της θεωρίας, η ανάπτυξη της προσβασιμότητας όλων των ηλικιωμένων ατόμων της επικράτειας σε υπηρεσίες υγείας, οικονομικές υπηρεσίες αλλά και υπηρεσίες στήριξης. Αδιαμφισβήτητα, τα παραπάνω θα αποδώσουν στα ηλικιωμένα άτομα την ανεξαρτησία που επιθυμούν και τα ίδια θα διατηρήσουν τον αυτοσεβασμό και την αξιοπρέπειά τους.

Αναφορικά με τις απαντήσεις που λάβαμε από την έρευνα που διεξήγαμε, και σε σύνδεση με τα παραπάνω, το 49,7% του δείγματος (86 άτομα) δήλωσε πως επισκέπτεται τους ηλικιωμένους συγγενείς του “μία φορά τον μήνα”, ενώ το 24,9% του δείγματος, 43 άτομα, απάντησαν “μία φορά την εβδομάδα”. Λιγότερες απαντήσεις δόθηκαν στο “σχεδόν καθημερινά” και στο “ποτέ/σπάνια”, όπου το 17,9% (31 άτομα) και το 7,5% (13 άτομα) απάντησαν αντιστοίχως. Συνεπώς, από το αποτέλεσμα διαφαίνεται ότι σχεδόν το μισό του πληθυσμού του δείγματός μας, επισκέπτεται τους ηλικιωμένους συγγενείς του σε αρκετά περιορισμένο βαθμό. Εν συνεχεία, στον αντίποδα, στην ερώτηση που αφορά στο εάν οι γονείς των ερωτηθέντων της έρευνας, επισκέπτονται τους γονείς τους ή άλλους ηλικιωμένους συγγενείς, από το σύνολο του δείγματος, το 39,3%, συγκεκριμένα 68 άτομα, δήλωσαν πώς οι γονείς τους επισκέπτονται τους γονείς τους ή άλλους ηλικιωμένους συγγενείς “σχεδόν καθημερινά”, το 27,7% (48 άτομα) δήλωσε “μία φορά την εβδομάδα”, το 27,2% (47 άτομα) δήλωσε “μία φορά τον μήνα”, ενώ μόλις το 5,8% (10 άτομα) δήλωσε “ποτέ/σπάνια”. Από τα παραπάνω διαφαίνεται ότι, οι γονείς των φοιτητών, επισκέπτονται τους ηλικιωμένους γονείς τους αρκετά συχνά, καθώς τα δυο μεγαλύτερα

ποσοστά του δείγματος αναφέρονται στις απαντήσεις καθημερινά και μια φορά την εβδομάδα.

Όπως έχουν διαφοροποιηθεί στο πέρασμα των χρόνων τα χαρακτηριστικά των ηλικιωμένων ατόμων, έτσι έχουν διαφοροποιηθεί και οι ανάγκες τους σύμφωνα με τη βιβλιογραφική ανασκόπηση. Στο θεωρητικό κομμάτι της οικείας πραγματείας, έχει συμπεριληφθεί και συσχετιστεί με το θέμα που πραγματευόμαστε η προσέγγιση του Maslow για τις ανάγκες του ανθρώπου. Είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι οι ανάγκες και τα προβλήματα των ατόμων δε διαφέρουν μόνο μεταξύ των πληθυσμιακών ομάδων στις οποίες αυτά ανήκουν, αλλά διαφέρουν και μεταξύ των ατόμων ίδιων πληθυσμιακών ομάδων. Λόγου χάρη, σύμφωνα με τη βιβλιογραφία, άτομα που κατατάσσονται τυπικά στην Τρίτη Ηλικία (65-74 ετών), δύνανται να στηρίζουν οικονομικά την οικογένειά τους, να συνεισφέρουν σε οικιακές εργασίες και να συμβάλλουν στην ανατροφή των εγγονών τους, δυνατότητες που αφενός προσδίδουν ωφέλεια στην οικογένεια και αφετέρου ικανοποιείται και η προσωπική τους ανάγκη για προσφορά και κίνητρα ζωής. Ωστόσο, άτομα της Τέταρτης Ηλικίας φαίνεται ότι δεν μπορούν, λόγω της εκτεταμένης βιολογικής φθοράς. Σε συνάρτηση με τη θεωρία, στην έρευνα που πραγματοποιήσαμε, τέθηκε η ερώτηση εάν οι ηλικιωμένοι συγγενείς φροντίζουν άλλα μέλη της οικογένειας, για παράδειγμα μικρότερα παιδιά ή τυχόν εγγόνια. Το 60,7% του συνόλου του δείγματος (173 άτομα) αποκρίθηκε αρνητικά (συγκεκριμένα, 105 άτομα), ενώ το 39,3%, (συγκεκριμένα 68 άτομα), αποκρίθηκε θετικά. Από τις παραπάνω απαντήσεις διαφαίνεται ότι η επικράτηση της πυρηνικής οικογένειας να μη συμπεριλαμβάνει στη λειτουργία της, σε ένα σεβαστό βαθμό, τα ηλικιωμένα άτομα. Ωστόσο, σημαντικό είναι το ποσοστό που συνεισφέρει στην οικογένεια, όπως επιβεβαιώνεται και στη βιβλιογραφία.

Το επάγγελμα που αναμφίβολα συμβάλλει σημαντικά στην προστασία και την προαγωγή των ανθρώπινων δικαιωμάτων, είναι αυτό της Κοινωνικής Εργασίας. Οι επαγγελματίες Κοινωνικοί Λειτουργοί οφείλουν να προστατεύουν και να υπερασπίζονται τις ανάγκες και τα δικαιώματα που έχουν ευάλωτες κοινωνικά ομάδες, όπως είναι και η ομάδα των ηλικιωμένων. Σύμφωνα με τις αρχές και τις αξίες του επαγγέλματος, εξυπηρετούν ηλικιωμένα άτομα, που είτε διαμένουν μόνα τους, είτε με τις οικογένειές τους, είτε σε κάποια κλειστή μονάδα φροντίδας ηλικιωμένων.

Όπως βλέπουμε και στο θεωρητικό μέρος της εργασίας, ο ρόλος των Κοινωνικών Λειτουργών στη συνεργασία του με την ομάδα της Τρίτης Ηλικίας είναι εξαιρετικά σημαντικός, καθώς οι επαγγελματίες που δραστηριοποιούνται στο χώρο αποτελούν στήριγμα για τα τελευταία χρόνια της ζωής του ανθρώπου. Πρωταρχική αρχή και αξία της Κοινωνικής Εργασίας αποτελεί ο σεβασμός προς το άτομο, ο οποίος είναι το κλειδί για μια παραγωγική σχέση επαγγελματία - εξυπηρετούμενου. Μέσω του σεβασμού των επαγγελματιών και τη δημιουργία σχέσης εμπιστοσύνης και συνεργασίας για τη διαχείριση των δυσκολιών και την ανάπτυξη στρατηγικών ενίσχυσης της λειτουργικότητάς τους στην καθημερινότητα, θα αναδομηθεί και θα ευδοκιμήσει ο αυτοσεβασμός τους, θα αναφερθούν με μεγαλύτερη ευκολία σε ό,τι τους απασχολεί και κατ' επέκταση θα τεθούν οι βάσεις δόμησης μιας ποιότητας στη ζωή.

Στην έρευνα μας, υπήρχαν κάποιες εξειδικευμένες ερωτήσεις που απευθύνονταν σε ένα μέρος του δείγματος, στους φοιτητές της Κοινωνικής Εργασίας. Μια εκ των ερωτήσεων, ερευνούσε εάν οι μελλοντικοί επαγγελματίες Κοινωνικοί Λειτουργοί επιθυμούσαν να ασχοληθούν με την ομάδα των ηλικιωμένων. Επιπρόσθετα ερευνούνταν και οι λόγοι για τους οποίους επιθυμούσαν ή όχι να ασχοληθούν με τη συγκεκριμένη μερίδα του πληθυσμού. Το υλικό που συλλέχθηκε και για τις δύο κατηγορίες απαντήσεων, δηλαδή την επιθυμία, αλλά και μη, για μελλοντική ενασχόληση με την ομάδα των ηλικιωμένων, ομαδοποιήθηκε αντίστοιχα και σε κάθε ομάδα οι λόγοι κατηγοριοποιήθηκαν.

Καταρχάς, ανέφεραν ότι θα επιθυμούσαν να ασχοληθούν με την κοινωνική ομάδα των ηλικιωμένων, ώστε να συμβάλλουν στην ισότιμη αντιμετώπισή τους στην κοινωνία του σήμερα. Στις συγκεκριμένες απαντήσεις έγινε εμφανές ότι τα ηλικιωμένα άτομα θεωρούνται παραμελημένα συγκριτικά με άτομα άλλων κοινωνικών ομάδων, και θα επιθυμούσαν, ως μελλοντικοί Κοινωνικοί Λειτουργοί, να αντιμετωπίσουν τα ζητήματά τους και να υπερασπιστούν τα δικαιώματα και την αξία τους όπως γίνεται για άλλες κοινωνικές ομάδες. Σε αυτή την κατηγορία απαντήσεων αναφέρθηκαν τα παρακάτω : *«Όλοι οι άνθρωποι έχουμε την ίδια αξία», «Η Τρίτη ηλικία είναι παραγκωνισμένη συγκριτικά με τις άλλες εύλωτες ομάδες. Στόχος θα μπορούσε να είναι η κάλυψη των αναγκών των ηλικιωμένων όχι με βάση τις ανάγκες του μονάχα, αλλά και με τα δικαιώματα που έχουν», «Αποτελεί κοινωνική ομάδα που χρήζει μεγάλης φροντίδας και στήριξης, και δεδομένου ότι πολλοί δεν τους φροντίζουν, επιθυμώ να*

ασχοληθώ μαζί τους». Το παραπάνω συνάδει με αναφορές που προαναφέρθηκαν για τα δικαιώματα των ηλικιωμένων, αλλά και με τα ευρήματα της βιβλιογραφικής μας ανασκόπησης όπως παρουσιάστηκαν στο θεωρητικό μέρος.

Αναμφίβολα, χρειάζεται να αναφερθεί ότι παρά το γεγονός ότι η ομάδα των ηλικιωμένων πολιτών μπορεί να θεωρείται παραγκωνισμένη και ευάλωτη από ένα μέρος του πληθυσμού, συμβάλλει εξίσου σημαντικά τόσο στην οικογένεια, όπως και αναδείχθηκε, όσο και στην κοινωνία. Αναφορικά με την οικογένεια παρουσιάστηκαν τα παρακάτω αποτελέσματα μέσω των απαντήσεων του ερωτηματολογίου. Συγκεκριμένα, παρατέθηκε στους φοιτητές η ερώτηση εάν οι ηλικιωμένοι συγγενείς συμβάλλουν στις σημαντικές αποφάσεις της οικογένειας. Σε αυτή την ερώτηση, από το σύνολο του δείγματος, το 77,5% αποκρίθηκε αρνητικά (συγκεκριμένα, 134 άτομα), ενώ το 22,5%, δηλαδή 39 άτομα, αποκρίθηκε θετικά. Επίσης μια ακόμα ερώτηση ήταν εάν στηρίζουν οικονομικά την οικογένεια οι εν ζωή γονείς των γονέων τους. Σε αυτή την ερώτηση, από το σύνολο του δείγματος (173 άτομα), το 62,4% αποκρίθηκε αρνητικά (συγκεκριμένα, 108 άτομα), ενώ το 37,6%, (συγκεκριμένα 65 άτομα), αποκρίθηκε θετικά.

Σχετικά με την κοινωνία, παρά το γεγονός ότι συμβάλλουν κατά ένα μέρος στην οικονομία της όντας πολλές φορές φορολογούμενοι πολίτες, διαδραματίζουν σημαντικό έργο και στην πολιτική σκηνή. Αυτό συμβαίνει είτε μέσω της ψήφου τους, συμβάλλοντας στη λήψη αποφάσεων, είτε μέσω της άμεσης συμμετοχής τους στα πολιτικά δρώμενα καθώς αρκετοί είναι οι βουλευτές που ξεπερνούν τα εξήντα πέντε (65) έτη. Πολλοί επίσης είναι οι ηλικιωμένοι που συμμετέχουν σε κοινές δράσεις μέσω του εθελοντισμού και παράγουν έργο προσφέροντας τον ελεύθερό τους χρόνο, καλύπτοντας πολλές φορές θέσεις που δεν δύναται να καλυφθούν με άλλο τρόπο. Θα μπορούσε κανείς λοιπόν να αντιληφθεί ότι τα ηλικιωμένα άτομα μπορούν να συμβάλλουν στο κοινωνικό σύνολο με πολλούς τρόπους αρκεί να μην αποδοκιμάζονται και έτσι να αποθαρρύνεται η ενεργός συμμετοχή τους.

Όπως έχει αναφερθεί και παραπάνω, ο ρόλος των ηλικιωμένων στην οικογένεια έχει διαφοροποιηθεί. Οι σχέσεις λοιπόν των ηλικιωμένων με τα νεαρότερα άτομα έχουν διαμορφωθεί ανάλογα με τις επικρατούσες συνθήκες. Επίσης, οι σχέσεις τους διαμορφώνονται από τις διαφορετικές πεποιθήσεις, αντιλήψεις, προτιμήσεις αλλά και τον διαφορετικό τρόπο ζωής. Οι διαφορές μεταξύ των γενεών είναι κυρίως υπεύθυνες

για το χάσμα που επικρατεί ανάμεσα στις δύο ηλικιακές ομάδες και οδηγεί πολλές φορές σε συγκρούσεις. Ακόμα, οι γνώσεις και οι εμπειρίες που διαθέτουν τα άτομα της τρίτης ηλικίας, τους κάνουν σε πολλές περιπτώσεις να είναι για αρκετά ζητήματα αδιάλλακτοι. Συνεπώς από το θεωρητικό μέρος έχει προκύψει ότι η επιρροή των ηλικιωμένων ατόμων μέσα στον θεσμό της οικογένειας έχει μειωθεί σημαντικά. Στο ερευνητικό μέρος, με την ερώτηση “εάν συμβάλλουν οι ηλικιωμένοι στις σημαντικές αποφάσεις της οικογένειας” και με απόκριση, από το σύνολο του δείγματος (173 άτομα), για το 77,5% αρνητική (συγκεκριμένα, 134 άτομα), ενώ το 22,5%, (39 άτομα) θετική. Επομένως, με κάποιο τρόπο, οι απόψεις συγκλίνουν.

Στο ερευνητικό κομμάτι της εργασίας, διατυπώθηκαν επίσης ερωτήσεις που διερευνούσαν το βαθμό αλληλεπίδρασης της οικογένειας με τους ηλικιωμένους συγγενείς τους. Ειδικότερα, ερευνήθηκε το “εάν παρίστανται οι ηλικιωμένοι συγγενείς του συνόλου του δείγματος, στις οικογενειακές τους συγκεντρώσεις”, όπου το 42,2% (73 άτομα) δήλωσε «μια φορά τον μήνα», το 25,4% (44 άτομα) δήλωσε «σχεδόν καθημερινά», το 16,8% (29 άτομα) δήλωσε «ποτέ/σπάνια» και τέλος το 15,6% (27 άτομα) δήλωσε «μια φορά την εβδομάδα». Επίσης ακόμα μια ερώτηση αναφερόταν στη συμμετοχή του δείγματός μας, δηλαδή τους φοιτητές του ΕΛ.ΜΕ.ΠΑ, στις οικογενειακές τους συγκεντρώσεις, όπου απαντήθηκε ότι συμμετέχουν «μία φορά το μήνα» στις οικογενειακές συγκεντρώσεις- το 46,8%(81), το 26,6% (46) απάντησε «σχεδόν καθόλου», το 19% (33) έδωσε ως απάντηση «μία φορά την εβδομάδα» και το 7,5% του δείγματος(12) είπε «ποτέ/σπάνια».

Τα στερεότυπα, δηλαδή οι πεποιθήσεις μιας ομάδας ατόμων απέναντι σε μια άλλη ομάδα, όσο και οι προκαταλήψεις, οι στάσεις εκείνες δηλαδή μιας ομάδας απέναντι σε μια άλλη, και συγκεκριμένα για την ομάδα των ηλικιωμένων, όπως έχει αναφερθεί παραπάνω, έχουν υπάρξει μεταβολές στα χαρακτηριστικά, στους ρόλους αλλά και στις ανάγκες τους. Το γήρας συσχετίζεται συχνά με την απομόνωση, την δυσκολία αυτοεξυπηρέτησης, την ευπάθεια και την ανημποριά. Ωστόσο, δεν σημαίνει ότι όλες αυτές οι πεποιθήσεις ευσταθούν και οι επακόλουθες στάσεις δικαιολογούνται αν και οι πεποιθήσεις επειδή χρησιμοποιούνται από το σύνολο και είναι παγιωμένες θεωρούνται φυσιολογικές.

Το ερωτηματολόγιο μας, πέρα από τις ερωτήσεις που παρουσιάζουν το ρόλο και τις σχέσεις των φοιτητών με τους ηλικιωμένους, περιείχε ποικίλες ερωτήσεις που

διερευνούσαν τις στάσεις των φοιτητών του ΕΛ.ΜΕ.ΠΑ απέναντι στους. Μέσα από αυτές, βρέθηκαν στατιστικώς σημαντικά αποτελέσματα που συμβάλλουν στη διαμόρφωση μιας εικόνας για αυτές. Συγκεκριμένα, στο αν σχετίζεται η ύπαρξη κάποιων εν ζωή παππούδων με τη στάση απέναντι σε ηλικιωμένα άτομα βρέθηκε στατιστικώς σημαντική διαφορά ανάμεσα στα άτομα που ζουν και δε ζουν οι παππούδες τους ως προς την κλίμακα φόβου απέναντι στα γηρατειά ($p=0,015 < 0,05$). Ειδικότερα βρέθηκε ότι τα άτομα που δεν έχουν κάποιους εν ζωή παππούδες εμφανίζουν μειωμένο φόβο απέναντι στα γηρατειά σε σχέση με τα άτομα που έχουν κάποιους εν ζωή παππούδες (Μ.Τ. 15,24 ,Τ.Α. 2,23 και Μ.Τ. 14,04, Τ.Α. 2,06 αντιστοίχως). Επίσης, στο αν σχετίζεται η συχνότητα επαφής με ηλικιωμένους συγγενείς με τη στάση απέναντι στους ηλικιωμένους, βρέθηκε στατιστικώς σημαντική αρνητική συσχέτιση ανάμεσα στη συχνότητα επίσκεψης των φοιτητών με τους ηλικιωμένους συγγενείς τους και στην κλίμακα ανησυχίας για την εξωτερική εμφάνιση ($p=0,017 < 0,05$). Ειδικότερα βρέθηκε ότι όσο αυξημένη είναι η συχνότητα επίσκεψης των φοιτητών με τους ηλικιωμένους συγγενείς τους, τόσο μειωμένη θα είναι η μη ανησυχία της εξωτερικής εμφάνισης. Ο βαθμός της συσχέτισης χαρακτηρίζεται ως πολύ μικρός ($r = - 0,181$, βρίσκεται στο διάστημα 0 έως - 0,25).

Ακόμα, σημαντικό να αναφερθεί είναι πως στο αν σχετίζεται η συχνότητα συμμετοχής ηλικιωμένων σε οικογενειακές συγκεντρώσεις, με την κλίμακα «ανησυχία εξωτερικής εμφάνισης», βρέθηκε στατιστικώς σημαντική διαφορά ($p=0,013 < 0,05$). Ειδικότερα βρέθηκε ότι οι φοιτητές που έχουν ηλικιωμένους συγγενείς που συμμετέχουν σε οικογενειακές συγκεντρώσεις μία φορά την εβδομάδα εμφανίζουν υψηλότερη μέση τιμή ως προς την κλίμακα «ανησυχία εξωτερικής εμφάνισης» (Μ.Τ. 15,70- Τ.α. 2,83) σε σχέση με τις άλλες συχνότητες. Επίσης, στατιστικώς σημαντική διαφορά βρέθηκε ανάμεσα στη συμμετοχή των ηλικιωμένων σε οικογενειακές συγκεντρώσεις, με την κλίμακα «ψυχολογικές ανησυχίες» ($p=0,037 < 0,05$). Ειδικότερα βρέθηκε ότι οι φοιτητές που έχουν ηλικιωμένους συγγενείς που συμμετέχουν σε οικογενειακές συγκεντρώσεις σχεδόν καθημερινά εμφανίζουν υψηλότερη μέση τιμή ως προς την κλίμακα «ψυχολογικές ανησυχίες» (Μ.Τ. 13,91- Τ.α. 1,96) σε σχέση με τις άλλες συχνότητες.

Αναφορικά με την έρευνα που πραγματοποιήσαμε στους φοιτητές του Ελληνικού Μεσογειακού Πανεπιστημίου, βρέθηκε ακόμα στατιστικώς σημαντική σχέση ανάμεσα στη συμβίωση των παππούδων στο σπίτι των γονέων και στη συμβολή

λήψης σημαντικών αποφάσεων της οικογένειας ($p=0,042<0,05$). Ειδικότερα βρέθηκε ότι από το σύνολο του δείγματος, το 89% των γονέων δε συμβιώνει με την οικογένεια προέλευσης, ενώ το 11% συμβιώνει. Από τους παραπάνω, το 71,1% που δε συμβιώνει με την οικογένεια, δεν συμβάλλει στις σημαντικές της αποφάσεις. Ωστόσο, ανάμεσά τους, το 17,9% συμβάλλει. Παράλληλα, το 6,4% συμβιώνει, αλλά δε συμβάλλει στη λήψη σημαντικών αποφάσεων για την οικογένεια. Τέλος, σε ποσοστό 4,6%, οι παππούδες μένουν με την οικογένεια και συμβάλλουν στις σημαντικές της αποφάσεις.

Σε βιβλιογραφικές αναφορές παρατηρείται ότι η μοναξιά είναι τα συναισθήματα που βιώνει όταν οι διαπροσωπικές σχέσεις που έχει δημιουργήσει δεν είναι αυτές που θα επιθυμούσε και δεν τον ικανοποιούν ουσιαστικά. Οπότε η μοναξιά θεωρείται μια υποκειμενική αντίληψη του ατόμου, παρά μια αντικειμενική κατάσταση. Για αυτό τον λόγο παίζει σημαντικό ρόλο το άτομο να αλληλεπιδρά με άλλα άτομα που τα θεωρεί σημαντικά και που προσδίδουν ένα νόημα στην ύπαρξη του και έναν σκοπό στην ζωή του. Παρότι σχεδόν όλα τα άτομα έχουν τις ίδιες πιθανότητες να βιώσουν μοναξιά, τα ηλικιωμένα άτομα είναι εκείνα που μέσω ερευνών διαφαίνεται ότι είναι εκείνα που βιώνουν συχνά αισθήματα μοναξιάς. Αυτή η κατάσταση μπορεί να τους επιφέρει αισθήματα άγχους και είναι πιθανό να εμφανίσουν ακόμα και συμπτώματα κατάθλιψης. Μέσα από έρευνα που πραγματοποιήθηκε επί σειρά ετών στη Φινλανδία και οι συμμετέχοντες ήταν ηλικιωμένα άτομα, διαπιστώθηκε ότι υπάρχουν παράγοντες που συμβάλλουν στην ανάπτυξη συναισθημάτων μοναξιάς. Αυτοί μπορεί να είναι είτε η απώλεια ενός συντρόφου, είτε οι κοινωνικές αλληλεπιδράσεις, είτε τα κινητικά προβλήματα ή ακόμα και τα αισθήματα ανεπάρκειας που μπορεί να βιώνει το άτομο. Στη συγκεκριμένη έρευνα βρέθηκε ότι οι γυναίκες βιώνουν σε σημαντικό υψηλότερο βαθμό εντονότερα αισθήματα μοναξιάς, συγκριτικά με τους άνδρες. Ωστόσο, αυτό μπορεί να δικαιολογηθεί καθώς οι γυναίκες χάνουν συχνότερα πρώτες τον σύντροφό τους και να μην σχετίζεται με την επίδραση ορμονικών ή βιολογικών παραγόντων.

Ενδιαφέρον έχουν επίσης οι απόψεις των φοιτητών του ΕΛ.ΜΕ.ΠΑ απέναντι στη σχέση της μοναξιάς με το γήρας. Συγκεκριμένα, υπήρξε η ερώτηση που αφορούσε στο κατά πόσο φοβούνται ότι όταν θα είναι ηλικιωμένοι/-ες όλοι οι φίλοι τους θα έχουν πεθάνει, όπου σε αυτή την ερώτηση, το 41,6%, δηλαδή 72 άτομα, απάντησε «συμφωνώ», ενώ το 30,6%, δηλαδή 53 άτομα, απάντησε «διαφωνώ». Επιπλέον, το 18,5%, συγκεκριμένα 32 άτομα, δήλωσε «συμφωνώ απόλυτα», ενώ το 9,2%, δηλαδή

16 άτομα, απάντησε «διαφωνώ απόλυτα». Έπειτα, στην ερώτηση που αναφέρεται στο εάν οι ερωτώμενοι φοβούνται ότι δεν θα υπάρχει κανένα νόημα στη ζωή τους όταν θα είναι ηλικιωμένοι/-ες, το 42,8% του δείγματος και συγκεκριμένα 74 άτομα, απάντησε «διαφωνώ» και το 37,0%, συγκεκριμένα 67 άτομα, δήλωσαν «διαφωνώ απόλυτα». Αντίθετα, το 13,9% του συνόλου του δείγματος και συγκεκριμένα 24 άτομα, απάντησαν «συμφωνώ» και το 6,4%, συγκεκριμένα 11 άτομα, δήλωσαν «συμφωνώ απόλυτα». Εν συνεχεία, από το σύνολο του δείγματος που αποκρίθηκε στο κατά πόσο τους ανησυχεί η σκέψη ότι οι άνθρωποι θα τους αγνοούν όταν θα είναι ηλικιωμένοι/-ες, το 39,9% , δηλαδή τα 69 άτομα που συμμετείχαν στην έρευνα, απάντησαν «διαφωνώ» και το 37,6%, δηλαδή 65 άτομα, απάντησαν «συμφωνώ». Σε χαμηλότερα ποσοστά ήταν «διαφωνώ απόλυτα» με το 12,1%, δηλαδή τα 21 άτομα, και τέλος το 10,4%, δηλαδή 18 άτομα, απάντησαν «συμφωνώ απόλυτα».

Σύμφωνα με μελέτες που αφορούν τη μοναξιά, μπορεί να συμβάλλει στην εμφάνιση τόσο σωματικών όσο και ψυχικών προβλημάτων υγείας. Ποικίλες σωματικές παθήσεις όπως η αυξημένη αρτηριακή πίεση, η κακή ποιότητα ύπνου αλλά και γενικότερη σωματική επιβάρυνση με την πάροδο των χρόνων έχει παρατηρηθεί ότι συνδέονται με τη μοναξιά. Επίσης, έχει παρατηρηθεί από μελέτες ότι τα απομονωμένα άτομα παρουσιάζουν διπλάσιες πιθανότητες να αποβιώσουν πρώτοι σε σύγκριση με συνομήλικα άτομα που έχουν κοινωνικότερη ζωή. Άμεση επίσης είναι και η σχέση της με την εμφάνιση ψυχικών νοσημάτων. Συγκεκριμένα, τα αισθήματα μοναξιάς, σύμφωνα με έρευνες αυξάνουν τις πιθανότητες εμφάνισης συμπτωμάτων κατάθλιψης τα οποία μπορεί να συνδέονται με την εμφάνιση άνοιας ή ακόμα και αυτοκτονικού ιδεασμού. Ωστόσο, καθίσταται δύσκολη η διάγνωση αλλά ακόμα και η αναγνώριση των συμπτωμάτων της κατάθλιψης στην Τρίτη Ηλικία, διότι μόνο το 10-20% των ηλικιωμένων ασθενών με κατάθλιψη λαμβάνουν κάποια θεραπεία.

Αναμφίβολα, η μοναξιά στα πλαίσια της επικρατούσας κατάστασης, της πανδημίας του COVID-19, είναι ένα φαινόμενο που εντείνεται στο γενικότερο πληθυσμό αλλά ειδικά στα ηλικιωμένα άτομα. Η επιτακτική ανάγκη να προστατευθούν τα άτομα Τρίτης Ηλικίας τα οποία στην εμφάνιση του ιού παρουσίαζαν τη μεγαλύτερη ευαλωτότητα οδήγησε πολλά άτομα να βιώσουν συναισθήματα ακραίας μοναξιάς. Οι δραστηριότητες μειώθηκαν σε μεγάλο βαθμό και προκειμένου να προστατευθούν από τον συγκεκριμένο ιό που εμφάνισε μεγάλη θνησιμότητα στα ηλικιωμένα άτομα, τα

παραπάνω εκτείθονταν σε άλλες μορφές κινδύνων, όπως για παράδειγμα την παραμέληση βασικών βιοτικών αναγκών τους. Οι ανάγκες τους διαφοροποιήθηκαν σε μεγάλο βαθμό και σίγουρα η κάλυψη τόσο των βιοτικών τους αναγκών όσο και των συναισθηματικών τους τέθηκε υπό συζήτηση.

Σύμφωνα με την έρευνα που πραγματοποιήσαμε μελετήθηκαν οι απόψεις των φοιτητών του ΕΛ.ΜΕ.ΠΑ για τον ρόλο των ηλικιωμένων στη σύγχρονη κοινωνία. Με τη διεξαγωγή λοιπόν, της έρευνας μελετήθηκε το κατά πόσο πιστεύουν οι ερωτηθέντες ότι η ομάδα της Τρίτης Ηλικίας είναι πιο ευάλωτη στον κορωνοϊό. Από το σύνολο του δείγματος, το 96,5%, συγκεκριμένα 167 άτομα, θεωρούν ότι η ομάδα της τρίτης ηλικίας είναι πιο ευάλωτη στον κορωνοϊό ενώ το 3,5%, συγκεκριμένα 6 άτομα, δεν συμμερίζεται αυτή την άποψη. Επόμενη ερώτηση, αφορούσε το εάν επισκέπτονταν τους ηλικιωμένους συγγενείς τους κατά τη διάρκεια της πανδημίας, όπου το 55,5% από το σύνολο του δείγματος, δηλαδή 96 άτομα, απάντησε αρνητικά, ενώ αντιθέτως το 44,5% του δείγματος, δηλαδή 77 άτομα, αποκρίθηκε θετικά. Επιπλέον, συμπληρωματική ερώτηση αποτέλεσε το εάν ο φόβος μετάδοσης του ιού περιορίζει τη συχνότητα των επαφών των ερωτώμενων φοιτητών της έρευνας, με ηλικιωμένους συγγενείς. Το 82,1% του δείγματος (συγκεκριμένα 142 άτομα) απάντησε θετικά, σε αντίθεση με το 17,9% (συγκεκριμένα 31 άτομα) που απάντησε αρνητικά. Έπειτα, στην ερώτηση, αν η επαφή με τους ηλικιωμένους συγγενείς κατά την περίοδο της πανδημίας τους προκαλεί φόβο, από το σύνολο του δείγματος της έρευνας, το 54,9% (συγκεκριμένα 95 άτομα) απάντησε αρνητικά και το 45,1 (συγκεκριμένα 78 άτομα) απάντησε θετικά. Τελευταία από τις πέντε ερωτήσεις που σχετίζονται με την πανδημία του κορωνοϊού, αφορά στον αντίκτυπο, που πιστεύουν οι ερωτώμενοι φοιτητές ότι έχει η αποξένωση στην ψυχολογία των ηλικιωμένων, προκειμένου να προστατευτούν από τον κορωνοϊό. Από το σύνολο του δείγματος το 97,7% (συγκεκριμένα 169 άτομα) θεωρεί ότι η αποξένωση των ηλικιωμένων για την προστασία τους από τον κορωνοϊό έχει αρνητικό αντίκτυπο στην ψυχολογία τους. Αντίθετα το 2,3% του δείγματος (συγκεκριμένα 4 άτομα) θεωρεί η αποξένωσή τους δεν έχει αρνητικό αντίκτυπο στην ψυχολογία τους.

Τέλος, στην έρευνά μας, βρέθηκαν στατιστικώς σημαντικές διαφορές που αξίζουν σχολιασμού. Οι περισσότερες στατιστικώς σημαντικές διαφορές σχετίζονται με την κλίμακα για το φόβο απωλειών συσχετισμένων με τη γήρανση/ φυσική κατάσταση, απώλεια. Πιο συγκεκριμένα, βρέθηκε ότι αυτοί που πιστεύουν ότι η επαφή

με τους ηλικιωμένους συγγενείς, προκαλεί φόβο εμφανίζουν μεγαλύτερο σκορ στην κλίμακα για το φόβο απωλειών συσχετισμένων με τη γήρανση/ φυσική κατάσταση σε σχέση με αυτούς που δεν το πιστεύουν (Μ.Τ. 12,41, Τ.Α. 2,23 και Μ.Τ. 11,37, Τ.Α. 2,36 αντιστοίχως). Όμοια, αυτοί που πιστεύουν η ομάδα της τρίτης ηλικίας είναι πιο ευάλωτη στον κορωνοϊό εμφανίζουν μεγαλύτερο σκορ, σε σχέση με αυτούς που δεν το πιστεύουν (Μ.Τ. 11,91, Τ.Α. 2,36 και Μ.Τ. 9,83, Τ.Α. 1,47 αντιστοίχως), όπως επίσης αυτοί που πιστεύουν ότι ο φόβος μετάδοσης του ιού περιορίζει τη συχνότητα των επαφών με ηλικιωμένους συγγενείς εμφανίζουν μεγαλύτερο σκορ στην κλίμακα σε σχέση με αυτούς που δεν το πιστεύουν (Μ.Τ. 12,06, Τ.Α. 2,26 και Μ.Τ. 10,81, Τ.Α. 2,57 αντιστοίχως). Συνεπώς ο φόβος για την απώλεια και την ευαλωτότητα των ηλικιωμένων προσώπων, όπως προκύπτει από το θεωρητικό μας, συνδέεται με τις επιπτώσεις που επέφερε η αύξηση της κοινωνικής αποστασιοποίησης για το συλλογικό καλό, και σύμφωνα με την Κουτσούλα (2021), επιδείνωσε τη θέση τους και αύξησε την έκθεσή τους σε άλλου τύπου κινδύνους.

Ωστόσο σημαντικά ευρήματα στην έρευνά μας είναι πως οι απόψεις περί περιορισμού και απομάκρυνσης των ατόμων του δείγματος και κατ' επέκταση των νέων με τους ηλικιωμένους λόγω της πανδημίας δεν υφίσταται για την πλειονότητα του δείγματος παρά τους όποιους φόβους. Παράλληλα, στις στατιστικώς σημαντικές διαφορές εμφανίζουν μεγαλύτερο σκορ μειωμένων ψυχολογικών ανησυχιών προς τους ηλικιωμένους και τα γηρατειά. Πιο συγκεκριμένα, στη διαφορά ανάμεσα στη θεώρηση αν «η επαφή με τους ηλικιωμένους συγγενείς, προκαλεί φόβο» με την κλίμακα μειωμένες ψυχολογικές ανησυχίες, βρέθηκε ότι αυτοί που δεν πιστεύουν ότι η επαφή με τους ηλικιωμένους συγγενείς, προκαλεί φόβο εμφανίζουν μεγαλύτερο σκορ στην κλίμακα μειωμένες ψυχολογικές ανησυχίες σε σχέση με αυτούς που το πιστεύουν (Μ.Τ. 14,29, Τ.Α. 1,99 και Μ.Τ. 13,09, Τ.Α. 2,06 αντιστοίχως). Όμοια στη διαφορά ανάμεσα στην άποψη ότι ο φόβος μετάδοσης του ιού περιορίζει τη συχνότητα των επαφών με ηλικιωμένους συγγενείς με την κλίμακα ψυχολογικές ανησυχίες, βρέθηκε ότι αυτοί που δεν πιστεύουν ότι ο φόβος μετάδοσης του ιού περιορίζει τη συχνότητα των επαφών με ηλικιωμένους συγγενείς εμφανίζουν μεγαλύτερο σκορ στην κλίμακα μειωμένες ψυχολογικές ανησυχίες σε σχέση με αυτούς που το πιστεύουν (Μ.Τ. 14,48 Τ.Α. 2,47 και Μ.Τ. 13,59, Τ.Α. 1,99 αντιστοίχως).

8. Συμπεράσματα

Η παρούσα μελέτη αναδεικνύει τους παράγοντες που επηρεάζουν τις απόψεις των σπουδαστών του Ελληνικού Μεσογειακού Πανεπιστημίου (ΕΛ.ΜΕ.ΠΑ) αναφορικά με το ρόλο των ηλικιωμένων και τη σημασία αυτού στη σύγχρονη κοινωνία.

Συνοψίζοντας τα παραπάνω, όσον αφορά τα ερευνητικά ερωτήματα, έπειτα από την παράθεση των ερευνητικών μας δεδομένων αποδείχθηκε πως κάποια επαληθεύτηκαν είτε ολοκληρωτικά, είτε εν μέρει, ενώ κάποια άλλα απορρίφθηκαν. Αναλυτικότερα, θα παρουσιαστούν τα ερευνητικά ερωτήματα της παρούσας έρευνας, όπως και τα αποτελέσματα που προέκυψαν από αυτά.

- Σχετίζονται τα κοινωνικο-δημογραφικά στοιχεία (φύλο, ηλικία, επιστημονικό πεδίο) του/της εκάστοτε φοιτητή/-τριας με τη στάση απέναντι σε ηλικιωμένα άτομα;

Ξεκινώντας ήδη από τα κοινωνικοδημογραφικά στοιχεία των φοιτητών, πραγματοποιήσαμε συσχετίσεις με τις υποκλίμακες που δημιουργήθηκαν από την ένωση ερωτήσεων του ερωτηματολογίου των Lasher & Faulkender (1993), όπου τα αποτελέσματα αυτών υποδείκνυαν την στάση απέναντι σε ηλικιωμένα άτομα και την ύπαρξη φόβου απέναντι στα γηρατειά. Στο συγκεκριμένο ερευνητικό ερώτημα δεν βρέθηκε κανένα στατιστικώς σημαντικό αποτέλεσμα. Αυτό σημαίνει ότι το φύλο, η ηλικία αλλά και το επιστημονικό πεδίο του εκάστοτε φοιτητή/-τριας, του συνόλου του δείγματός μας (173 άτομα), δεν επηρεάζει την στάση τους απέναντι στα ηλικιωμένα άτομα, τον τρόπο δηλαδή που αντιμετωπίζουν τα ίδια ή ακόμη και τα γηρατειά.

- Σχετίζεται η ύπαρξη κάποιων εν ζωή παππούδων με τη στάση απέναντι σε ηλικιωμένα άτομα;

Στη συνέχεια, πραγματοποιήσαμε ακόμη έναν έλεγχο και αυτός αφορούσε το αν σχετίζεται η ύπαρξη εν ζωή παππούδων αλλά και γιαγιάδων στην οικογένεια των φοιτητών/-τριών με τη στάση τους απέναντι σε ηλικιωμένα άτομα. Το αποτέλεσμα του

συγκεκριμένου ερωτήματος είχε στατιστικό ενδιαφέρον. Συγκεκριμένα, βρέθηκε ότι τα άτομα που δεν έχουν κάποιους εν ζωή παππούδες είναι αυτά που εμφανίζουν μειωμένο φόβο απέναντι στα γηρατειά, σε σχέση με τα άτομα που έχουν κάποιους εν ζωή παππούδες. Το παραπάνω, θα μπορούσε να έχει μια λογική εξήγηση καθώς, τα άτομα που συναναστρέφονται ηλικιωμένα άτομα, στην προκειμένη περίπτωση οι φοιτητές/-τριες που έστω κι ένας παππούς ή μια γιαγιά τους είναι εν ζωή, πιθανό να είναι πιο ευαισθητοποιημένα απέναντι στην ηλικιακή αυτή ομάδα. Οπότε, θα μπορούσε κανείς να σκεφτεί ότι λόγω των δεσμών που υπάρχουν μεταξύ τους αλλά και των συναισθημάτων που τρέφουν απέναντι στα ηλικιωμένα αυτά άτομα, εμφανίζουν εντονότερα συναισθήματα φόβου.

- Σχετίζεται η ύπαρξη κάποιων εν ζωή παππούδων με τον ενεργό ρόλο των ηλικιωμένων μέσα στην οικογένεια;

Η επόμενη συσχέτιση αφορούσε τη σχέση ανάμεσα στην ύπαρξη έστω ενός παππού ή μιας γιαγιάς εν ζωή στην οικογένεια των φοιτητών/-τριών του δείγματος και του ενεργού ρόλου των ηλικιωμένων μέσα στην οικογένεια. Το συγκεκριμένο ερευνητικό ερώτημα δεν εμφάνισε κάποιο στατιστικώς σημαντικό αποτέλεσμα μέσω των συσχετίσεων. Μια ερμηνεία που μπορεί να πάρει το παραπάνω αποτέλεσμα είναι ότι δεν είναι απαραίτητο οι τυχόν εν ζωή παππούδες-γιαγιάδες να παρουσιάζουν έναν ενεργό ρόλο μέσα στην οικογένεια. Δηλαδή, μπορεί ακόμη και να συμβιώνουν στο ίδιο σπίτι με την πυρηνική οικογένεια, αλλά να μην συμβάλλουν στην ανατροφή και τη φροντίδα των μικρότερων μελών της οικογένειας, να μην συμβάλλουν στις οικιακές εργασίες αλλά και τις σημαντικές αποφάσεις του σπιτιού ή ακόμα και να μην συνεισφέρουν οικονομικά με κάποιο τρόπο στο νοικοκυριό.

- Σχετίζεται η συχνότητα επαφής με ηλικιωμένους συγγενείς με τη στάση απέναντι στους ηλικιωμένους;

Η τέταρτη συσχέτιση που πραγματοποιήσαμε στην έρευνα μας, αναφερόταν στην συχνότητα επαφής του δείγματός μας, δηλαδή των φοιτητών/-τριών του Ελληνικού Μεσογειακού Πανεπιστημίου, με τους ηλικιωμένους συγγενείς τους και το κατά πόσο αυτή η συχνότητα επαφής τους επηρεάζει την στάση τους απέναντι στην ομάδα της Τρίτης Ηλικίας. Όσον αφορά την δεύτερη μεταβλητή του ερευνητικού

αυτού ερωτήματός μας, αυτή των στάσεων, υποδιαιρείται από μία κλίμακα συμπεριφορών, η οποία στο σύνολό της χαρακτηρίζει τις στάσεις.

Αρχικά, συσχετίζοντας την συχνότητα επαφής με ηλικιωμένους συγγενείς με την κλίμακα ανησυχίας για την εξωτερική εμφάνιση, βλέπουμε ότι όσο αυξημένη είναι η συχνότητα επίσκεψης των φοιτητών/-τριών με τους ηλικιωμένους συγγενείς τους, τόσο μειωμένη θα είναι η μη ανησυχία της εξωτερικής εμφάνισης. Όπως είναι επόμενο δηλαδή, η συχνή επαφή των φοιτητών/-τριών με άτομα της οικογένειάς τους, τα οποία ανήκουν στην Τρίτη Ηλικία, θα τους επηρεάσει έτσι ώστε να ανησυχούν περισσότερο οι ίδιοι/-ες για την εξωτερική τους εμφάνιση. Επομένως βλέπουμε πως η συναναστροφή με την ηλικιακή αυτή ομάδα βοηθά στην πιο έντονη ανησυχία για τις αλλαγές που θα επιφέρει ο χρόνος στα εξωτερικά χαρακτηριστικά των ανθρώπων.

Επόμενη κλίμακα που χρησιμοποιήσαμε για να συσχετίσουμε την συχνότητα επαφής με την στάση απέναντι στα ηλικιωμένα άτομα, ήταν η συσχέτιση που αφορούσε στην συχνότητα επίσκεψης των γονέων των φοιτητών/-τριών με τους γονείς τους ή με άλλους ηλικιωμένους συγγενείς, με την κλίμακα “ψυχολογικές ανησυχίες”. Συγκεκριμένα, βρέθηκε ότι όσο αυξημένη είναι η συχνότητα επίσκεψης των γονέων των φοιτητών στους γονείς τους ή σε άλλους ηλικιωμένους συγγενείς, τόσο μειωμένη θα είναι η κλίμακα για μη «ψυχολογικές ανησυχίες». Άρα, όσο πιο συχνά επισκέπτονται οι γονείς των φοιτητών/-τριών τους ηλικιωμένους συγγενείς τους, τόσο περισσότερο θα εμφανίζουν “ψυχολογικές ανησυχίες” οι ίδιοι απέναντι στα γηρατειά.

Αμέσως επόμενη συσχέτιση που πραγματοποιήσαμε για την εκπλήρωση της έρευνάς μας, αναφερόταν στην συχνότητα επίσκεψης των γονέων των φοιτητών/-τριών που συμμετείχαν στην έρευνα, με την κλίμακα του «Φόβου απωλειών συσχετισμένων με τη γήρανση/ φυσική κατάσταση, απώλεια». Συγκεκριμένα, βρέθηκε ότι οι φοιτητές που έχουν γονείς που επισκέπτονται μία φορά το μήνα ή και ποτέ – σπάνια τους ηλικιωμένους συγγενείς τους, εμφανίζουν υψηλότερη μέση τιμή ως προς την κλίμακα «φόβος απωλειών συσχετισμένων με τη γήρανση/ φυσική κατάσταση, απώλεια».

Συνεχίζοντας, προκειμένου να βρούμε την συχνότητα επαφής με ηλικιωμένους συγγενείς, με την στάση απέναντι στους ηλικιωμένους, συσχετίσαμε την κλίμακα της συχνότητας συμμετοχής των ηλικιωμένων συγγενών των φοιτητών/-τριών του ΕΛ.ΜΕ.ΠΑ σε οικογενειακές συγκεντρώσεις, με την κλίμακα «ανησυχία εξωτερικής

εμφάνισης». Ουσιαστικά δηλαδή, βρέθηκε ότι οι φοιτητές που έχουν ηλικιωμένους συγγενείς που συμμετέχουν σε οικογενειακές συγκεντρώσεις μία φορά την εβδομάδα, εμφανίζουν υψηλότερη μέση τιμή ως προς την κλίμακα «ανησυχία εξωτερικής εμφάνισης» σε σχέση με τις άλλες συχνότητες.

Τελευταία συσχέτιση που αναφέρεται στην συχνότητα επαφής με ηλικιωμένους συγγενείς, με την γενικότερη στάση απέναντι στους ηλικιωμένους, αποτελεί η συσχέτιση της συχνότητας συμμετοχής των ηλικιωμένων συγγενών των φοιτητών/-τριών του ΕΛ.ΜΕ.ΠΑ σε οικογενειακές συγκεντρώσεις, με την κλίμακα «ψυχολογικές ανησυχίες». Συγκεκριμένα είδαμε πως οι φοιτητές/-τριες που έχουν ηλικιωμένους συγγενείς που συμμετέχουν σε οικογενειακές συγκεντρώσεις σχεδόν καθημερινά, εμφανίζουν υψηλότερη μέση τιμή ως προς την κλίμακα «ψυχολογικές ανησυχίες» σε σχέση με τις άλλες συχνότητες.

- Σχετίζεται η διαβίωση παππούδων - πυρηνικής οικογένειας με τη στάση απέναντι σε ηλικιωμένα άτομα;

Στο αμέσως επόμενο ερευνητικό ερώτημα εξετάζοταν η ύπαρξη συσχέτισης μεταξύ, της διαβίωσης των παππούδων και των γιαγιάδων με την πυρηνική οικογένεια και της στάσης απέναντι στα ηλικιωμένα άτομα. Συγκεκριμένα, βρέθηκε στατιστικώς σημαντική διαφορά. Δηλαδή, βρέθηκε ότι τα άτομα που δε συμβιώνουν οι γονείς τους με τους παππούδες ή τις γιαγιάδες παρουσιάζουν μειωμένες ψυχολογικές ανησυχίες σε σχέση με τα άτομα που έχουν τέτοιας μορφής συμβίωση. Εδώ πάλι, γίνεται αντιληπτό ότι η στενή συναναστροφή, μέσω της συμβίωσης συγκεκριμένα, με ηλικιωμένα άτομα, μπορεί να μεταβάλλει τη στάση απέναντι σε αυτά αλλά και την αντιμετώπιση αυτών. Ουσιαστικά, η συμβίωση με ηλικιωμένα άτομα και η ενηλικίωση δίπλα στον παππού και την γιαγιά μπορούν να εντείνουν τις ψυχολογικές ανησυχίες που αφορούν αυτά τα άτομα και την ύπαρξή τους.

- Σχετίζεται η διαβίωση παππούδων - πυρηνικής οικογένειας με τον ενεργό ρόλο των ηλικιωμένων μέσα στην οικογένεια;

Στο συγκεκριμένο ερευνητικό ερώτημα εξετάστηκαν δυο πτυχές του πιθανού ενεργού ρόλου των παππούδων και των γιαγιάδων που διαβιούν με την πυρηνική οικογένεια. Αρχικά, εξετάστηκε κατά πόσο τα ηλικιωμένα αυτά άτομα συμβάλλουν στις σημαντικές αποφάσεις που αφορούν την οικογένεια, εφόσον διαβιούσαν αλλά και

αυτών που δεν διαβιούσαν με την πυρηνική οικογένεια. Ειδικότερα βρέθηκε ότι από το σύνολο του δείγματος, το 89% των γονέων δε συμβιώνει με την οικογένεια προέλευσης, ενώ το 11% συμβιώνει. Από τους παραπάνω, το 71,1% από το ποσοστό που δεν συμβιώνει (89%) με την οικογένεια, δεν συμβάλλει στις σημαντικές της αποφάσεις. Ωστόσο, ανάμεσά τους, το 17,9% συμβάλλει. Παράλληλα, το 6,4% από το ποσοστό που συμβιώνει (11%), δεν συμβάλλει στη λήψη σημαντικών αποφάσεων για την οικογένεια. Τέλος, σε ποσοστό 4,6%, οι παππούδες και γιαγιάδες του ποσοστού που συμβιώνουν (11%) με την οικογένεια, συμβάλλουν στις σημαντικές της αποφάσεις. Εδώ, παρατηρεί κανείς ότι πέρα του γεγονότος ότι ένα πολύ μικρό ποσοστό του δείγματος απάντησε ότι συμβιώνουν οι παππούδες και οι γιαγιάδες με την πυρηνική οικογένεια, ένα ακόμη μικρότερο ποσοστό των ηλικιωμένων αυτών ατόμων συμβάλλει στις σημαντικές αποφάσεις της οικογένειας. Βλέπουμε λοιπόν μια διαφοροποίηση του παρελθόντος όπου, τα ηλικιωμένα άτομα της οικογένειας πέρα του γεγονότος ότι κατά μεγάλα ποσοστά συμβίωναν με την πλέον πυρηνική οικογένεια, είχαν και σημαντικό ρόλο στη λήψη αποφάσεων που αφορούσαν αυτήν.

Επίσης, στο συγκεκριμένο ερώτημα εξετάστηκε και το κατά πόσο τα ηλικιωμένα άτομα στηρίζουν οικονομικά την πυρηνική οικογένεια, είτε συμβιώνουν είτε όχι με αυτήν. Ειδικότερα βρέθηκε ότι από το 89% των ηλικιωμένων που δε συμβιώνουν με την πυρηνική οικογένεια, το 60,1% δεν την στηρίζει οικονομικά. Ωστόσο, ανάμεσά τους, το 28,9 % τη στηρίζει. Από το 11% που συμβιώνει με την οικογένεια, το 8,7% στηρίζει οικονομικά την οικογένεια . Τέλος, σε ποσοστό 2,3%, ενώ οι παππούδες και γιαγιάδες μένουν με την οικογένεια, δεν τη στηρίζουν οικονομικά. Τα συγκεκριμένα ποσοστά μπορεί να φανερώνουν ότι τα ηλικιωμένα άτομα που δεν συμβιώνουν με τα παιδιά τους είναι οικονομικά πιο ανεξάρτητα σε σύγκριση με αυτά που συμβιώνουν και για αυτό το λόγο ένα μεγαλύτερο ποσοστό να παρέχει οικονομική βοήθεια στην οικογένεια, χωρίς όμως αυτό να αποτελεί κανόνα. Αυτό θα μπορούσε δηλαδή να σημαίνει ότι τα άτομα που συμβιώνουν με τα παιδιά τους εξαρτώνται από αυτά και οικονομικά όποτε για αυτό και το ποσοστό οικονομικής ενίσχυσης από αυτούς είναι μικρότερο.

- Σχετίζεται ο ενεργός ρόλος των ηλικιωμένων μέσα στην οικογένεια με τη στάση απέναντι στους ηλικιωμένους;

Με το παραπάνω ερευνητικό ερώτημα μελετήθηκε η σχέση ανάμεσα στον ενεργό ρόλο των ηλικιωμένων μέσα στην οικογένεια, με τη στάση του δείγματός μας, δηλαδή των φοιτητών/-τριών του ΕΛ.ΜΕ.ΠΑ, απέναντι στους ηλικιωμένους. Πρώτα, συσχετίσαμε την κλίμακα που αφορά το εάν και κατά πόσο οι παππούδες ή οι γιαγιάδες στηρίζουν οικονομικά τις οικογένειές τους, με τις ψυχολογικές ανησυχίες για τα γηρατειά. Το αποτέλεσμα που βρήκαμε ήταν ότι τα άτομα που δεν στηρίζεται η οικογένειά τους οικονομικά από τους παππούδες ή τις γιαγιάδες τους, εμφανίζουν μειωμένες ψυχολογικές ανησυχίες για τα γηρατειά σε σχέση με τα άτομα που υποστηρίζονται οι οικογένειές τους οικονομικά από τους παππούδες ή τις γιαγιάδες τους. Έπειτα, συσχετίσαμε ξανά την κλίμακα που αναφέρεται στο εάν και πόσο οι παππούδες ή οι γιαγιάδες στηρίζουν οικονομικά τις οικογένειές τους, με τον φόβο απέναντι στα γηρατειά. Συγκεκριμένα, βρέθηκε πως τα άτομα που δεν στηρίζεται η οικογένειά τους οικονομικά από τους παππούδες ή τις γιαγιάδες τους, εμφανίζουν μειωμένο φόβο απέναντι στα γηρατειά σε σχέση με τα άτομα που υποστηρίζονται οι οικογένειές τους οικονομικά από τους παππούδες ή τις γιαγιάδες τους. Επομένως, καταλαβαίνουμε πως οι οικογένειες του δείγματός μας, που δεν ενδυναμώνονται οικονομικά από τους ηλικιωμένους συγγενείς τους, εμφανίζουν λιγότερη ψυχολογική ανησυχία αλλά και φόβο απέναντι στα γηρατειά, σε σύγκριση με όσες οικογένειες στηρίζονται οικονομικά από τους ηλικιωμένους συγγενείς τους. Ουσιαστικά, η οικονομική ενδυνάμωση των ηλικιωμένων προς τις οικογένειές τους, δημιουργεί μεγαλύτερη εξάρτηση και ανάγκη ανάμεσα στα μέλη προς τους ηλικιωμένους συγγενείς τους, η οποία ενισχύει τυχόν ψυχολογικές ανησυχίες και τον φόβο που υπάρχει για την Τρίτη Ηλικία.

- Τα γενικευμένα στερεότυπα και προκαταλήψεις σχετικά με το γήρας σχετίζονται με τις απόψεις των φοιτητών της κοινωνικής εργασίας;

Στην ένατη υπόθεση, θέλαμε να διερευνήσουμε αν σχετίζονται τα στερεότυπα και οι προκαταλήψεις για το γήρας, με τις απόψεις που πρεσβεύουν οι φοιτητές της κοινωνικής εργασίας του ελληνικού μεσογειακού πανεπιστημίου. Οι απόψεις που εξέφρασαν, δεν υποδηλώνει κάποια υποψία για προκαταλήψεις και στερεότυπα καθώς οι περισσότεροι, απέδιδαν θετικούς χαρακτηρισμούς στους ηλικιωμένους και έδειχναν να τους προβληματίζει το γεγονός ότι συνήθως βρίσκονται στο περιθώριο. Οπότε οι απόψεις που εξέφρασαν οι περισσότεροι, έδειχναν απαλλαγμένες από προκαταλήψεις και στερεότυπα απέναντι στη συγκεκριμένη ηλικιακή ομάδα. Ωστόσο στην επόμενη υπόθεση που ακολουθεί, και αφορά κατά πόσο οι μελλοντικοί επαγγελματίες Κοινωνικοί Λειτουργοί επιθυμούσαν να ασχοληθούν με την ομάδα των ηλικιωμένων, εκφράστηκαν αντικρουόμενες απόψεις.

- Η ποιότητα ζωής των ηλικιωμένων σχετίζεται με την επιθυμία των φοιτητών κοινωνικής εργασίας να ασχοληθούν με τη συγκεκριμένη ομάδα;

Η παρούσα υπόθεση έρχεται ως επίλογος στα ερευνητικά ερωτήματα που θέσαμε στην έρευνα μας. Από τις απαντήσεις που δόθηκαν, ένα ποσοστό εξέφρασε θετική άποψη ως προς την ενασχόληση του με την Τρίτη ηλικία, όντας κοινωνικοί λειτουργοί, ωστόσο υπήρξαν και αντικρουόμενες απόψεις, οι οποίες στηρίχτηκαν είτε σε φόβο απέναντι στην Τρίτη ηλικία φόβο, είτε σε ενδιασμό και κάποιες αποκρίσεις απέκρυπταν και άγνοια.

Όσοι εξέφρασαν επιθυμία να ασχοληθούν μακροπρόθεσμα με τους ηλικιωμένους, στήριζαν την θέση τους είτε σε προσωπικά οφέλη, είτε επειδή ήθελαν να συνεισφέρουν βοήθεια όντας ευάλωτη κοινωνικά ομάδα, είτε γιατί εξέφραζαν επιθυμία να κατανοήσουν την Τρίτη ηλικία. Ενδεικτικά αναφέρουμε κάποιες απαντήσεις που δόθηκαν και στηρίζουν αυτή την οπτική, "Γιατί μαθαίνεις να εκτιμάς την ανθρώπινη και ουσιαστική επικοινωνία", " Μου δημιουργεί ηρεμία και όμορφα συναισθήματα η επαφή με τους ηλικιωμένους",

“Γιατί θεωρώ ότι θα έχω να πάρω πολλά από αυτά τα άτομα που ήδη έχουν διδαχτεί πολλά μαθήματα ζωής”, “Διότι θεωρώ ότι είναι μια ομάδα ατόμων που παρόλο που δεν επιλέγεται τόσο εύκολα, έχει πολλά να σου δώσει”, “Γιατί θα ήθελα να βοηθήσω στην εξοικείωσή της κοινωνίας με την 3η ηλικία ως άνθρωποι και όχι ως "έπιπλα”, “ Είναι μια ευάλωτη ομάδα που οι περισσότεροι αγνοούν, όμως χρειάζεται βοήθεια” κ.α. Ωστόσο υπήρξαν και απαντήσεις με αρνητικό υπόβαθρο, στηριζόμενες στην άγνοια, το φόβο αλλά και την εκδήλωση ενδιαφέροντος προς άλλα πλαίσια. Κάποιες από τις απαντήσεις που μαρτυρούν την αποστροφή προς την τρίτη ηλικία ως ομάδα ενασχόλησης είναι οι ακόλουθες, “πολύ στενάχωρο αντικείμενο που θα επηρέαζε την ψυχολογία μου αρνητικά”, “Δεν ξέρω πως να βοηθήσω”, “Δεν είναι η ηλικιακή ομάδα που με ενδιαφέρει” κ.α.

Έτσι λοιπόν μέσα από τη συλλογή και στη συνέχεια την επεξεργασία των στοιχείων που προέκυψαν από την παρούσα έρευνα , μπορεί κανείς να διαπιστώσει ότι κάποια ερευνητικά ερωτήματα επιβεβαιώθηκαν και κάποια απορρίφθηκαν. Αξίζει να αναφερθεί ωστόσο, ότι οι πρώτες επτά συσχετίσεις προέκυψαν από ποσοτική μέθοδο, ενώ οι τρεις τελευταίες ήταν αποτέλεσμα ποιοτικής μεθόδου.

9. Προτάσεις

Η αξία της τρίτης ηλικίας δε θα μπορούσε να περιοριστεί από τα προβλήματα που προκύπτουν και από τις αλλαγές που επέρχονται κατά την πάροδο του χρόνου. Αδιαμφισβήτητα οι αλλαγές που έχουν επέλθει τις τελευταίες δεκαετίες, και κυρίως η αντικατάσταση της εκτεταμένης οικογένειας από την πυρηνική, έχουν συμβάλει αρνητικά στην ποιότητα διαβίωσης των ηλικιωμένων. Στα πλαίσια κατανόησης και υπεράσπισης των δικαιωμάτων των ηλικιωμένων, αλλά και σε επίπεδο αναγνώρισης της προσφοράς και της αξίας της τρίτης ηλικίας, δεν θα μπορούσαμε να παραλείψουμε να παραθέσουμε κάποιες προτάσεις οι οποίες αφενός θα στοχεύουν στην βελτίωση του τρόπου ζωής των ηλικιωμένων, αφετέρου θα απευθύνονται στον τρόπο προσέγγισης τους από τη νέα γενιά. Στα πλαίσια λοιπόν της στήριξης της τρίτης ηλικίας έχουμε να προτείνουμε τα εξής:

- Σωστή ενημέρωση της νέας γενιάς για το γήρας, απενοχοποιώντας το από τις όποιες προκαταλήψεις και στερεότυπα το συνοδεύουν.
- Επέκταση του δικτύου φροντίδας ηλικιωμένων, προκειμένου όλοι να έχουν ίσες ευκαιρίες με βάση τις ανάγκες τους, και να υπάρχει υποστηρικτικό περιβάλλον για όλους ανεξαιρέτως.
- Παραγωγική απασχόληση των ηλικιωμένων, δίνοντας τους έτσι κίνητρο για να συνεχίσουν να κοινωνικοποιούνται και να μην μένουν στο περιθώριο αλλά και να συνεχίσουν να νιώθουν χρήσιμοι στην κοινωνία.
- Χορήγηση επιδομάτων σε περιπτώσεις που χρειάζονται, ώστε να μπορούν να καλύπτονται βασικές ανάγκες.
- Ενίσχυση προσωπικού σε πλαίσια που ασχολούνται με την τρίτη ηλικία, ώστε να γίνεται έγκαιρη εκτίμηση αναγκών και να υπάρχει στοχευμένη και ολοκληρωμένη παρέμβαση όπου κρίνεται αναγκαίο.
- Επέκταση αδειών μητρότητας/πατρότητας, ώστε να επιμηκύνεται το διάστημα παραμονής των γονέων στο σπίτι και να υπάρχει ουσιαστική συνεργασία με τον παππού και τη γιαγιά στην ανατροφή των παιδιών.
- Προγραμματισμός διαγενεακών δράσεων με σκοπό την αλληλεπίδραση της τρίτης ηλικίας με τους νέους, ώστε να επικοινωνήσουν και να

μεταλαμπαδεύσουν τις αξίες και τις εμπειρίες τους, κάνοντας τις οι νέοι γνώμονα για μία ποιοτικά καλύτερη ζωή.

- Ενίσχυση οργανισμών που αφορούν τα ηλικιωμένα άτομα και στοχεύουν στην κάλυψη βασικών αναγκών.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

"Διερεύνηση των απόψεων των φοιτητών του Ελληνικού Μεσογειακού Πανεπιστημίου για το ρόλο των ηλικιωμένων και τη σημασία αυτού στη σύγχρονη κοινωνία"

- Όσες ερωτήσεις συνοδεύονται από τον κόκκινο αστερίσκο (*), η απάντησή τους είναι υποχρεωτική.

A. ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ

1. Φύλο *

- Άνδρας
- Γυναίκα
- Άλλο..... (κείμενο σύντομης απάντησης)

2. Ηλικία *

-(κείμενο σύντομης απάντησης)

3. Σε ποιο τμήμα είστε φοιτητής/-τρια; *

-(κείμενο σύντομης απάντησης)

4. Εξάμηνο φοίτησης *

-(κείμενο σύντομης απάντησης)

5. Οι γονείς σας είναι εν ζωή; *

- Ένας από τους δυο
- Και οι δύο
- Κανένας

6. Ηλικία πατέρα *

-(κείμενο σύντομης απάντησης)

7. Ηλικία μητέρας *

-(κείμενο σύντομης απάντησης)

8. Επίπεδο εκπαίδευσης πατέρα *

- Πρωτοβάθμια εκπαίδευση
- Δευτεροβάθμια εκπαίδευση
- Τριτοβάθμια εκπαίδευση
- Άλλο.....(κείμενο σύντομης απάντησης)

9. Επίπεδο εκπαίδευσης μητέρας *

- Πρωτοβάθμια εκπαίδευση
- Δευτεροβάθμια εκπαίδευση
- Τριτοβάθμια εκπαίδευση
- Άλλο.....(κείμενο σύντομης απάντησης)

10. Επάγγελμα πατέρα *

- Ιδιωτικός υπάλληλος
- Δημόσιος υπάλληλος
- Ελεύθερος επαγγελματίας
- Συνταξιούχος
- Οικιακά
- Άνεργος
- Άλλο.....(κείμενο σύντομης απάντησης)

11. Επάγγελμα μητέρας *

- Ιδιωτική υπάλληλος
- Δημόσιος υπάλληλος
- Ελεύθερη επαγγελματίας
- Συνταξιούχος
- Οικιακά
- Άνεργη
- Άλλο.....(κείμενο σύντομης απάντησης)

12. Οι γονείς των γονέων σας είναι εν ζωή; *

- Ναι
- Όχι

‘εάν ναι’

α. Διαμένουν στο ίδιο σπίτι με τους γονείς σας; *

- Ναι
- Όχι

β. Φροντίζουν τα άλλα μέλη της οικογένειας (π.χ παιδιά); *

- Ναι
- Όχι

γ. Συμβάλουν στις σημαντικές αποφάσεις της οικογένειας; *

- Ναι
- Όχι

δ. Στηρίζουν οικονομικά (π.χ. με την σύνταξή τους) την οικογένειά σας ; *

- Ναι
- Όχι

B. ΣΤΑΣΕΙΣ ΤΩΝ ΦΟΙΤΗΤΩΝ ΑΠΕΝΑΝΤΙ ΣΤΟΥΣ ΗΛΙΚΙΩΜΕΝΟΥΣ *

Παρακαλούμε να σημειώσετε με ποια συχνότητα πραγματοποιείτε τις παρακάτω ενέργειες: *

Ποτέ/Σπάνια

Μια φορά το εξάμηνο

Μια φορά το μήνα

Μια φορά την εβδομάδα

Σχεδόν καθημερινά

13.Επισκέπτεστε τους ηλικιωμένους συγγενείς σας

14.Οι γονείς σας επισκέπτονται τους γονείς τους

15.Παρίστανται οι ηλικιωμένοι συγγενείς σας στις οικογενειακές συγκεντρώσεις

16.Συμμετέχετε σε οικογενειακές συγκεντρώσεις

Γ. ΑΠΟΨΕΙΣ ΤΩΝ ΦΟΙΤΗΤΩΝ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΗΛΙΚΙΩΜΕΝΟΥΣ *

Παρακαλούμε να σημειώσετε σε ποιο βαθμό συμφωνείτε ή διαφωνείτε με τις παρακάτω προτάσεις : *

Συμφωνώ απόλυτα Συμφωνώ Διαφωνώ Διαφωνώ απόλυτα

17. Απολαμβάνω την παρέα με ηλικιωμένα άτομα

18. Φοβάμαι ότι όταν θα είμαι ηλικιωμένος/-η όλοι μου οι φίλοι θα έχουν πεθάνει

19. Μου αρέσει να επισκέπτομαι τους μεγαλύτερους σε ηλικία συγγενείς μου

20. Δεν έχω πει ποτέ ψέματα για την ηλικία μου προκειμένου να φαίνομαι νεότερος/-η

21. Φοβάμαι ότι θα είναι πολύ δύσκολο για εμένα να βρω ευχαρίστηση/ικανοποίηση όταν θα είμαι ηλικιωμένος/-η

22. Όσο μεγαλώνω, τόσο περισσότερο ανησυχώ για την υγεία μου

23. Θα έχω πολλά πράγματα να κάνω όταν θα είμαι ηλικιωμένος/-η

24. Με προβληματίζει η σκέψη ότι κάποιος άλλος θα αποφασίζει για εμένα όταν θα είμαι ηλικιωμένος/-η

25. Δεν με ενοχλεί καθόλου να φαντάζομαι τον εαυτό μου ηλικιωμένο/-η

26. Απολαμβάνω να συζητώ με ηλικιωμένους

27. Πιστεύω ότι θα αισθάνομαι καλά για τη ζωή όταν θα είμαι ηλικιωμένος/-η

28. Δεν έχω ποτέ φοβηθεί την ημέρα που θα κοιταχτώ στον καθρέπτη και θα βλέπω γκριζα μαλλιά

29. Αισθάνομαι πολύ άνετα όταν βρίσκομαι με ηλικιωμένα άτομα

30. Με ανησυχεί η σκέψη ότι οι άνθρωποι θα με αγνοούν όταν θα είμαι ηλικιωμένος/-η

31. Δεν με φοβίζει να δείχνω μεγαλύτερος/-η από την ηλικία μου

32. Πιστεύω ότι θα έχω ακόμα την διάθεση να περιποιούμαι τον εαυτό μου όταν θα είμαι ηλικιωμένος/-η

33. Φοβάμαι ότι δεν θα υπάρχει κανένα νόημα στη ζωή μου όταν θα είμαι ηλικιωμένος/-η

34. Πιστεύω ότι θα αισθάνομαι καλά με τον εαυτό μου όταν θα είμαι ηλικιωμένος/-η

35. Μου αρέσει να κάνω πράγματα για τους ηλικιωμένους

36. Όταν κοιτάζομαι στον καθρέπτη με ενοχλεί να βλέπω πως έχει αλλάξει η εμφάνισή μου με τα χρόνια

Δ. ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΑΝΑΦΟΡΙΚΑ ΜΕ ΤΗΝ ΠΑΝΔΗΜΙΑ ΤΟΥ COVID-19

37. Πιστεύετε ότι η ομάδα της τρίτης ηλικίας είναι πιο ευάλωτη, από τις άλλες ηλικιακές ομάδες, στον κορωνοϊό; *

- Ναι
- Όχι

38. Επισκέπτεστε τους ηλικιωμένους συγγενείς σας κατά την διάρκεια της πανδημίας; *

- Ναι
- Όχι

39. Ο φόβος μετάδοσης του ιού περιορίζει τη συχνότητα των επαφών σας με ηλικιωμένους συγγενείς; *

- Ναι
- Όχι

40. Η επαφή με τους ηλικιωμένους συγγενείς σας, σας προκαλεί φόβο; *

- Ναι
- Όχι

41. Θεωρείτε ότι η αποξένωση των ηλικιωμένων για την προστασία τους από τον κορωνοϊό έχει αρνητικό αντίκτυπο στην ψυχολογία τους; *

- Ναι
- Όχι

Ε. ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Οι παρακάτω ερωτήσεις είναι προαιρετικές και αφορούν αποκλειστικά τους φοιτητές της Κοινωνικής Εργασίας.

Σε περίπτωση που ανήκετε σε άλλο τμήμα σπουδών, έχετε ολοκληρώσει το ερωτηματολόγιο και μπορείτε να πατήσετε Υποβολή.

42. Σε μια κλίμα από το ένα (1) έως το δέκα(10) (όπου 1=καθόλου, 10=πάρα πολύ) σημειώστε σε ποιο βαθμό σας ενδιαφέρει το αντικείμενο της Κοινωνικής Εργασίας:

- 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

43. Θα θέλατε να ασχοληθείτε ως επαγγελματίες Κοινωνικοί Λειτουργοί με την ομάδα των ηλικιωμένων;

- Ναι
- Όχι

44. Εάν 'ναι' : Για ποιο λόγο;

-(κείμενο σύντομης απάντησης)

45. Εάν "όχι" : Για ποιο λόγο;

-(κείμενο σύντομης απάντησης)

46. Με ποια άλλη κοινωνική ομάδα θα θέλατε να ασχοληθείτε;

- Οικογένεια-Παιδική ηλικία
- Μετανάστες-Πρόσφυγες
- Άτομα με αναπηρία
- Άτομα με παραβατική συμπεριφορά
- Άτομα εξαρτημένα από ουσίες
- Ασθενείς με οργανική νόσο
- Ασθενείς με ψυχική νόσο
- Κακοποίηση
- Άλλο.....(κείμενο σύντομης απάντησης)

Σας ευχαριστούμε για το χρόνο σας!

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ξενόγλωσση

- Age Concern (2006) *Promoting Mental Health and Well-Being in Later Life*. London. Age Concern and the Mental Health Foundation.
- Branco & Williamson (1982) *Στερεότυπα και κύκλος ζωής: Απόψεις της γήρανσης και των ηλικιωμένων*. Στο μάτι του θεατή: Σύγχρονα ζητήματα στα στερεότυπα
https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=en&user=UN6p4LoAAAAJ&citation_for_view=UN6p4LoAAAAJ:Y0pCki6q_DkC
[Πρόσβαση 22 Ιουνίου 2021]
- European Union Agency for Fundamental Rights (2018) *Shifting perceptions; towards a rights-based approach to ageing*. Vienna: FRA
- Gambrill, E. *Casework: A competency-based approach*. Prentice-Hall; Englewood Cliffs, NJ: 1983.
- Jill M. Chonody & Barbra Teater (2016). *Social Work Practice With Older Adults: An Actively Aging Framework for Practice*. SAGE Publications, Inc.
- Margalit, M. (1990). *Loneliness among children with special needs*. Blackwell publishers
- -Margaret Cruikshank's (2009). *Learning To Be Old: Gender, Culture, and Aging*. Rowman & Littlefield.
- Moustakas E. C. (1996). *Μοναξιά. Δίοδος*.
- NASW Code of ethics of the National Association of Social Workers. Value: Dignity and worth of the person, Ethical Principles. 1996
- -Robert N. Butler (1969). "Ageism: Another form of bigotry", *The Gerontologist*.
- -Robert N. Butler (1975). *Why Survive? Being Old In America*. Harper & Row.
- Rocach, A. (1999). Cultural background and coping with loneliness. *The journal of psychology*, 133, 217-229.
- Silverman P, Maxwell R. How do I respect thee? Let me count the ways: Deference towards elderly men and women. *Behavior Science Research*. 1978; 13:91-108.
- Sung, K. & Dunkle, R. 'How Social Workers Demonstrate Respect for Elderly Clients'. *National Institutes of Health*, 52 (3), pp 250-260. [accessed 24 December 2021].
- Susan T. Fiske & Shelley E. Taylor (1991): *Social cognition*. New York : McGraw-Hill
- -Todd D Nelson (2005). *Ageism: Prejudice against our feared future self*. Blackwell Publishing
- - Todd D Nelson (2011) . *Ageism: The strange case of prejudice against the older you*. Springer, New York, NY

Ελληνική

- Αλεξανδρή, Π. & Πλαβούκου, Σ. & Τριανταφύλλου, Γ. (2015) *Ο ρόλος των ηλικιωμένων στην Ελλάδα της κρίσης, της ανεργίας και της μετανάστευσης*. ΑΤΕΙ Δυτικής Ελλάδας.
- Αναστασιάδου, Α. & Γερωνυμάκη, Κ. (2002) Το γήρας και οι διεργασίες του. Τάσεις στήριξης των ηλικιωμένων στο χώρο της Ε.Ε. Τ.Ε.Ι Κρήτης.
- Ανδρακάκη, Ε. & Σοφή, Α. (2007) Οι στάσεις και οι αντιλήψεις των σπουδαστών του τμήματος Κοινωνικής Εργασίας του Τ.Ε.Ι Ηρακλείου απέναντι στα άτομα της Τρίτης Ηλικίας. Τ.Ε.Ι Κρήτης.
- Αψωκάρδου, Κ. & Κυριακοπούλου, Φ. & Χριστοδουλάκη, Α. (2016) Αυτοαναφερόμενες διακρίσεις απέναντι στην Τρίτη Ηλικία από Επαγγελματίες Κοινωνικούς Λειτουργούς. Τ.Ε.Ι Κρήτης.
- Βασιλείου, Γ. (2000). Σχέση του ψυχωτισμού, νευρωτισμού και εξωστρέφειας - εσωστρέφειας με τη μοναξιά σε Έλληνες φοιτητές. *Περιοδικό Ψυχολογία*, 2000, 177-190
- Γεωργακόπουλος, Ν. (2014) Ο ρόλος του ΕΟΠΥΥ στο ΕΣΥ. ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ
- Γεωργιάδης, Α. (2018) Τι είναι δίκαιο; Η νομική επιστήμη για όλους. Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης
- Γιουβανάκης, Γ. και Σαχπάζογλου, Α. (2007) Κοινωνική στήριξη και ποιότητα ζωής σε ηλικιωμένα άτομα άνω των 65 ετών με ανεξάρτητη διαβίωση. Μελέτη σε χρήστες των Κ.Α.Π.Η του Δήμου Ηρακλείου. Α.Τ.Ε.Ι Κρήτης.
- Δαβράδου, Ε. & Σαβουϊδάκης, Ι. & Σαρρής, Α. (2009) Η ευαισθητοποίηση των νέων ως μέτρο ενδυνάμωσης των ατόμων της Τρίτης Ηλικίας. Τ.Ε.Ι Κρήτης.
- Έμκε & Πουλοπούλου Η. (1999): «Έλληνες Ηλικιωμένοι Πολίτες, παρελθόν, παρόν και μέλλον», Αθήνα: Έλλην.
- Θεοδοροπούλου, Π. (2020) Ψυχολογικοί παράγοντες ευαλότητας ηλικιωμένων. Ελληνικό ανοικτό πανεπιστήμιο.
- Θεοδώρου, Μ., Σαρρής, Μ., Σούλης, Σ. (2001) Συστήματα υγείας. Αθήνα: Παπαζήση
- Ιωσηφίδης, Θ. (2003) Ποιοτικές μέθοδοι έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες. Αθήνα: Κριτική
- Ιωακειμίδης, Β. (2012) Κοινωνική Εργασία για την Κοινωνική Δικαιοσύνη. Αθήνα: Εκδοτικός Όμιλος Ίων
- Javeau C., (2000). Η έρευνα με ερωτηματολόγιο: Το εγχειρίδιο του καλού ερευνητή. Αθήνα: Τυπωθήτω.
- Κατάκη, Χ. (1998) Οι τρεις ταυτότητες της ελληνικής οικογένειας. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα
- Κόλλιας Α. (2007). Εφαρμογές στατιστικών αναλύσεων στις κοινωνικές επιστήμες [πανεπιστημιακές σημειώσεις]. Πάντειο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας, Αθήνα.
- Κουτσούλα, Π. (2021) *Απορρύθμιση χρόνιων νοσημάτων σε ηλικιωμένους ασθενείς κατά τη διάρκεια της πανδημίας Covid-19*. Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.

- Κυριαζή, Ν (1999), «Η Κοινωνιολογική Έρευνα. Κριτική Επισκόπηση των Μεθόδων και των Τεχνικών», Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Κύρκου, Α. (2019) Διερεύνηση της μοναξιάς που βιώνουν οι ηλικιωμένοι. Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας.
- Μίτζελου, Ε.Α. (2021) *Οι ψυχοκοινωνικές επιπτώσεις της πανδημίας Covid-19 στο γυναικείο πληθυσμό της Περιφέρειας Θεσσαλίας*. Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.
- Μιγάλη, Κ. (2019) Δικαιώματα του ανθρώπου και Τρίτη ηλικία. Η περίπτωση της Ελλάδας. Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας.
- Μονάντερου, Θ. (2021) *Πολιτικές υγείας στη δημόσια υγεία σε εθνικό και παγκόσμιο επίπεδο εν όψει πανδημίας Covid-19*. Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής.
- Οικονόμου, Χ.(2012) Το θεσμικό πλαίσιο παροχών ασθένειας στην Ελλάδα. Ο ρόλος και η λειτουργία του Εθνικού συστήματος υγείας. Αθήνα :Ινστιτούτο Εργασίας
- ΟΠΕΚΑ (2016) *Ανασφάλιστοι Υπερήλικες : Νομοθετικό πλαίσιο*. Αθήνα : Οργανισμός Προνοιακών Επιδομάτων και Κοινωνικής Αλληλεγγύης
- Παπαγεωργίου, Γ. (1998), Μέθοδοι στην Κοινωνιολογική Έρευνα. Αθήνα: GutenbergΤυπωθήτω.
- Παπαδομανωλάκη, Σ. (2018) Παράγοντες που σχετίζονται με την ψυχική υγεία στην Ελλάδα και στην Ευρώπη το 2015. Πανεπιστήμιο Πειραιώς.
- Παρασχάκης, Α. (2010) «Ψυχοκοινωνικές συνιστώσες της μοναξιάς». ΕΓΚΕΦΑΛΟΣ, 47(1):37-42. <http://www.encephalos.gr/full/47-1-05g.htm> [Πρόσβαση 12 Νοεμβρίου 2021].
- Παπαδακάκη Μ. (2015). Είδη έρευνας και δειγματοληψίες [πανεπιστημιακές σημειώσεις]. ΤΕΙ Κρήτης, Τμήμα Κοινωνικής Εργασίας, Ηράκλειο.
- Robson, C. (2007) Η Έρευνα του Πραγματικού Κόσμου. Αθήνα: εκδόσεις Gutenberg
- Ρούσος Λ. Π. & Τσαούσης Γ., (2011). Στατιστική στις επιστήμες της συμπεριφοράς με τη χρήση του SPSS. Αθήνα: Τόπος.
- Σαχιτζή, Ε. (2016) Μονάδες παροχής υπηρεσιών στην 3η ηλικία: Μελέτη Περίπτωσης. Πανεπιστήμιο Πειραιώς.
- Σιάμος, Γ. (2020) Η αυτοσυμπόνια και η μοναξιά και ο ρόλος τους στην υγεία των ηλικιωμένων. Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.
- Σιορίκη, Π. (2021) Η μοναχικότητα στους ηλικιωμένους. Ελληνικό ανοικτό πανεπιστήμιο.
- Σταθόπουλος, Π. (2015) *Κοινωνική προστασία. Κοινωνική πρόνοια. Πολιτικές και προγράμματα*. Αθήνα:Παπαζήση
- Συνήγορος του Πολίτη (2014) *Ο Συνήγορος για τις Ευάλωτες Κοινωνικές Ομάδες*. Αθήνα: Ανεξάρτητη Αρχή.
- Τάγγα, Ο (2019) Η σχέση της κοινωνικής μοναξιάς των ηλικιωμένων με τα επίπεδα της ευδόκιμης γήρανσης, στα πλαίσια της Φροντίδας Ενηλίκων. Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων.

- Τριανταφυλλίδου, Μ. (2020) *Οι επιπτώσεις της πανδημίας Covid-19 στην ψυχική υγεία*. Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής.
- Τρίμμη, Ε. (2018) *Η σχέση της μοναξιάς των ηλικιωμένων με τα επίπεδα της ευδόκιμης γήρανσης, στα πλαίσια της Πρωτοβάθμιας Φροντίδας Υγείας*. ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ.
- Τρουγκάκος, Ι. «Κυτταρικός κύκλος-αναπαραγωγή-κλωνοποίηση οργανισμών», Τομέας βιολογίας κυττάρου και βιοφυσικής, Αθήνα: Πανεπιστήμιο Αθηνών, σελ.3 http://multimedia.biol.uoa.gr/2015/bkfys/Globalnew/%CE%A6%CE%A7/KEF_15_IPT.pdf [Πρόσβαση 15 Δεκεμβρίου 2020]
- Τσακίρη, Α. (2019) *Διερεύνηση των απόψεων των εκπαιδευτών ενηλίκων για τα οφέλη και τις δυσκολίες επιμόρφωσης ατόμων τρίτης ηλικίας με τη μέθοδο της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης*. Πανεπιστήμιο Μακεδονίας.
- Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (2011) *Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης*. Ευρωπαϊκή Ένωση: Publications Office of the European Union